

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

cumhuriyetin onuncu yılının türk..

Yüksek Lisans Tezi

nezahat demirhan

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
KÜTÜPHANE DOKÜMANTASYON
DAİRE BAŞKANLIĞI

	R 374
Kot	: 15
Alındığı Yer	: Y.T.Ü.
Tarih	: 14.11.95
Fatura	:
Fiyatı	: 125.000.-
Ayniyat No	: 1-20
Kayıt No	: 51792
UDC	:
Ek	:

f

Y.T.Ü.

KÜTÜPHANE DOK. DAİRE BAŞKANLIĞI

T.C.
YILDIZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YILDIZ ÜNİVERSİTESİ
D.B. No. 50854

Bu araştırmanın amacı; Cumhuriyetimizin bir varoluş kademesi verdiği ilk on yılını, ana hatlarıyla belirleyerek, onuncu yılın önemini ortaya koymak ve bu yıl içinde gerçekleştirilen Onuncu Yıl Kutlamalarını, tören ve şenliklerini açığa çıkarmaktır.

Gelişmelerde, Cumhuriyetimizin 1923-1933 yılları arasında

**CUMHURİYETİN ONUNCU YILININ
TÜRK İNKILAP TARİHİNDE
YERİ VE ÖNEMİ**

Bu konudaki çalışmalar sırasında, Cumhuriyetin ilk on yılı ile ilgili, Kutlama Yürüyüş Komitesi'nin hazırladığı "Rehber Kitap" başta olmak üzere pek çok kaynak kullanılmıştır.

Y.T.Ü.
KÜTÜPHANE DOK. DAL. BAŞKANLIĞI

Araştırmanın ağırlığını oluşturan Onuncu Yıl Tören ve

Şenlikleri için Nezahat DEMİRHAN ve elde edilebilen Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Yüksek Lisans Bitirme Tezi

Tez Yöneticisi : Hv.Öğ.Alb.Dr.Rifat UÇAROL

Onuncu Yıl Kutlama Komiteleri tarafından hazırlanan İstanbul ili Kutlama programı; Ankara ili Kutlama Programı; Anadolu için Afyon ili Kutlama Programı ve Genel Anlamda köyler için Kutlama Programları incelenmiştir. Diğer yandan, bu programların nasıl uygulandığının izlenmesi, günlük gazeteler taranarak gerçekleştirilmiştir.

İSTANBUL - 1990

ÖNSÖZ

Bu araştırmanın amacı; Cumhuriyetimizin bir varoluş mücadelesi verdiği ilk on yılını, ana hatlarıyla belirleyerek, onuncu yılın önemini ortaya koymak ve bu yıl içinde gerçekleştirilen Onuncu Yıl Kutlamalarını, tören ve şenliklerini açığa çıkarmaktır.

Çalışmamızda, Cumhuriyetimizin 1923-1933 yılları arasındaki dönemi ana hatlarıyla verilirken Onuncu Yıl Kutlamaları geniş olarak yer almıştır.

Bu konudaki çalışmalar sırasında, Cumhuriyetin ilk on yılı ile ilgili, Kutlama Yüksek Komisyonu'nun hazırladığı "Rehber Kitap" başta olmak üzere, pek çok kaynak kitap taranmıştır.

Araştırmanın ağırlığını oluşturan Onuncu Yıl Tören ve Şenlikleri için, 1933 yılında çıkarılan ve elde edilebilen günlük gazeteler ve dergilerden bilgi toplanmıştır.

Ayrıca, Onuncu Yıl Törenleri hazırlık çalışmaları içinde İl Kutlama Komiteleri tarafından hazırlanan İstanbul İli Kutlama programı; Ankara ili Kutlama Programı; Anadolu için Afyon ili Kutlama Programı ve genel anlamda köyler için Kutlama Programları incelenmiştir. Diğer yandan, bu programların nasıl uygulandığının izlenmesi, günlük gazeteler taranarak gerçekleştirilmiştir.

Yapılan bu çalışmada, imkanlar dahilinde, Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Kutlama Tören ve Şenlikleri hakkındaki gelişmeler, genellikle İstanbul gazetelerinden izlendiği için, İstanbul

bul'da yapılan etkinlikler daha fazla ağırlık kazanmıştır. Ankara'daki gelişmeler ise, İstanbul basınından ve Hakimiyeti Milliye Gazetesinden (Ankara) takip edilmiştir. Diğer yandan, Yurtta hazırlıklar için örnek alınan, Samsun ve genel anlamda köylerimizdeki gelişmeler hakkındaki bilgiler de İstanbul basınından elde edilmiştir.

Eldeki bilgi ve belgelere dayanılarak hazırlanan bu çalışma ile, İnkılap Tarihimizde önemli yeri olan Cumhuriyetin ilk on yılının ve onuncu yılın toplu olarak ortaya konması ve bunun sonunda yapılan bayramın gelecekte araştırma yapacaklara yardımcı olacağını umut etmekteyiz.

2. Cumhuriyetimizin ilk on yılına değişik bir bakış açısı getireceğini umduğumuz bu araştırmada, bana yön veren sayın hocam Hv.Öğ.Alb.Dr.Rifat UÇAROL'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Nezahat DEMİRHAN

B. CUMHURİYETİN ONUNCU YILININ ANLAMI VE ÖNEMİ..... 41

İÇİNDEKİLER

Sayfa

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYETİN ONUNCU YILI VE ÖZEL

OLARAK KUTLANMASI

Sayfa

ÖNSÖZ	I
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

kanunlar	50
----------------	----

TÜRK İNKILABINDA

CUMHURİYETİN İLK ON YILI

A. CUMHURİYETİN İLANI VE İLK ON YILINA TOPLU BAKIŞ.....	8
1. Cumhuriyet'in İlanı Yapısı ve Özellikleri	10
2. Cumhuriyet'in İlk On Yılında Türkiye'nin	
Gelişmesinden Bazı Kesitler	16
a. Eğitim İşleri	23
b. Ulaştırma İşleri	30
(1) Demiryolları	30
(2) Karayolları.....	33
(3) Deniz Ulaşımı	34
(4) Hava Yolları	35
c. Sağlık İşleri	37
d. Sanayi İşleri	38
B. CUMHURİYETİN ONUNCU YILININ ANLAMI VE ÖNEMİ.....	41

Bk Kanun	56
----------------	----

F. 1933 Mali Yılı Muvazenesi Umumiye Kanununa

Bağlı Bütçelerde Bazı Düzeltmeler Yapılmasına

İlgili Kanun	56
--------------------	----

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYETİN ONUNCU YILI VE ÖZEL

OLARAK KUTLANMASI

A. CUMHURİYETİN ONUNCU YILINI KUTLAMA HAZIRLIKLARI	49
1. Kutlamayla İlgili Özel Olarak Çıkarılan	
kanunlar	50
a. Cumhuriyetin İlanının Onuncu Yıl Dönümü	
Kutlulama Kanunu	51
b. Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Bayramını	
Kutlulamak Üzere Vekalet ve Dairelerin 1933	
Bütçelerinden 50 000 Liranın Tenziliyle	
Maliye Bütçesinden Yeniden Açılacak 172'nci	
Fasla Konulmasına Dair Kanun.....	53
c. Cumhuriyet İlanının Onuncu Yıl Dönümünü	
Kutlama Hakkındaki 2305 Sayılı Kanuna	
Ek Kanun	54
d. 11 Haziran 1933 Tarih ve 2305 Sayılı	
Kanuna Ek Kanun	55
e. Cumhuriyetin İlanına Rastlayan 29 Ekim	
Gününün Milli Bayram Kabul Edilmesi Hakkında	
19 Nisan 1925 Tarih ve 628 Sayılı Kanuna	
Ek Kanun	56
f. 1933 Mali Yılı Muvazenei Umumiye Kanununa	
Bağlı Bütçelerde Bazı Düzeltmeler Yapılmasına	
İlişkin Kanun	56

2. Özel Kararnameler	57
a. Komisyon, Komite ve Heyetlerin Kurulması	
İle İlgili Kararname	58
b. Harcamalarla İlgili Kararname	59
c. Top Atışlarıyla İlgili Kararname	60
d. Madalya Bastırılmasıyla İlgili Kararname	61
e. Uygulamada Görülen Eksiklikler İçin	
Çıkarılan Kararnameler	62

B. CUMHURİYETİN ONUNCU YILININ KUTLANMASIYLA İLGİLİ

UYGULAMALAR	63
1. Kutlama Komisyonu, Komite ve Heyetlerinin	
Kurulması.....	64
a. Kutlama Yüksek Komisyonu ve Görevleri.....	65
b. Kutlama Yardımcı Komiteleri, Adları ve	
Görevleri.....	68
2. Kutlama Yüksek Komisyonu'nun Çalışmaları	
ve Etkinlikleri.....	72
a. Yayın Etkinlikleri	72
b. Köylerde Konferans Düzenlenmesi.....	89
c. Bayramda Bütün Binaların Bayraklarla	
Donatılması ve Aydınlatılması.....	98
d. Tiyatro Eserlerinin seçimi ve Gösterime	
Sunulması.....	99
e. Posta Ücretlerinde İndirime Gidilmesi.....	102
f. Ulaşım Araçlarının Ücretlerinde İndirime	
Gidilmesi.....	103

	<u>Sayfa</u>
g. Yurt Dışı Etkinlikleri	104
3. Diğer Etkinlikler	105
a. Anı Pulu ve Madalya Basımları.....	106
b. Yardım Derneklerinin Çalışmaları.....	108
c. Af Kanununun Kabul Edilmesi.....	110
d. Halk Kürsülerinin Kurulması.....	110
e. Yabancı Konukların Ağırlandması.....	110
f. Radyo Yayınları.....	112
g. Toprak Alma Töreni.....	123
h. Sanat Etkinlikleri	125
(1) Onuncu Yıl Marşı	126
(2) Müzeler ve Sergiler	128
C. CUMHURİYET BAYRAMI GEÇİT VE TÖRENLERİ	130
1. Tören Hazırlıkları	131
a. Yurt'ta Tören Hazırlıkları	131
(1) Samsun'da Tören Hazırlıkları	132
(2) Köylerde Tören Hazırlıkları	134
(3) Köylü Konukların Kentlerde Ağırlandması....	140
b. Ankara'da Tören Hazırlıkları	141
(1) Ankara'da Kutlama Komitesinin Kurulması	
ve Çalışması.....	143
(2) Kutlama Program ve Uygulaması.....	144
c. İstanbul'da Tören Hazırlıkları	157
(1) İstanbul İli Kutlama Komitesinin	
Çalışmaları	157
BİBLİYOGRAFYA	240

(2) Onuncu Cumhuriyet Bayramı İstanbul'da	
Kutlama Programı ve Uygulaması	158
(3) Üniversitede Bayram Hazırlıkları	178
(4) İstanbul'da Yapılan Bayram Takları	180
2. Ankara'da Geçit Töreni ve Şenlikleri	183
a. Birinci Gün Yapılan Tören ve Şenlikler	183
b. İkinci Gün Yapılan Tören ve Şenlikler	191
c. Üçüncü Gün Yapılan Tören ve Şenlikler	193
3. İstanbul'da Geçit Törenleri ve Şenlikler	196
a. Birinci Gün Yapılan Tören ve Şenlikler	196
b. İkinci Gün Yapılan Tören ve Şenlikler	210
c. Üçüncü Gün Yapılan Tören ve Şenlikler	213
D. BASINDA ONUNCU YIL	215
1. Türk Basınında Onuncu Yıl	215
a. Dergilerde Onuncu Yıl	215
b. Gazetelerde Onuncu Yıl	217
2. Yabancı Basında Onuncu Yıl	218
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
ATATÜRK'ÜN ONUNCU YIL NUTKU	
A. ATATÜRK'ÜN ONUNCU YIL NUTKU	222
B. ONUNCU YIL NUTKU'NUN ANLAM VE ÖNEMİ.....	224
SONUÇ.....	231
EKLER.....	232
BİBLİYOGRAFYA.....	240

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyetinin ilanından itibaren geçen on yıl Cumhuriyet tarihimizin en önemli ve en kritik dönemi olmuştur. Bu dönem, Türk ulusunun Atatürk önderliğinde bir yenileşme ve yeniden kendini kabul ettirme çabasının esas alındığı ve bu amaçlara ulaşmak için büyük gayret gösterdiği bir süreçtir. İçerde bir yandan savaşın etkileri silinmeye çalışılırken, bir yandan da rejim karşıtı kişilere karşı mücadele verilmiştir. Dışarda ise kendi gücüyle varlığını sürdürebilen saygın bir devlet olarak tanınabilmek için büyük bir çaba içine girilmiştir. Belki bu çabalar genç cumhuriyetin gücünü zorlamış, fakat o zaman içinde milli birlik ve beraberlikle birbirine kenetlenmiş bir ulusun başaramayacağı birşey olmadığı gösterilmiştir. Bu başarıda ise en önemli etken, Ulu Önder Atatürk'ün Türk ulusuna duyduğu sonsuz güven olmuştur.

Bununla beraber, bazı çevrelerde, Cumhuriyetin ilk on yılı, yeni rejimin devam edip etmeyeceği sorusunun gündemde olduğu bir dönemdi. Her ne kadar yenileşme çabaları devam etmişse de, ilk on yılın sonuna kadar bu kuşkunun tamamıyla dağıldığı söylenemez. Bu bakımdan, bu dönemin bir varoluş mücadelesinin verildiği süreç olduğu gerçeği karşımıza çıkmaktadır.

Bu nedenle Atatürk Türkiye'sinde, Cumhuriyetin ve devletin varlığını sonsuza kadar sürdürebilmesi, başlangıçtan itibaren kesin olarak güçlü temellere oturtulması gerekmiştir. Bu temeller öyle sağlam atılmalıydı ki, bir daha eskiye dönüş müm-

kün olamasın ve bütün kuşkular dağılabilsin.

İşte Cumhuriyeti sağlam temellere oturtabilmek için, bu ilk on yıllık dönemde (1923-1933), yerli ve yabancı pek çok gözlemcinin üzerinde görüş birliğine vardığı gibi, Yakınçağın en önemli inkılaplarından biri gerçekleştirilmiştir. Çünkü Türk İnkılabı, aynı anda hem siyasi toplumun temelini ümmet esasından millet esasına çevirmiş hem de meşru siyasi iktidarın temeli olarak kişisel egemenliğe son vererek millet egemenliğini ilan etmiş; aynı zamanda dine bağlı (teokratik) devlet yapısının yerine laik devlet yapısını gerçekleştirmiştir. Bunlarla da modernleşme ile gelenekçilik arasında bocalamakta olan bir toplumu bu ikilikten kurtararak yüzünü çağdaş batı uygarlığına döndürmüştür.

Diğer yandan ilk on yılda yapılanlar, Türkiye'nin görünümünü de olağanüstü oranda değiştirmiştir. Bu değişim o kadar hayret vericidir ki; örnek olarak, küçük bir bozkır kasabası olan Ankara'dan modern bir başkent yaratılmıştır. Demiryollarıyla, birbirinden habersiz bölgeler ve kıyılar birbirine bağlanmış, raylar geçtiği her yere bir canlılık ve hareket getirmiş, ıssız köyler kasabaya, kasabalar küçük oranda sanayi şehirlerine dönüşmeye başlamıştır. Artık, Türk insanı ticaretle uğraşmanın tadına varmış, Türk kadını Medeni Kanunla sosyal alandaki haklı yerini almış ve iş alanında kendini kabul ettirebilme imkanına kavuşmuştur. Anadolu'nun her yanından fabrika bacaları yükselmeye başlamış, Türk insanı kendi ürettiklerini kullanabilmenin gururunu tatmıştır. Bazı değişiklikler o kadar hızla gerçekleşmiştir ki, bir hafta içinde bütün gazeteler yeni alfabey-

le çıkmaya başlamış, şapka inkılabı resmen kanunlaşmadan önce Atatürk'ün yaptığı yurt gezilerinde vatandaşlar kendisini şapka ile karşılamışlardır.

Gerçekten 1923'lerde devralınan, uzun süren savaşlar nedeniyle harap olmuş, kaynakları kurumuş, nüfusu azalmış ve kısaca yokluklar içindeki Türkiye ile; 1933'lerin hukuk ve eğitim sistemini, teknolojisini, sanayisini, tarımını ve ticaretini değiştiren ve geliştiren Türkiye'si arasında büyük farklar gerçekleştirilmiştir. Bunlarda, Cumhuriyetin ilanı ile başlayan ve birbiri arkasından getirilen yeniliklerin Türk devlet ve toplum düzeninde on yıl sonunda bu önemli değişikliği yaratması, Türk toplumu tarafından hemen benimsenip, uygulanmaya başlanmasıyla mümkün olmuştur. Bu da, Türk toplumunun Cumhuriyet ve İnkılaplarla getirilen düzenin devamında istekli olduğunun bir göstergesidir. Bu bakımdan genç Cumhuriyet için ilk on yıl bir varoluş, kendini kanıtlama, benimsetme ve sürekliliğini sağlama mücadelesi ile geçen bir süreç olmuştur.

Böylesine anlamlı on yılın sonunda da , Cumhuriyetin kuruluş yıldönümü için yapılacak törenlerin o ana kadar görülmemiş güzellikte kutlanması düşünülmüştür. Bunun için hükümet hazırlık çalışmalarını bizzat üzerine alarak hazırlanacak bir program doğrultusunda bütün yurt düzeyine yayılmasını sağlamıştır. Ayrıca hükümet, bütçelerden para ayrılması, devlet ulaşım araçlarında ve posta ücretlerinde indirim yapılması, afiş bastırılması, kağıt, ampul ve bayrak sağlanması gibi konularda ~~üze-~~ ~~fine~~ düşeni yapmış ve bu konuda hiçbir fedakarlıktan çekinmemiştir.

Bu arada iller hazırlık çalışmalarının tek elden bir düzen içinde yürütülmesi için Başbakanlığa bağlı olarak çalışan "Kutlama Yüksek Komisyonu" kurulmuştur. Bu komisyona bağlı olarak çalışan altı adet de yardımcı komite oluşturulmuş ve bunların her birine ayrı konularda görevler verilmiştir. Ayrıca her ilde, Kutlama Yüksek Komisyonuna bağlı olarak çalışan İl Kutlama Komiteleri ve heyetleri oluşturulmuş, bunlar kendi illerindeki hazırlık çalışmalarını yürütmüşlerdir.

Hükümet, Onuncu Yıl kutlaması işini bizzat üzerine aldıktan sonra, "Cumhuriyet İlanının Onuncu Yıl Dönümü Kutlama Kanunu" adı altında bir kanun çıkararak hazırlık çalışmalarına resmîlik kazandırmıştır. Hazırlık çalışmaları sürerken çıkarılan bu kanun, sonradan çıkarılan bir dizi kanun ve kararnamelerle güçlendirilmiştir.

Ayrıca hükümet, bu hazırlık çalışmaları doğrultusunda yayın etkinlikleri üzerinde de önemle durmuş ve Onuncu Yılın önemine uygun eserlerin hazırlanmasını teşvik için bir yarışma düzenlemiştir. Bu yarışmaya ilgiyi artırabilmek için, önceden Cumhuriyetin ilk on yılı doldurması nedeniyle yayınlanıp Maarif Vekaletince (Millî Eğitim Bakanlığı) seçilen ve adları Nafia Vekaletince (Bayındırlık Bakanlığı) bildirilen yayınlardan posta ücreti alınmayacağı duyurulmuştur.

Onuncu Yıl kutlamalarının en önemli özelliği de, bu bayramın yurdun her yanında en ücra köşesine varıncaya kadar kutlanması ve mümkün olduğunca vatandaşın kutlama çalışmaları içine alınmasının planlanmasıdır. Nitekim bu yıla değin Cumhuriyet Bayramı merkezlerde kutlanırken ilk kez Onuncu Yıl kutlamaları-

na köyler de alınarak bütün yurdu içine alacak bir coşku ve heyecan dalgası yaratılması esas alınmıştır. Bunun için köy kutlama programları hazırlanmış, üç gün süresince köylerde konferanslar ve tiyatro gösterileri yapılmıştır. Konferans metinleri, "Köylülere Konferans" başlığı altında Kutlama Yüksek Komisyonu tarafından hazırlanıp bütün köylere dağıtılarak, herkesin Cumhuriyeti, inkılapları ve ilk on yılda yarattığı gelişmeleri iyi kavramaları sağlanmaya çalışılmıştır.

Hükümet, bütün bu etkinlikler ve tören hazırlıkları için 1933 mali yılı bütçesinden 50 000 İL. para ayırırken Belediye, Vekalet ve Daire bütçelerinden de ayrıca kaynak yaratmıştır. Yaratılan bu kaynakların kullanılmasında Kutlama Yüksek Komisyonu birinci derecede yetkili kılınmış, illerde ve kazalarda yapılacak harcamalarda ise İl ve Kaza Komitelerine yetki verilmiştir.

Ayrıca, bu hazırlık çalışmaları içinde, Cumhuriyetin ilanını ile birlikte Türk devlet ve toplum hayatında başlayan gelişmenin ilk on yılında katettiği yolu anlatabilmek için, Kutlama Yüksek Komisyonu tarafından bir "Rehber Kitap" hazırlanarak gelecek nesillere bir kaynak kitabın bırakılması sağlanmıştır.

Onuncu Yıl kutlama çalışmalarında dikkat çeken diğer bir özellik de; bayramda evlerin, sokakların, binaların, caddelerin ve meydanların bayraklarla ve afişlerle donatılması, köylere varıncaya kadar buna özen gösterilmesi, ayrıca şehirlerdeki caddeler ve meydanları süsleyen takların çokluğu ve güzelliği, törenler süresince geceleri bütün evlerin ve binaların ampullerle

aydınlatılması ve elektrik olmayan yerlerde fenerler yakılarak ışıklandırma yapılması olmuştur.

Diğer yandan ilginç bir özellik de, bu bayramda yurdun her yanında, bayram törenlerinin yapıldığı bütün meydanlara "Cumhuriyet Meydanı" adı verilmesidir. Ayrıca, "Toprak Alma Töreni" adı altında yapılan anlamlı bir törenle de, bu meydanlardan alınan toprakların "Birlik ve Beraberlik" in bir sembolü olarak Ankara'ya gönderilmesidir.

Onuncu Yıl Cumhuriyet Bayramının başka bir özelliği de üç gün gündüz ve gece kutlanmış olmasıdır. Bu sürede birinci gün, geçit törenlerinden sonra, Cumhuriyet ve İnkılap konulu konferanslar verilmiş, bunu tiyatro gösterileri ve halk oyunları izlemiştir. Ayrıca gündüz duyulan coşku ve heyecan gece de devam etmiş, balolar verilmiş, fener alayları düzenlenmiş, halk oyunları oynanmıştır. İkinci ve üçüncü günler de "Toprak Alma Töreni", şehitlik ziyaretleri, açılma ve temel atma törenleri ve gece fener alayları ve halk oyunları şeklinde sürmüştür.

Ayrıca bu bayramda, şehirlerin önemli meydanlarında "Halk Kürsüleri" nin kurulması dikkat çekicidir. Bu kürsülerde ismini daha önce İl Kutlama Komitesi'ne yazdıran kişiler Cumhuriyet ve İnkılap konularında konferanslar vermişlerdir.

Bu bayram törenlerinin önemli bir özelliği de her ilin çevre köylerinden gelen köylü vatandaşların şehirlerde ağırlanması olmuştur. Köylü vatandaşlar bayram süresince evlerde konuk edilmiş, bir heyet tarafından bulundukları şehir gezdirilmiş ve birinci gün bazıları geçit törenine katılırken bazıları da

BİRİNCİ BÖLÜM TÜRK İNKILABINDA

CUMHURİYETİN İLK ON YILI

A. CUMHURİYETİN İLANI VE İLK ON YILINA TOPLU BAKIŞ

Bilindiği gibi, 30 Ekim 1918 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu ile İtilaf Devletleri arasında imzalanan Mondros Mütarekesi, keyfi ve haksız uygulamaları beraberinde getirmiştir. Düşmanlarımızın amacı, mütareke ile boğazları açtırmak, ülkedeki elde bulunan silah ve cephaneleri almak ve kendilerince önemli gördükleri stratejik noktaları işgal etmektir (1). Nitekim Türk ordusu terhis edilip, silahları elinden alınırken, İtilaf Devletleri sözde güvenliklerini sağlamak için mütarekenin 7. maddesine dayanarak, daha önceden aralarında varılan gizli anlaşmalarla kendilerine düşen yerleri işgal etmişlerdir.

Bu mütarekeyi izleyen 1919-1922 yılları, Türk Kurtuluş Savaşı ile, çöken Osmanlı Devleti yerine yepyeni ve bağımsız bir Türk Devletinin kurulmasını amaçlayan bir ulusal silkiniş ve kurtuluş hareketine sahne olmuştur.

Türk Kurtuluş Savaşı'nın başlamasında, İtilaf Devletleri'nin işgalci tutumları yanı sıra, İstanbul'daki padişah yöne-

(1) Yusuf Hikmet Bayur, Türkiye Devletinin Dış Siyaseti, Ankara 1973, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s.21.

timinin tutumunun büyük payı vardır. Özellikle, padişah ve hükümetinin her ne olursa olsun önce Osmanlı taht ve hanedanını korumayı amaçlayan tutumunun yanı sıra, Batı Anadolu'da başlayan Yunan işgali ve Türk halkına karşı, başlattıkları işgal ve zulümlerin büyük payı olmuştur.

Nitekim 15 Mayıs 1919'da İzmir'e çıkan Yunan askerlerinin yerli Rumların destek ve yardımlarıyla kısa sürede pek çok Türk'ü öldürmeleri ve doğuya göç zorunda bırakılmaları ve diğer baskı ve yıldırma uygulamaları Türk halkının ulusal heyecan ve savaş azmini kuvvetlendirmiş ve bütün yurda yaymıştır (2). Buna, 11 Aralık 1918'de 400 Ermeni'den kurulu bir Fransız taburunun Dörtyol'a gelerek Türk evlerini basması ile başlayan Fransız-Ermeni ortak saldırısı (3) ve bölge halkına yapılan işkence, zulüm ve yağmalama, kuzeyde Pontus Devleti kurma hayali peşinde koşan yerli Rum çetelerinin açtıkları savaş gibi ülkeyi bölücü çabaları da eklemek gerekir.

İşte bütün bunlar, Atatürk'ün, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkışıyla birlikte, Ulusal Kurtuluş mücadelesine yön vererek onu güçlendirmek ve yeni bir devletin temellerini atmak üzere harekete geçmesine neden olan olaylardı. Böylece, Atatürk önderliğinde başlatılan, Ulusal Kurtuluş mücadelesini Ulus Devlete ve Cumhuriyete dönüştüren olaylar gelişmeye başlamıştır.

(2) İsmet Giritli, "Mondoros-Mudanya'ya, Sevres'den Lausanne'e," Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.V., Sayı 14 (Mart 1989), s.277.

(3) Fahri Belen, Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara 1983, Başbakanlık Basımevi, s.31.

1. Cumhuriyet'in İlanı, Yapısı ve Özellikleri

O da ulus egemenliğine dayanan, tam bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak"(4).

Atatürk yurdun bütünlüğünü ve ulusun bağımsızlığını sağlamak üzere 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktığında, Ülke toprakları işgal altına alınmaya başlanmış, Osmanlı Devlet adamları ve herkes büyük bir ümitsizliğe düşmüştü. Bu durumdan kurtulmanın çaresi olmadığını düşünen ve idare başında bulunan kimse-ler yalnızca kişisel çıkarlarını korumak kaygısındaydılar. Doğu Karadeniz bölgesinde Rum çeteleri kanlı hareketlere başlamışlardı. Ordu terhis edilerek kadro haline getirilmiş ve zabıta kuvvetleri de yetersiz olduğundan ülkenin aşayişi iyice bozulmuştu.

Yetersiz olan sanayi kurumları çoğunlukla düşman işgali altındaki bölgelerde bulunuyordu. Yollar bozuk, başlıca ulaştırma aracı ise kağnılardı. Batı Anadolu bölgesindeki demiryollarının, İzmir'in işgali nedeniyle diğer yerlerle bağlantısı kesilmişti.

Üstelik devletin malî ve iktisadî durumu çok kötü idi. Boğazlar, Trakya, İzmir, Adana gibi zengin yerler düşman işgali altında idi, Doğu vilayetleri Rus istilasında harap olmuş, halkın bir kısmı da göç etmişti.

Atatürk, işte bütün bu olumsuz koşulların oluşturduğu kötü ve zor durumdan kurtuluş yolu olarak şu kararı vermiştir:

(4) Kâmil Atatürk, "Yeni ve Önemli", *Yeni Kararlar Dergisi*, Ankara Kasım 1996 (Özel sayı) Sayı 301, s.21.

(7) Kâmil Atatürk, *Nasıl G. 11*, İstanbul 1971, Milli Eğitim Bakanlığı, s.12,13.

"Bu durum karşısında bir tek karar vardı. O da ulus egemenliğine dayanan, tam bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak"(4).

Atatürk'ün "Benim kararım" (5) dediği yukardaki kararı, Türk ulusu için düşündüklerinin bir planı ve kendi deyimiyle "Türk İnkılabı"nın başlangıcıdır (6). Bunu Atatürk şöyle belirtmiştir:

"İşte, daha, İstanbul'dan çıkmadan önce düşündüğümüz ve Samsun'da Anadolu topraklarına ayak basar basmaz uygulamaya başladığımız karar, bu karar olmuştur" (7)

Bundan sonra Atatürk, yukarıdaki kararında belirttiği gibi "Ulus egemenliğine dayanan, tam bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak" için hemen harekete geçmiştir. Ancak bunun gerçekleşebilmesi, halkın topyekün vereceği kurtuluş mücadelesinin başarısıyla sonuçlanmasına bağlıdır. Bu nedenle, İşgalci devletlere karşı savaş verilirken, aynı zamanda yeni bir Türk devletin kurulması çalışmaları birlikte yürütülmüştür.

Atatürk Samsun'a çıkarken yukarıda belirtilen kararını, kısa sürede uygulamaya koymuş ve kurtuluş için önce, Amasya Tamimi (22 Haziran 1919) ile Türk ulusuna içinde bulunduğu tehli-

(4) Kemal Atatürk, Nutuk, C.1., İstanbul 1971, Milli Eğitim Basımevi, s.12.

(5) Kemal Atatürk, Nutuk, C.I., İstanbul 1971, Milli Eğitim Basımevi, s.12.

(6) Rifat Uçarol, "Atatürk'ün Kurtuluş İçin Verdiği İlk Karar-Kararın Türk İnkılabındaki Yeri ve Önemi", Hava Kuvvetleri Dergisi, Ankara Kasım 1988 (Özelsayı) Sayı 301, s.21.

(7) Kemal Atatürk, Nutuk, C.11, İstanbul 1971, Milli Eğitim Basımevi, s.12,13.

keyi söyleyip, onu topyekün bağımsızlık mücadelesine çağırmıştır. Arkasından, 23 Temmuz-7 Ağustos 1919'da Erzurum Kongresini yaparak, vatanın bağımsızlığının sonuna kadar savunulacağını ilan etmiş ve yine Türk Devletini kurmak hedefine zemin hazırlamıştır. Bu arada kurmayı düşündüğü Devletin, yönetim şeklinin bir "Cumhuriyet" olacağını, Erzurum Kongresi sonrası 7/8 Temmuz 1919 sabahı yakın arkadaşı Mazhar Müfit'e şöyle açıklamıştır: "Zaferden sonra şekli hükümet Cumhuriyet olacaktır"(8).

Görüldüğü gibi Atatürk, Kurtuluş Savaşı hazırlıklarını gerçekleştirirken aynı zamanda, kurmayı düşündüğü Türk Devletinin bir Cumhuriyet olacağına da karar vermiştir. Bundan sonra, 4-11 Eylül 1919 tarihinde toplanan Sivas Kongresi ile Türk Devletin kuruluş ve kurtuluş hazırlıklarına güç kazandıran Atatürk, 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni açarak "Ulus Egemenliğine Dayanan" yeni Türk devletini kurmuştur. Ancak bunun böyle olduğu düşmana karşı birlik ve beraberliği zayıflatır ve zaferi tehlikeye düşürür endişesiyle, Atatürk ve yakın arkadaşları tarafından milli bir sır olarak saklanmaya devam ederken, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde şu çok önemli kararlar alınmıştır:

"Meclis'te toplanan Milli iradeyi vatanın geleceğine egemen kılmak esas ilkedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin üstünde bir kuvvet yoktur.

(8) Mazhar Müfit Kansu, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, C.I., Ankara 1988, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s.131.

Türkiye Büyük Millet Meclisi yasama ve yürütme yetkilerini kendinde toplamıştır. Meclis'ten ayrılacak bir heyet, Meclis'in vekili olarak hükümet işlerini görür. Meclis Başkanı bu gücün de başıdır."(9)

Yukarıdaki kararlardan anlaşıldığı gibi, artık padişah'ın yeri olmadığı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin gerçekte Milli Egemenliğe dayanan bir Cumhuriyet olduğu açıktır. Nitekim Türkiye Büyük Millet Meclisi ilk toplantısından on ay sonra kendi anayasasını da yaparak kendisinin gerçekten bir kurucu Meclis olduğunu göstermiştir. Bu yeni anayasada devletin yönetim biçimini "Halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi" (10) esasına dayandırması, artık yeni yönetimde bir hükümdarın varlığının söz konusu olamayacağına iyice kesinlik kazandırılmıştır.

Gerçekten Milli Mücadelenin başından beri açıkça söylenmemesine karşın amaçlanan ağırları örülen, düşünce ve örgüt yapısı oluşturulan "Ulus egemenliğine dayanan, yeni bir Türk devleti"dir. İstanbul'daki Padişah-halifeye, onun hükümetine karşı Ankara'da, Millet Meclisi'nin açılmış, Meclis başkanının seçilmiş, hükümetin kurulmuş olması yeni bir yönetim ve düzenin başlangıcı olmuştur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıyla birlikte kurulan yeni Türk Devleti, içerde ve dışarda varlığını tanıtmak

(9) Mazhar Müfit Kansu, a.g.e., C.II., s.590.

(10) Nutuk, C.II., s.562.

için Kurtuluş Mücadelesini başarıyla yürütmek zorundadır. Bunun için Atatürk, önce düzenli bir ordunun kurulmasıyla işe başlayarak, düşmana karşı Kurtuluş Savaşını sürdürmüştür. Birinci İnönü Muharebesini (6-11 Ocak 1921), İkinci İnönü Muharebesini (23-31 Mart 1921), Sakarya Meydan Muharebesini (23 Ağustos-13 Eylül 1921) kazandıktan sonra, Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesi (26 Ağustos-30 Ağustos 1922) ile düşmanı yok ederek Anadolu'dan atıp, kesin zaferi başarmıştır.

Kesin zaferden hemen sonra, Türkiye Büyük Millet Meclisi çok önemli bir karar daha almıştır. 1/2 Kasım 1922 gecesi alınan bu kararla, İstanbul'un işgal tarihi olan 16 Mart 1920'den geçerli olmak üzere, saltanatın "Ebediyen" kalkmış olduğu belirtilerek Türkiye Büyük Millet Meclisi ile kurulan düzenin asla geçici olmadığı herkese ilan edilmiştir. Böylece Saltanatın kaldırılmasıyla Cumhuriyetin ilanı yolunda önemli bir engel daha aşılmıştır.

İçerde, Yurdun düşmanlardan temizlenmesiyle kendini kanıtlayan Yeni Türk devleti, 24 Temmuz 1924'de Lozan Barış Anlaşması'nın imzalanmasıyla da Osmanlı Devletinin yıkıntıları üzerinde yeni Türk Devleti'ni, Misak-ı Milli İlkeleri çerçevesinde Batılı devletlere resmen tanıtmıştır.

Gerçekten, yukarıda söz edildiği gibi, saltanatın kaldırılmış olması, Cumhuriyet'in ilanını kolaylaştıran tarihi bir olaydır. Ancak Osmanlı hanedanından gelen bir "halife varlığını korumaktadır. Bu durum zafer sonrası görüş ayrılıklarının merkezi haline gelmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisindeki padişahçı ve hilafetçiler ve onları destekleyen İstanbul basını

"devlet başkanı" sorununu ortaya atarak artık belirginleşen "Cumhuriyet"e karşı cephe almışlardır. Ayrıca onların, Devlet başkanlığı gibi bir makamın olmaması Halifenin durumunu güçlendirerek, onu bir çeşit devlet başkanı olarak gösterme umutlarını artırmıştır.

Bütün bu çabaları yeni Türk Devletini tehlikeye düşürecek bir hareket olarak gören Atatürk, 23 Ekim 1923 gecesini, "Arkadaşlar Yarın Cumhuriyet ilan edeceğiz" diyerek sorunu temelden çözmek istemiştir. Bu konuda hazırlanan Anayasa değişikliği hemen Parti Grubundan geçirilmiştir. (*) Arkasından da öneri, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde görüşülerek, 29 Ekim 1923 günü saat 20.30'da yeni Türk Devletinin bir Cumhuriyet olduğuna karar verilmiştir.

Böylece Türk Devletinin çağdaş bir siyasal ve sosyal yapıya kavuşturmanın ilk şartı olan "Cumhuriyet" yönetimi ilan edilmiştir. Sonra bunu birbiri arkasından gelen inkılaplar dizisi takip etmiştir. Anlaşıldığı gibi, Kurtuluş Savaşının zaferle sonuçlanmasından sonra Türk toplumuna yeniden ruh ve şekil vermek, yani yeniden yapılanma ön plana geçmiştir. Bundan böyle başlayan dönemin asıl damgası "Cumhuriyet" in ilanı ile vurul-

(*) Cumhuriyetin ilan edilmesi için önce 1921 Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesi gerekmiştir. Bunun için Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde değiştirilen ilk madde şu şekilde olmuştur. "Hakimeyet ; bilâkaydü şart milletindir. İdare usulü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müstenittir. Türkiye devletinin şekli hükümeti, Cumhuriyettir". Diğer değiştirilen maddeler için bkz: Kadri Kemal, Cumhuriyet, Ankara 1933, s.24.

muştur. Cumhuriyet'in ilan edilmesinden hemen sonra, Cumhurbaşkanlığına seçilen Atatürk, verdiği söylevde, Meclisin aldığı Cumhuriyetin ilanı kararının önemini ve Türkiye tarihinde başlayan bu yeni dönemin hakkındaki düşüncesini şöyle dile getirmiştir:

"Muhterem Arkadaşlar; Mühim ve cihan ölçüsündeki fevkaalede hadiseler karşısında muhterem milletimizin gerçek uyanışına değerli bir vesile olan 'Teşkilatı Esasiye Kanunumuzun (Anayasa) bazı maddelerine açıklık kazandırmak için özel bir komisyon tarafından Yüce Heyetinize teklif edilen kanun tasarısının kabul edilmesi münasebetiyle yeni Türkiye Devletinin, zaten cihanda bilinen, bilinmesi lazım gelen mahiyeti, milletlerarası maruf ünvanıyla yadedildi. Bunun tabii neticesi olmak üzere bugüne kadar doğrudan doğruya Meclisiniz Başkanlığında bulundurduğunuz arkadaşınıza gördürdüğünüz vazifeyi, Cumhurbaşkanı unvanıyla gene aynı arkadaşınıza tevcih bulurdunuz.

Bu münasebetle şimdiye kadar birçok kerreler hakkımda göstermiş olduğunuz sevgi, samiyet ve güveni bir defa daha göstermekle yüksek kadirbirliğinizi ispat etmiş oluyorsunuz. Bundan dolayı Yüce Heyetinize ruhumun bütün samiyetiyle teşekkürlerimi sunarım.

Efendiler, yüzyıllardan beri doğuda gatre ve zulme uğramış milletimiz, Türk milleti, gerçekte sahip bulunduğu üstün vasıflardan yoksun sayılıyordu. Son yıllarda milletimizin fiilen gösterdiği kabiliyet, istidad ve

idrak kendisi hakkında kötü niyet taşıyanların ne kadar gafil, ne derecede anlamadan ve dış görünüşe bakarak hüküm veren insanlar olduklarını pek güzel ispat etmiştir. Milletimiz sahip bulunduğu vasıfları ve yetenekleri hükümetinin yeni adı ile, medeniyet dünyasına daha çok kolaylıkla tanıtmaya muvaffak olacaktır.

Arkadaşlar. Bu yüce müesseseyi vücuda getiren, Türk milletinin son dört yıl içinde kazandığı zafer bundan sonra da, bir kaç kat olarak tecellilerini gösterecektir.

Acizleri, mazhar bulunduğum bu güvene tam manâsiyle layık olmak için pek mühim gördüğüm bir noktadaki ihtiyacımı arz etmek zorundayım. O ihtiyaç yüksek heyetimizin şahsım hakkındaki teveccüh ve yardımlarınızın devamıdır. Ancak bu sayede ve Allahın inayetiyle bana verdiğiniz ve vereceğiniz görevleri yerine getirebileceğimi umarım.

Her zaman, muhterem arkadaşlarımin ellerine çok samimi ve sıkı bir surette yapışarak, onların yardımlarına kendimi her zaman muhtaç görerek, çalışacağım.

Milletin teveccühünü her zaman istinat noktası sayarak hep birlikte ileriye gideceğiz.

Türkiye Cumhuriyeti mes'ut, muvaffak ve muzaffer olacaktır." (11)

(11) İkdâm (Gazetesi), (19 Rebiülevvel 1342) 30 Teşrinievvel 1923, s.1, Mazhar Müfit Kansu, a.g.e., s.598, 599,

(12) A. Afetinan, Bedeni Hilâtiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yâzıları, Ankara 1989, s.32.

Daha önce söylendiği gibi, 1923 yılının onuncu ayında 29'u 30'a bağlayan gece de atılan toplanlarla, Türkiye'de yeni bir devlet sisteminin kuruluşu müjdelendi. Bunun adı "Cumhuriyettir". Atatürk'e göre, "Cumhuriyet kayıtsız şartsız milletindir" sözü ile "Cumhuriyet" kavramı, birbirinden ayrılmaz bir bütündür. Nitekim bu konuda şöyle demiştir:

"Demokrasi prensibinin en asrî ve mantıkî tatbikini temin eden hükümet şekli, Cumhuriyettir. Cumhuriyette son söz, millet tarafından müteahap meclistedir. Millet namına her türlü kanunları o yapar. Hükümete itimat eder ve onu iskat eder. Millet, vekillerinden memnun olmazsa, (Muayyen zamanlar nihayetinde) başkalarını intihap eder...

Cumhuriyette, Meclis Reisicumhur ve hükümet, halkın hürriyetini, emniyetini ve rahatını düşünmek ve temine çalışmaktan başka birşey yapamazlar. Çünkü bunlar bilirler ki kendileri iktidar salâhiyet mevkiine, muayyen bir zaman için, getiren irade ve hakimiyetin sahibi olan millettir; ve yine bunlar bilirler ki, iktidar mevkiine, saltanat sürmek için değil, millete hizmet için getirilmişlerdir. Millete karşı vaziyet ve vazifelerini suistimal eyledikleri tamdirde, şu veya bu tarzda, millî iradenin kendi haklarında dahi tecellisine maruz kalabilirler". (12)

(11) Kutuk, C. II, İstanbul, Milli Eğitim Basınevi, 1971, s. 312;

(12) A. Afetinan, Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları, Ankara 1989, s. 32.

(13) A. Afetinan, Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devri, Ankara 1973
Başbakanlık Basınevi, s. 117.

Aslında, 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi açıldıktan sonra ilan edilmemiş bir Culhuriyet rejimine geçildiği bir gerçektir. Bu konuda Cumhuriyetin ilânına ilişkin TBMM görüşmelerinde İstanbul Milletvekili Abdurrahman Şeref Bey, "Eşkâli hükümetin tadadına lüzum yok, Hakimiyet Bilâkaydüşart Milletindir dedikten sonra Kime sorarsanız sorunuz, bu CUMHURİYET'tir. Doğan çocuğun adıdır. Ama, bu ad, bazılarına hoş gelmezmiş, var-sın gelmesin" demiştir.(13).

Aynı şekilde, "Teşkilatı Esasiye Kanununun Bazı Mevaddının Tadiline Dair Kanun Teklifi" görüşülürken Konya Milletvekili Eyüp Sabri Bey de: "Arkadaşlar; bizim Hükümetimiz bu gün Cumhuriyet olmuyor; teşekkül ettiği günden beri CUMHURİYET olmuştur" (14) diyerek bu görüşü paylaşmıştır.

Görüldüğü gibi, "Hakimiyet kayıtsız şartsız Milletindir" sözü ile beraber yürütülen Kurtuluş Savaşı ve bu savaşın zafer, le sonuçlanmasından sonra Cumhuriyet'in ilanı, Cumhuriyet ile Demokrasiyi bütünleştirmiştir.

Ayrıca Atatürk'ün Cumhuriyetin onuncu yılında söylediği, "Biz Cumhuriyeti kurduk, O,on yaşını doldururken demokrasinin bütün icaplarını sırası geldikçe tatbikata koymalıdır" (15) sözleriyle Cumhuriyetin sürekli gelişmeye açık niteliğinin, Türk devletinin temel esası olduğu gerçeği kuvvet kazanmıştır.

(13) Nutuk, C.II, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1971, s.812;

(14) Kadri Kemal, Cumhuriyet, Ankara 1933, Köyhocas Matbaası, s.20.

(14) Kadri Kemal, a.g.e., s.35.

(15) A.Afetinan, Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi, Ankara 1973

Çünkü, Büyük zaferin kazanılması, Saltanatın kaldırılması ve Cumhuriyetin ilan edilmesiyle Türk tarihinde yepyeni bir dönem açılmıştır. Milli Mücadele kazanıldıktan sonra Atatürk, "Asıl iş şimdi başlıyor" sözleriyle, "Milli kurtuluş hareketi"nin ikinci ve belki esas aşaması olan "Çağdaşlaşma"nın gereğini ortaya koymuştur. (16),

Gerçekten Atatürk, Türk toplumunda, çağdaşlaşmayı herşeyden önce bir "hayat davası" bir "varoluş" mücadelesi kabul etmektedir. Bu konuda, "Dünya her kavmin mevcudiyeti, kıymeti, hakkı hürriyeti ve istiklali, sahip olduğu ve yapacağı medeni eserlerle orantılıdır. Medeni eser vücuda getirmek kabiliyetinden mahrum olan kavimler, hürriyet ve istiklallerinden ayrı tutulmaya mahkumdurlar... Medeniyet yolunda yürümek ve başarılı olmak, hayatın şartıdır"(17), sözleriyle, çağdaşlaşmanın Türk toplumunda kaçınılmaz bir ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır.

Atatürk tarafından bu kadar önem verilen çağdaşlaşma aynı zamanda bir uygarlık sorunudur. Yani Türkiye'nin doğu uygarlığından batı uygarlığına geçmesidir. Gerçi Türk toplumu 200 yıla kadar bir süre Batı uygarlığı yönünden yürümüş, fakat bu işi başlatanlar Doğu uygarlığından ayrılmadan Batı uygarlığına bağlanmak gibi bir çıkmaza düşmüşlerdir. Büyük düşünür Ziya Gökalp'in dediği gibi, "Tanzimatçıların büyük hatası da, bize Doğu medeniyetiyle Batı medeniyetinin terkiibinden bir irfan karı-

(16) İsmet Giritli, "Atatürkçü Çağdaşlaşmada Bilim ve Teknoloji" Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.III., sayı 8(Mart 1987)s.359.

(17) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.II, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1952, s.183.

şımı yapmak istemeleriydi. Sistemleri büsbütün ayrı prensiplere dayanan iki zıt medeniyetin bağdaşamayacağını düşünememişlerdi"(18). Bu ikilik içinde bocalayan toplumdan umulan gelişme sağlanamamıştır. Çünkü Batı uygarlığının temelinde özgür düşünce esas olmuş, bilimde deney ve eleştiriye yer verilerek insanın kişiliği değer kazandırılmıştır. Oysa Doğu, kadere dayanan bir inanç düzeyine bağlı kalmış "İnanç" düşünceden önce gelmiştir. Öyle ise Türk toplumunu çağdaş uygarlık yörüngesine oturtmak, gelenekçi tutumu yok ederek onun yerine yeni kural ve kurumları yerleştirmek mümkün olacaktır.

Atatürk çağdaşlaşma hareketine hız vermek üzere inkılaplarına geriştığı zaman Türk toplumu bazı yönlerden gerilerdeydi. Özellikle iktisadi hayatımız çağdaş ölçülerden çok uzaktaydı. Ülke bir ölüm kalım savaşından yeni çıkmış, malî kapitülasyonları hanüz üzerinden atmış bir ülke olarak ekonomide bir atılıma muhtaç halde bulunuyordu. Hukuk düzeni şariat esaslarına dayanıyordu. Bu nedenle günün gereklerine uygun laik bir hukuk düzeni getirmek, bu amaçla yeni kanunlar yapmak ve uygulamak gerekiyordu. Eğitimimiz, Kültür hayatımız esaslı bin inkılabı ihtiyaç göstermekteydi. Çünkü geniş halk kitleri okuldan, eğitimden yoksundu. Oysa Türk toplumunun çağdaş uygarlığı yakalayabilmesi için yeni kuşaklara verilecek eğitimin bilim ve teknolojinin ışığında laik ve milli olması zorunluydu.

Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin içinde bulunduğu durumdan hızla kurtulup, çağdaş dünyadaki yerini almasının gereğine ina-

(18) Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları, İstanbul 1972, Millî Eğitim

nan Atatürk, 1925'de yaptığı bir konuşmada bunu şöyle belirtmiştir: "Medeni dünya çok ilerdedir. Buna yetişmek o medeniyet çemberine girmek mecburiyetindeyiz" (19).

Atatürk'e göre bu yolda herşeyden önce esas ve önemli olan, çağdaşlaşmayı önleyici düzeni ortadan kaldırmak, yerine laik ve demokratik bir toplum düzeni kurmaktır. Gerçekten Türkiye'yi çağdaş uygarlık seviyesine en kısa zamanda ulaştırmayı amaçlayan Atatürk inkılaplarının, kendisinden önce yapılmış olan inkılap hareketlerinden farkı laik temele oturtulmuş olmasıdır. Çünkü Tanzimat'tan, hatta daha önceki dönemlerden Atatürk dönemine kadar uzanan yenileşme çabaları, unutulmamalıdır ki, teokratik bir devlet düzeni içinde düşünülmüş ve bu düzenle bağlantılı olarak gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Atatürk inkılapları ise kendisine ortam ve temel olarak laik toplum düzenini ve bu düzenin gerekliliğini kabul etmekle, kendisinden önceki inkılap hareketlerinden temelde ayrılmıştır (20). Görüldüğü gibi, Atatürk sadece çağdaşlaşmanın gereğini görmekle kalmamış bu çağdaşlaşmaya engel olan etkenleri de cesaretle ortadan kaldırmıştır.

Kısaca diyebiliriz ki, Kurtuluş Savaşı sonrası Türkiye' bir çağdaşlaşma sürecine girmiştir. Bu süreç içinde en gerekli ve en önemli adım ise Cumhuriyet'in ilanı olmuştur. Bunu Türk devlet ve toplum düzenini çağdaşlaştırmayı amaçlayan inkılaplar izlemiştir.

(19) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.II., 1952; Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, s.226.

(20) Utkan Kocatürk, "Türk Toplumunda Çağdaşlaşmanın Gereği", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.I., sayı 2 (Mart 1985) s.329.

2. Cumhuriyetin İlk On Yılında Türkiye'nin Gelişmesinden Kesitler

3 Mart 1924 Medreseler kaldırıldı.
3 Mart 1924 Hanedan sınırlarına çıkarıldı.
18 Mart 1924 Kby kanunu kabul edildi.
8 Nisan 1924 Şer'iye mahkemeleri kaldırıldı.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk on yılı (1923-1933) siyasal yapıya paralel olarak Türk toplumunun sosyal yapısının da değiştiği, bunun yanı sıra Türkiye'yi ilerletecek bir dizi önlemlerin alındığı ve farklı bir Türkiye yaratılmaya başlandığı dönem olmuştur. Gerçekte ilk on yılda yapılanlar Atatürk'ün idealindeki Türkiye için bir başlangıç, bir temel oluşturmıştır. Atatürk Onuncu Yıl Söylevinde: "Az zamanda çok büyük işler yaptık... Fakat yaptıklarımızı asla kafi görmeyiz" derken bunu daha kesin bir ifadeyle belirtmiştir. Atatürk'ün ideali hızla gelişen ve çağdaş uygarlık seviyesine çıkan bir Türkiye'nin yaratılması olmuştur. İşte ilk on yılda bunun gerçekleştirmesi için önemli atılımlar yapılmıştır.

Bu atılımlar, Cumhuriyet'in Onuncu Yıl'ı için hazırlanan "Rehber Kitap"ta kronolojik sıraya göre şöyle belirtilmiştir:

"29 Ekim 1923	Cumhuriyetin ilan edilmesi
29 Ekim 1923	Mustafa Kemal'in ilk Cumhurbaşkanı seçilmesi
30 Ekim 1923	Bakanlar Kurulu (Cumhuriyet İçra Vekiller Heyeti kuruldu.
5 Ocak 1923	Hafta tatili kabul edildi.
15 Ocak 1923	Askerlik süresi azaltıldı.
1 Mart 1924	Devlet tarafından demiryolu inşasına başlandı.
3 Mart 1924	Halifelik ve Şeriye ve Evkaf Vekaletleri kaldırıldı.

(x)1927'de yapılan ilk ulusal bayramına
Geniş İstiklalîtiği Bilgi İçin bkz: Naci Sadi, İlk Sadi Türkiye, İstanbul
(Tarih Yık), Akademi, 54/5 Mart 1981, s. 36-46.

- 3 Mart 1924 Demiryolu siyaseti kanunlaştı.
3 Mart 1924 Medreseler kaldırıldı.
3 Mart 1924 Hanedan sınır dışına çıkarıldı.
18 Mart 1924 Köy kanunu kabul edildi.
8 Nisan 1924 Şer'iyeh mahkemeleri kaldırıldı.
20 Nisan 1924 Cumhuriyet'in Teşkilat-ı Esasiye Kanunu yapıldı.
26 Ağus.1924 İş bankası kuruldu.
10 Kasım 1924 Halk Fırkası, Cumhuriyet Halk Fırkası adını aldı.
16 Şubat 1925 Teyyare Cemiyeti Kuruldu.
27 Şubat 1925 Aşar kaldırıldı.
1 Mart 1925 Tütün Rejisi satın alındı.
19 Nisan 1925 Sanayi ve Maadin Bankası kuruldu.
24 Ağus.1924 Şapka giyildi.
5 Kasım 1925 Ankara Hukuk Fakültesi açıldı.
25 Kasım 1925 Şapka Kanunu kabul edildi.
30 Kasım 1925 Tekke,Türbe ve zaviyeler kapatıldı.
26 Aralık1925 Uluslararası takvim ve saat kabul edildi.
17 Şubat 1926 Türk Medeni Kanunu kabul edildi.
8 Mart 1926 Borçlar Kanunu kabul edildi.
13 Mart 1926 Türk Ceza Kanunu kabul edildi.
19 Nisan 1926 Kabotaj Kanunu kabul edildi.
22 Mayıs 1926 Emlâk ve Eytam Bankası kuruldu.
28 Mayıs 1926 Teşviki Sanayi Kanunu kabul edildi.
28.Haz.1926 Türk Ticaret Kanunu kabul edildi.
3 Ekim 1926 İlk heykel dikildi.(Sarayburnu'nda Gazi Heykeli)
29 Mayıs 1927 Ankara-Kayseri demiryolu işletmeye açıldı.
28 Ekim 1927 Yurdun birinci nüfus sayımı yapıldı (x)

(x)1927'de yapılan ilk nüfus sayımına göre Türkiye'nin nüfusu 13650000 dur. Geniş istatistiki bilgi için bkz:Hamit Sadi,İktisadi Türkiye,İstanbul (Tarih Yok),Ahmet Sait Matbaası,s.36-46.

- 1 Kasım 1927 İkinci Büyük Millet Meclisi açıldı.
- 1 Ocak 1928 Anadolu demiryolları satın alındı.
- 31 Ocak 1928 Maarif Cemiyeti kuruldu.
- 5 Nisan 1928 C.H.F. grubunda laiklik esası ve teşkilatı esasiye kanununun dine ait hükümlerinin çıkarılması kabul edildi.
- 10 Nisan 1928 Teşkilatı esasiye kanununun dine ait maddelerini Büyük Millet Meclisi çıkardı.
- 24 Mayıs 1928 Uluslararası rakkamlar kabul edildi.
- 9 Ağus.1928 Gazi Mustafa Kemal İstanbul Sarayburnu parkında Harf İnkılabını müjdeleyen nutkunu söyledi.
- 3 Kasım 1928 Türk harfleri kanunu Büyük Millet Meclisinde kabul edildi.
- 1 Ocak 1929 Adana-Mersin simendiferi satın alındı.
- 24 Nisan 1929 İcra ve İflas Kanunu kabul edildi.
- 24 Mayıs 1929 Devlet memurları maaşlarının tevhit ve teadülü kanunu kabul edildi.
- 1 Haz.1929 Ziraat kredi kooperatifleri kanunu kabul edildi.
- 8 Haz.1929 Milli sanayii koruyacak kanun kabul edildi.
- 8 Haz.1929 Topraksız Çiftçiye toprak verilmesi kanunu kabul edildi.
- 30 Aral.1929 Milli Tasarruf Cemiyeti kuruldu.
- 22 Şubat 1930 Türk parasının kıymetini koruma kanunu kabul edildi.

- 16 Nisan 1930 Yeni Belediye Kanunu kabul edildi.
- 8 Haz.1930 Tekaüt Kanunu kabul edildi.
- 11 Haz.1930 Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası kuruldu.
- 30 Ağus.1930 Ankara-Sivas Demiryolu açıldı.
- 23 Mart 1931 Türk çocuklarının ilk öğrenimlerini Türk okullarında yapmaları kanunu kabul edildi.
- 26 Mart 1931 Üçüncü Büyük Millet Meclisi, seçimi yenilemeğe karar verdi.
- 1 Nisan 1931 Ölçülerde metre ve kilo sistemi kabul edildi.
- 15 Nisan 1931 Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti kuruldu.
- 23 Nisan 1931 Fevzipaşa-Malatya hattı işletmeye açıldı.
- 19 Şubat 1932 Halkevleri açıldı.
- 23 Nisan 1932 Kütahya-Balıkesir hattı işletmeye açıldı.
- 5 Temmuz 1932 Buğday kanunu kabul edildi.
- 12 Tem.1932 Türk Dili Tetkik Cemiyeti kuruldu.
- 26 Eylül 1933 Türk dili kurultayı toplandı.
- 15 Aral.1933 Samsun-Sivas hattı işletmeye açıldı.
- 4 Nisan 1933 Antalya'ya demiryolu yapılması kanunu çıktı.
- 27 Nisan 1933 Adana-Fevzipaşa hattı satın alındı.
- 25 Mayıs 1933 Borçlar sorunu çözüme kavuşturuldu.
- 29 Mayıs 1933 Kömüre giden demiryolunun yapılması kanunu çıktı.
- 12 Haz.1933 Bakıra giden demiryolunun yapılmasına başlandı.

- 29 Haz.1933 Sivas-Erzurum demiryonunun yapılmasına başlandı.
- 1.Ağus.1933 Eski İstanbul Darülfünunu yerine Üniversite kuruldu.
- 2 Eylül 1933 Ulukışla-Kayseri hattı bitti"(2).

Yukarıda kronolojik olarak verilen atılımların herbiri gerçekten Türkiye'yi siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel ve diğer alanlarda değiştirecek ve geliştirecek güçtedir. Nitekim, ilk on yıla bakıldığında Türkiye'nin her yılı, bir önceki yıldan çok daha değişik şekle büründüğü görülür. Şapka ve Kıyafet İnkılabı, kadının toplumda eşit yerini alması, eski harflerin yerine yeni harflerin geçişi, Türkiye'nin görünümünü akıllamaz şekilde değiştirmiştir. Özellikle Türk kadının kafes arkasından çıkıp ekonomik hayatta yerini alması o zamanın Türkiye'si'nin değiştiğinin önemli kanıtı olmuştur. Bu toplumsal değişikliklerin olduğu yıllarda bir hafta içinde bütün gazetelerin eski harflerden yeni harflere dönmesi dikkate değer bir başka olaydır.

Bütün bunların yanı sıra bazı alanlardaki başlıca gelişmelerin daha geniş bir şekilde ele alınmasında ilk on yılda yapılanların anlaşılması açısından yararı vardır.

(2) Kutlama Yüksek Komisyonu, Onuncu Yıl Rehberi, Ankara 1933, Hakimiyeti Milliye Matbaası, s.13-16

"Tevhîd a. Eğitim İşleri"yla eğitimde farklılaşmaya son verilerek, öğretim laikleştirilmiştir. Özellikle harf devrini, eğitimi yaygınlaştırmak, okuma-yazmayı kolaylaştırmak için bir araçtır. Eğitim, ulusların bağımsız yaşayabilmesi, kalkınıp güçlenebilmesi için önem taşır. Üstelik Cumhuriyetin varoluş mücadelesini verdiği bu dönemde eğitimin daha büyük önemi vardır: Cumhuriyet ve bu Cumhuriyetin dayandığı temel ilkeler, Türk İnkılabı, ancak yetişecek güçlü, aydın, sağlam karakterli yeni kuşaklarla ayakta durabilirdi. Türk İnkılabını ve Cumhuriyeti koruyacak kuşakları yetiştirmenin yolu ise eğitimden geçmekteydi.

Cumhuriyet, Osmanlı İmparatorluğundan eksik ve düzensiz bir eğitim devralmıştır. Bu eksikliğin en önemli yanı, eğitimin geniş halk kütlelerine ulaşmamış olmasıydı. Pek az köyde okul vardı. Halkın yüzde doksanı okuma-yazma bilmiyordu. Birkaç il dışında, il ve ilçe merkezleri bile orta öğretim ve mesleki öğretim kurumlarından yoksundu. Bir tek ortaokulu bulunmayan il merkezleri pek çoktu. İstanbul'daki Üniversitenin (Darülfünun) dışında, Üniversite yoktu. Ayrıca, eski yöntemle "Sıbyan Mektepleri", "Mahalle Mektepleri", "Medreseler" çalışmalarını sürdürürken, "Rüştiye", "İdadî", "Sultanî" adı altındaki çağdaş okullar da eğitim veriyordu. Bu da eğitimde ikilik yaratıyordu. Eğitimdeki bu ikilik, birbirine zıt düşüncede öğrenciler yetişmesine yol açıyor, toplumda varolan kültür çelişkilerini daha da şiddetlendiriyordu.

Bu nedenle eğitim, genç Cumhuriyette düzeltilmesi gereken en önemli sorun olarak görülmüş ve 3 Mart 1924'de çıkarılan

"Tevhit-i Tedrisat Kanunu"yla eğitimde farklılaşmaya son verilerek, öğretim laikleştirilmiştir. Özellikle harf devrimi, eğitimi yaygınlaştırmak, okuma-yazmayı kolaylaştırmak için bir araç olarak düşünülmüştür. Bundan sonra Yurdun her yanında "Millet Mektepleri" açılarak eğitim yaygınlaştırılmıştır.

Cumhuriyetin ilk on yılı, köylere kadar yayılan eğitim çabalarından, ülkenin tek "Darülfünun"unu gerçek bir Üniversite, çağdaş bir bilim yuvası haline getirmeği amaçlayan 1933 "Üniversite Reformu"na kadar eğitim alanında önemli bir atılım dönemi olmuştur. Eğitimin her alanındaki bu gelişme aşağıdaki çizelgede gösterilmiştir:

B. Ulaştırma İşleri

İLK OKULLAR

ORTA OKULLAR

<u>Yıllar</u>	<u>Toplam</u>	<u>Yıllar</u>	<u>Erkek</u>	<u>Kız</u>	<u>Toplam Öğrenci</u>
1923-1924	347 685	1923-1924	4 723	1 182	5 905
1932-1933	563 318	1933-1934	27 707	9 319	37 026

LİSELER

<u>Yıllar</u>	<u>Erkek</u>	<u>Kız</u>	<u>Toplam Öğrenci</u>
1923-1924	910	331	1 241
1933-1934	5 393	1 372	6 765

ÖĞRETMEN OKULLARI

<u>Yıllar</u>	<u>Erkek</u>	<u>kız</u>	<u>Toplam Öğrenci</u>
1923-1924	1 376	780	2 156
1933-1934	1 376	1 350	2 726

FAKÜLTE VE YÜKSEK OKULLAR

<u>Yıllar</u>	<u>Toplam öğrenci</u>
1923-1924	2 129
1933-1934	7 029

(22).

Görüldüğü gibi, Cumhuriyetin ilk on yılında, bütün öğretim kurumlarında görülen bu öğrenci artışı, eğitime verilen önemin bir sonucudur.

b. Ulaştırma İşleri

(1) Demiryolları:

Cumhuriyet hükümeti ilk on yılda ulaştırma işleri içinde Demiryolları yapımına büyük önem ve ağırlık vermiştir. Bu dönem içinde 1985 km demiryolu yeniden inşa edilmiş, Anadolu şehirleri, köyleri hızla birbirine bağlanmıştır. Demiryolları her gittiği yerde adeta coğrafyayı değiştirmiştir. Şehirler sanayi merkezi olmaya, kasabalar şehirleşmeye başlamıştır. Kısa-
ca demiryolu nüfus hareketleri, sanayileşme, ürünün değerlendirilmesi ve üretilenlerin tanıtılabilmesi imkanını kolaylaştırmıştır. Bu nedenle Anadolu'yu saran raylar aynı zamanda fikir ve kültür atılımı olarak değerlendirilmiştir. Nitekim 1925'te

(22) Maarif Vekaleti, Türkiye Cumhuriyeti Maarifi 1923-1943, Ankara 1944, Maarif Matbaası, s.34-64.

Kırıkkale bir nahiye merkezi iken 1933'te orta Anadolu'da küçük çapta bir sanayi şehri haline gelmiştir. Sivas bir kervan pazarı durumundayken demiryolunun geçmesinden sonra Sivas'ın tarihi değişmiştir. Aynı şekilde Turhal'ın mermeri dünya piyasasına çıkmıştır (23).

Ayrıca Onuncu Yıl Marşı'nın ilk kıtasında, demiryollarının yararlarını yakından görme imkanı bulan Türk insanının bundan ne derece sevinç ve gurur duyduğu şu şekilde belirtilmiştir:

"Çıktık açık alınla on yılda her savaştan;
On yılda onbeş milyon genç,yarattık her yaştan;
Başta bütün dünyanın saydığı başkumandan
Demirağlarla ördük Anayurdu dört baştan.
Türküz, Cumhuriyetin göğsümüz tunç siperi
Türk'e durmak yaraşmaz, Türk önde Türk ileri!".

Duyulan bu coşkunun nedeni, on yılda yapılan demiryollarının uzunluğu önceki yıllarla kıyaslandığı zaman iyice anlaşılabacaktır. Nitekim; Cumhuriyet hükümeti tarafından kısıtlı imkanları zorlayarak on yılda yapılan demiryollarının uzunluğu şu şekildedir:

(24) İktisadi Yüksek Komisyonu, Onuncu Yıl Rehberi, Ankara 1933, Hakimiyeti Milliye Matbaası, s.243....

(25) Hefie Vakıfı, On Beşinci Türkiye Nefisi, İstanbul 1933, Matbaası, s.243....

(23) Sadri Etem, Türk İnkılabının Karakteri, İstanbul 1933, Devlet Matbaası, s.76-81.

Kayseri-Sivas	222
Kütahya-Balıkesir	252
Ulukışla-Boğazköprü	173
DEMİRYOLLARI:	<u>1923</u> <u>1933</u>
Uzunluk	4083 Km. 6076 Km.(24).

1933 senesinde hükümetin işletmekte olduğu hatlar:

Yeniden inşa edilmiş:	1956(*)
Satın alınan	37
Satın alınan şirket hatları	<u>1929</u>
	3922 Km.(25).

1923'ten 1933 yılına kadar şirketler tarafından işletilen Demiryolları:

Şark	<u>1923</u>	<u>1933</u>
Şark Demiryolları	337	337
İzmir-Kasaba	703	703
Aydın Demiryolu	612	612
Adana Demiryolu	565	468
Adana-Mersin	67	-
İlica	-	29
Mudanya	42	-
	<u>2 326</u>	<u>2 149</u> (26).

Hükümetçe inşa ettirilmiş olan demiryollarımızın toplam uzunluğu:

Samsun-Sivas	378
Ankara-Kayseri	380

(24) Kutlama Yüksek Komisyonu, Onuncu Yıl Rehberi, Ankara 1933, Hakimiyeti Milliye Matbaası, s.245.

(25) Nafia Vekaleti, On Senede Türkiye Nafiası, İstanbul 1933, Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi, s.15.

(26) Kutlama Yüksek Komisyonu, a.g.e., s.131.

(*) T.C.Yeniden İnşa ettiği demiryollarının toplam uzunluğu 1985 dır. Yukarıdaki sayı olan 1956 işletmeye açılanlardır.

Kayseri-Sivas	222
Kütahya-Balıkesir	252
Ulukışla-Boğazköprü	173
Irmak-Filyos	297
Fevzipaşa-Diyarbakır	283
Toplam	1 985

Yukarıdan da anlaşıldığı gibi Cumhuriyet hükümeti; Osmanlı İmparatorluğundan Türkiye Cumhuriyeti Sınırları içinde 4 083km. demiryolu devralmıştır. Hepsi çeşitli imtiyazlı şirketler tarafından yapılmış olan bu demiryollarının en eskisi Aydın hattıdır ve hatta 1856 senesinde başlanmıştır. Bu tarihten itibaren Cumhuriyetin ilanı tarihi olan 1923 yılına kadar geçen 66 yıl içinde 4 083 kilometre kadar demiryolu yapılmış oluyor ki yaklaşık olarak her yıla 60 km. düşer. Oysa Cumhuriyetin ilk on yılına düşen oran 200 kilometreye varmaktadır. Bu durum on yılda demiryollarına verilen önem ve mali ve teknik imkanlar zorlanarak gösterilen olağanüstü çabanın sonucudur.

(2) Karayolları

Cumhuriyet idaresi, demiryolları yapımının yanı sıra karayollarına da önem vermiştir. Çünkü Osmanlı İmparatorluğundan kalan yollar çok bakımsız ve yetersiz bir durumda olduğu için ihtiyaca cevap vermemekteydi. Bu nedenle gerekli düzenlemeyi sağlayan 1525 sayılı "Şöse ve Köprüler Kanunu" ile karayolları yapımında önemli atılımlara girişilmiştir Böylece on yılda ya-

pılan çalışmalarla karayollarının uzunluğu; 1923 yılında 18 335 km. iken, 1933 yılında 27 580 km.'ye ulaştırılmıştır.

Bundan da anlaşılacağı gibi Cumhuriyet hükümeti, sınırları içinde 18 335 kilometre yol bulmuş, on yılda bunu 27 580 kilometreye çıkarmıştır. Ayrıca bu süre içinde 13 885 kilometre harap şösedden 7 961 kilometresini iyi hale getirmiştir. Bunlara ek olarak Cumhuriyetin ilk on yıllık döneminde yollar üzerinde 41 de köprü yapılmıştır (27).

(3) Deniz Ulaşımı

Osmanlı devletinin kuruluşundan Cumhuriyetin ilanına kadar ülkede milli denecek bir deniz ticareti yoktu. Anavatani kaplayan sular; yabancıların yararlanmasına bırakılmıştı. Türkler kendi sularında yabancı durumundaydılar. Bunda Yabancı ülkelere verilen kapitülasyonların büyük etkisi olmuştur. Çünkü Saltanat döneminde bu ihmali, o dönemin en kuvvetli zamanında başlamış ve Kanunî Süleyman ile Fransa Kralı I.Fransuva arasında 1535 tarihli anlaşma ile Fransızlara verilen ayrıcalıklar zayıf zamanlarda, çaresizlik yüzünden öbür devletlere de yayılmış ve genişleyerek Türk sularında Kabotaj hakları bütünüyle yabancı devletlere bağışlanmıştır. Kısaca deniz ticareti alanına giren bütün işler, elimizden çıkmıştır. Bu durumun, Lozan Barış Antlaşması (24 Temmuz 1923) çerçevesinde imzalanan "Ticaret Sözleşmesi" ile düzeltilmesi üzerine, Cumhuriyetin ilk on

(27) Nafia Vekaleti, a.g.e, s.133.

yılında Türklerin deniz ticaretine başlamaları mümkün olabilmiştir (28).

Ayrıca, Cumhuriyetin ilanına kadar hiçbir devlet kuruluşuna bağlı olmayan deniz ticaretimiz, Cumhuriyet hükümeti tarafından İktisat Vekaletine bağlanmasından sonra, ticaret gemilerimize kaptan ve makinist yetiştirmek üzere devletçe ilk defa bir "Yüksek Deniz Ticareti Mektebi" açılmıştır. Ayrıca klavuz işleri bütünüyle millileştirilerek devlet tekeline alınmış ve deniz ticareti işleriyle görevli olmak üzere İktisat Vekaletinde bir "Deniz Müsteşarlığı" kurulmuştur.

Bütün bunlara bağlı olarak ilk on yıl içinde Türk Ticaret Filosu'nun gücü 1923 yılında 34902 s .Ton iken, 1933 yılında 110774 s .Ton'a yükselmiştir (29).

Cumhuriyetin ilk on yılında deniz ticaretimizde görülen bu gelişmeler, topraklarının üç tarafı denizlerle çevrili olan Türkiye'nin ekonomik gelişmesi için itici bir güç olmuştur.

(4) Hava Yolları

Türkiye'de havacılık alanında ilk çalışmalar 1911'de Türk Askeri Havacılık Teşkilatının kurulmasıyla başlamış ve ilk uçak Balkan Savaşı sırasında (1912-1913) kullanılmıştır (30).

(28) İsmail Soysal, Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, C.I, Ankara, 1983, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s.172.

(29) İktisat Vekaleti, Türk Deniz Ticareti, İstanbul 1937, s.13-15.

(30) Rifat Uçarol, Tarihi Gelişim İçinde Hava Harp Okulu(1951-1987) İstanbul, 1988, s.23.

Vecihi Kurtuluş Savaşında; Büyük Taaruz (26 Ağustos-3 Ağustos 1922) öncesi elde bulunan 40 uçak için gerekli makinist ve pilot yetirtirmek üzere Konya'da pilot kursu açılmıştır (31).Cumhuriyetin ilk yıllarında, Büyük Atatürk'ün "İstikbal Göklerdedir" görüşüyle havacılığa önem vermesi, 1925 yılında askerî alanda faaliyette bulunmak üzere ilk uçak fabrikasının kurulmasına yol açmıştır. Kayseri Tayyare Fabrikası adı altında Kayseri'de 1925 yılında kurulan bu fabrikada avcı uçakları yapılmıştır (32).

Özellikle 1923-1933 döneminde bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de bir havacılık, bir uçak tutkusu başlamıştır. Bu durum Türk Teyyare Cemiyetinin (Türk Hava Kurumu), ve aynı yıl bu kuruma gelir sağlamak üzere bu günkü Milli Piyango'nun öncüsü olan Teyyare Piyangosu'nun başlatılması, sonra halkın doğrudan doğruya orduya uçak sağlama kampanyasına "Her Kasabadan bir Teyyare" sloganı ile dikkatlerinin çekilmesi, Türk askeri ve sivil havacılığın önemli aşamaları olmuştur. Böylece 1923 yılında elinde Kurtuluş Savaşından kalma 15 kadar uçak bulunan Hava Kuvvetlerimizimizin 1932 yılında 375 uçağı olmuştur (33).

Hava ulaşımı bakımından Türkiye'de sivil havacılık çalışmaları ise Vecihi (Hürkuş) Bey tarafından başlatılmıştır.

(31) Hamdi Çaypınar, Sivil Havacılığın Doğuşu ve Bugünkü Durumu, Ankara 1949, s.17.

(32) Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 50 yılda Türk Sanayi, Ankara 1973, s.419.

(33) Milliyet, 50 yıllık Yaşantımız, C.I, İstanbul 1975, s.140.

Vecihi Bey 1923 yılında ilk uçağını marangoz Şaban Efendi ile birlikte yaparak Türkiye'de havacılığın öncülüğünü yapmıştır. Türk kuruluşu tarafından ilk sivil posta ve yolcu seferleri ise, 15 Nisan 1933'de İstanbul-Ankara arasında gerçekleştirilen iki buçuk saatlik bir seferle başlatılmıştır (34).

c. Sağlık İşleri

Türk insanının sağlık problemlerini kökünden çözüp ona daha iyi hayat şartlarını sunmanın gereğine inanan Cumhuriyet hükümeti işe, sağlık kurumlarında çalışacak elemanların yetiştirilmesi ve sayılarının arttırılması, sağlık kurumlarının iyileştirilmesi ve yeterli hale getirilmesiyle başlamıştır. Bu yöndeki çalışmalar sonucunda, Cumhuriyetin ilk on yıllık döneminin başında sağlık kurumlarında görev almış 623 doktor ve eczacı ile 566 sağlık memuru varken, on yıl sonunda bu sayıları 1 304 doktor ve eczacı ile 888 sağlık memuru ve ebeye yükselmiştir. Aynı şekilde on yıl önce ülkede ancak 7 127 yataklı 712 hastane ve sağlık kurumu varken, 1933 yılında bütün ülkede varolan hastane, dispanser ve doğum evleri yatak sayısı 13 668'e çıkmıştır (35).

Ayrıca Cumhuriyet yönetimi, yetersiz sağlık teşkilatını

(34) Milliyet, a.g.e., s.143.

(35) Yüksek Kutlama Komisyonu, a.g.e., s.139.

artırıp düzeltmeye çalışırken, buralara eleman yetiştirmek amacıyla "Yatılı Tıp Talebe Yurdu", "Yatılı Ebe Yurdu", "Yatılı Küçük Sıhhiye Memur Mektebi"ni açmıştır. Bu sağlık işleri çerçevesinde Sıtma, Trahom ve Frengi gibi bulaşıcı hastalıklarla ilgili mücadele programları hazırlanmış ve uygulama alanına sokulmuştur (36).

Bu alanda gösterilen çabalar Türkiye Cumhuriyeti yönetiminin sağlıklı bir toplum yaratmaya verdiği önemin bir göstergesi olmuştur.

d. Sanayi İşleri

Osmanlı İmparatorluğunun sanayisinin, gerek kapitülasyonlar ve gerekse İmparatorluk hudutları içinde üretilen malların vilayetler arasında bile gümrük resmine tabi olmasından dolayı, İmparatorluktaki Türkler daha çok çiftcilik, askerlik ve devlet memuriyeti ile uğraştıkları için, ulusal emek, fabrika sanayii kurabilecek ve devam ettirebilecek bir niteliğe ulaşmamıştır.

Bu nedenle Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sonuçlanmasından hemen sonra sanayileşme alanında yapılan bir önemli hareket, 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında İzmir'de toplanmış olan "Türkiye İktisat Kongresi" olmuştur. Bu kongre de yeni kurulan Türk devletinin izleyeceği sanayi politikasının esasları ve

(36) Yüksek Kutlama Komisyonu, a.g.e., s.140.

(39) İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, a.g.e., s.80.

prensibi kararlaştırılmıştır. Ayrıca, "Özel Sektöre" öncelik verilmesi ve özel sektör gücünün veya sermayesinin yetişemediği yerlerde devletin göreve başlaması ve böyle sahalarda devletin yatırım yapması" anlayışı benimsenmiştir (37).

Ayrıca Cumhuriyetin ilk yıllarında girişilen sanayileşme çabaları arasında, milli sanayii ve istihsalini yabancı ülkelerin rekabetinden koruyabilmek için himayeci yeni bir "Gümrük Tarife Kanunu" hazırlanarak 1929 yılında yürürlüğe konulmuştur. Böylelikle yeni Türkiye'nin kuruluşundan ve Cumhuriyet rejiminin kabul edilişinden ancak 7-8 yıl sonra, küçük hacimli işletmeleri kurabilme ve yaşatabilme imkanları hazırlayabilmek mümkün olabilmıştır (38).

Fakat, 1929 yılında patlak veren ve dünyadaki etkisini 1931 yılı sonlarına kadar sürdüren iktisadi buhran, sanayileşme ümitlerini kısa bir süre de olsa gölgelemiş, sanayileşme çabalarının yavaşlamasına ve hatta durmasına neden olmuştur. Ekonomik buhranın zararları daha çok özel kesimin sanayileşme çabaları üzerinde hissedilmiş, özellikle sermaye bakımından tam bir yoklukla karşılaşan özel teşebbüs işletmeleri, yeni sanayileşme faaliyetlerini durdurmuşlar, mevcut işletmelerini ise, güçlüklerle devam ettirebilmişlerdir. Bu durum haklı olarak 1923 Türkiye iktisat kongresinden beri uygulanmakta olan sanayileşme politikasının değişmesine ve devletin sanayi alanındaki faaliyetlerinin gelişmesine ve sanayi kalkınma görevinin devletin omuzlarına yükselnemesine neden olmuştur (39).

(37) Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, a.g.e., s.3.

(38) İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Türk Ekonomisinin 50 yılı, s.80

(39) İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, a.g.e., s.80.

On yıl içinde Türk kmilli sanayisinin geliştirilmesi için çıkarılan kanunlarla, 1923 yılında "Teşvik-i Sanayi Kanunu" ile korunan kurumların sayısı 140 iken, 1933 yılında 2 317'ye yükselmiştir.

Bu farkın ülke gereksinimlerini ne derece karşıladığını iyi anlayabilmek için, bazı sanayi kollarındaki üretimi gösteren aşağıdaki tabloya bakmak gerekecektir:

<u>Çeşidi</u>	<u>Yıl ve Kg.</u>	
	<u>1923</u>	<u>1932</u>
Pamuklu dokumalar	3 700 000 kg.	9 055 000 kg.
Yünlü dokumalar	400 000 kg.	1 694 770 kg.
İpekli dokumalar	2 000 kg.	91 600 kg.
Şeker	-----	27 549 kg.
Kösele Deri	1 974 000 kg.	4 105 000 kg.
Çimento	24 000 ton	129 000 ton(40).

Görüldüğü gibi geçen bu on yıllık dönemde Türk sanayinin temelleri atılmış ve toplumun büyük ölçüde tüketim gereksinimi içerden karşılanmaya başlanmıştır.

(40) Kutlama Yüksek Komisyonu, a.g.e., s.81-85.

B. CUMHURİYETİN ONUNCU YILININ ANLAMI VE ÖNEMİ

Bilindiği gibi 29 Ekim 1923'de Cumhuriyet ilan edilmiştir. Ama yeni rejimin yaşayıp yaşamayacağı sorusu bazı iç ve dış çevrelerde en önemli siyasal soru olma niteliğini bir süre taşımıştır. Buna karşılık Atatürk: "Milli azim ve bilinçin kıymetli eseri olan değerli Cumhuriyetin bugünkü ve yarınki neslin demir ellerinde heran yükselip sağlamlaşacağına güvenim tamdır" (41) sözleriyle Cumhuriyetin devamlılığı konusunda ulusuna olan güvenini açıklamaktan geri durmamıştır.

Ayrıca Türkiye'de Cumhuriyetin sürekli olamayacağı kuşku bazı yabancı devlet adamlarının düşüncelerinde de yaşamaktaydı. Nitekim İsmet Paşa, Lozan Konferansı ile ilgili anı-larında; bu konuda şunları söylemiştir:

"Güçlüğü hatırlamak için size söylüyorum. Orada (Lozan konferansında) bir akşam, İngiliz delegesi Lord Curzon, yanında Amerika delegesi varken bana şöyle dedi;

- Aylardan beri müzakere ediyoruz. Arzu ettiklerimizin hiç birini alamıyoruz. Vermiyorsunuz, anlayış göstermiyorsunuz. Memnun değiliz sizden. Ama, ne reddederseniz cebimize atıyoruz. Cebimize saklıyoruz.

Memleketiniz haraptır. Yarın geleceksiniz. Bunları tamir ettirmek için, kalkınmak için yardım isteyeceksiniz. O zaman, bu cebime koyduklarımdan her birini birer birer çıkarıp

(41) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. V., Ankara 1972, Türk İnkı-lap Tarihi Enstitüsü Yayınları, s.160.

size vereceğim....,

Ben cevap verdim:

- Çok emekle bu neticeye varmışsınız. Şartlarımız Milletimize göre haklıdır. Bunları behemehal alacağız. Biz bunları alalım. Siz şimdi verin. Sonra gelirsek, istediğinizi yapın....."(42).

Buradan anlaşıldığı gibi Lord Curzon, yeni Türk Devleti'nin bu ekonomik zorluklar içinde devam edemeyeceğine kesin gözüyle bakmakta ve onu açıkca tehdit etmektedir.

Aynı kanıyla Lord Curzon, Lozan andlaşmasının imzasından (24 Temmuz 1923) sonra, İngiltere'de, New Conventional gazetesinde şu satırları yazmıştır:

" Gerçekten Türkiye, teorik bakımdan bağımsız bir hükümet oldu. Fakat bu, ticaret ve sanatta kabiliyetsiz ve sermayeden yoksun halkı bilenlerce malumdur ki, bu bağımsızlığın ömrü pek kısa olacak ve eski durumu bir başkası üzerine alacaktır"(43).

Yukarıda belirtilen olumsuz düşüncelerin ortadan kaldırılması için kesin olarak Cumhuriyetin temelleri güçlü ve sağlam atılmalıydı. Aslında ilk on yılda fiilen başarılanlar ka-

(42) Toktamış Ateş, "Lozan'ın Düşündürdükleri," Bilmek ve Bilmemek, İstanbul 1989, Yaylacık Matbaası, s.151; Şevket Süreyya Aydemir, İkinci Adam, İstanbul 1966, Yükselen Matbaası, s.235-236.

(43) Şevket Süreyya Aydemir, a.g.e., s.236.

dar, belki daha da fazla, savaşlardan yorgun çıkmış bir ulusa yeni bir ruh ve dinamizmin aşılanması önemli olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk, yorgun ulusuna "Türk, öğün, güven, çalış" diye direktif verirken, bu amacı gerçekleştirmeyi düşünmüştür.

Bu nedenle Cumhuriyetin temeli olan ilk on yılda yapılması düşünülen değişiklikler hızla Türk toplumunu çağdaşlaştırmalı ve bir yandan da, Cumhuriyet zararlı etkilere korunmalıydı. Bu yüzden ilk on yıllık zaman dilimi, Cumhuriyetimizin bir varoluş mücadelesinin verildiği bir dönem olmuştur. Çünkü hem yenilikler hızla getirilecek hem de bunlar yeni rejim içinde güçlenerek kök salacaktır. Bu nedenle Atatürk ve zamanın devlet adamları uyanık ve kararlı bir tutum izlemişlerdir. Aynı düşüncede olan İsmet İnönü, ilk on yılın önemi ve özelliği konusunda şöyle demiştir:

"Ameliyat ve tatbikat devirlerinde işler daha çetindir. Durmadan, yorulmadan çalışmak, bilhassa sebat etmek ister. İlk devirlerle gelen devir, rahatlık ve göz yummak nokta-i nazarından farketmezler. Asıl fark şurdadır: Aynı emek ve aynı vesait gelen devirlerde daha çok semere ve daha muvaffakiyet temin eder. İkinci on yılın tamamlılığını kutlayacak vatanperver Türkler pek büyük muvaffakiyetleri ile övünürken ilk on yılın kurucu, yolları tayin edici başarısının sağlam ve sarsılmaz temel teşkil ettiğini hatırlamalıdırlar"(44)

(44) Cemal Kutay, Milli Şef, Cumhurreis İsmet İnönü'nün Seçme Sözleri, 1929-1939, Ankara, Ulusal Matbaa, s.40.

İsmet İnönü'nün yukarıda sözlerinden anlaşılacağı gibi, Cumhuriyetin temelini sağlam atılması için ilk on yılda daha fazla çalışmak gerekmiştir. Ayrıca, Türkiye Cumhuriyetin bağımsızlığı ve devamlılığı için, Osmanlı kurumlarını kaldırarak Türk toplumunu, dünyaca kabul edilmiş sosyal ve kültürel değerlere kavuşturmak, yani çağdaşlaşmak zorunluydu. Bu nedenle Türkiye Devletinin Türk toplumunun çağdaş uygarlığa ulaştıracak şekilde yeniden düzenlenmesi sağlanmalıydı. Bunun için inkılaplar birbirini izlerken Atatürk'ün önemle üzerinde durduğu nokta, 20. yüzyıl koşullarında bağımsız, çağdaş, demokratik bir toplum olabilmenin ancak laik bir anlayış temeli üzerinde mümkün olabileceği idi (45). İşte Atatürk laikliği Türkiye Cumhuriyetinin temel taşı olarak görmüş bu amaç doğrultusunda gerçekleştirmiştir.

Türk Medeni Kanunu'nun, Büyük Millet Meclisi'nin 17 Şubat 1926 tarihli oturumunda bir tek madde içeren bir kanunla tartışmasız ve açık oy ile kabul edilmesi ve aynı yılın 6 Ekiminde yürürlüğe girmesiyle çağdaş uygarlık ve laiklik yolunda önemli bir adım atılmıştır.

O sıralarda, ilerde de geniş bir şekilde belirtileceği gibi, tozlu bir Anadolu kasabasının bulunduğu yerde modern kent Ankara yükselmeye başlamıştır. İlk on yılda ulusal bir heyecana, bir duyguya kapılmış ulus, gerçekten olağanüstü günler yaşamıştır. Türk toplumunda, Türk ulusunun Atatürk'e duyduğu güven ve Atatürk'ün milletine duyduğu inançtan kaynaklanan duygu

(45) Özer Ozankaya, Atatürk ve Laiklik, Ankara(Tarih Yok), s.33

ve heyecan bütünlüğü hızla yenileşmeyi kolaylaştırmıştır. Ayrıca Atatürk sık sık yaptığı yurt gezilerinde milletin arasına katılarak milli heyecanı, inkılapları anlatmış ve düşüncelere yerleştirmiştir.

Gerçekten, Atatürk İnkılaplarının yöneldiği temel amaç ve Türk toplumuna getirdiği en büyük yenilik, ulusal egemenlik ilkesine dayanan, tüm bağımsız güçlü, ulusal, çağdaş ve laik Türkiye Cumhuriyetinin temeli ilk on yıl içinde atılmıştır. Bu görüş dönemin yazarlarından biri tarafından şöyle selirtiliyordu: "İlk on sene Cumhuriyetin temeli atılmakla geçti. Gelecek on sene halkçılığın ve idare makinesinin resyonel bir şekilde gelişmesini hazırlamakla geçecektir. Artık Babıâli zihniyeti ebediyen maziye gömülmüştür. Artık biz Avrupalılar gibi bir idare makinesi kuruyoruz. Temeli kuran binayı da süsler, Gazi başımızdadır" (46).

Anlaşılmıştır ki, genç Cumhuriyetimiz dünyanın en büyük siyasal liderlerinden biri olan Atatürk'ün önderliğinde güçlü ve sağlam temellere oturtulmuştur. Bu konuyu zamanın düşünürlerinden biri: "Türkiye Cumhuriyeti kış bahçelerinin yapma havası içinde zorla açtırılmış mevsimsiz, soluk bir çiçek değildir. Haşmetiyle ortalığı kaplıyan canlı bir gerçekliktir" (47) derken Cumhuriyetin devamlılığına olan inancını belirtiyordu.

(46) Suphi Nuri, "Cumhuriyetin İkinci On yılı", Varlık Dergisi, No 8, (29 Birinci Teşrin 1933), s.135.

(47) Hüseyin Cahit, "Türk Cumhuriyetinin Onuncu Yıldönümü", Fikir Hareketleri Dergisi, No.1, (29 Teşrinievvel 1933), s.2.

Bu nedenle Onuncu yıl dönümünde bir bakıma geçmişin bir eleştirisi yapılarak Türk ulusunun eski ve yeni arasındaki ayrılığı görmesi sağlanmıştır. Nitekim Atatürk, "Cumhuriyetin feyizleri, ülkenin her bucağında canlandırıldı. Millet, geçen on senelik Cumhuriyet eserlerini topluca, gözden geçirdi ve gerçekten sevinmeye ve öğünmeye hakkı olduğunu gördü" (48). sözleriyle, Onuncu Yıl Etkinliklerinin Türk ulusuna Cumhuriyetin nimetlerinin gösterilmesi yönünden büyük yarar sağladığını belirtmiştir. Böylece onuncu yıl, Türk ulusuna Cumhuriyeti hediye edenlerce on yılda yaptıkları olumlu gelişmeleri büyük bir gurur ve sevinç duyarak gözler önüne serdikleri önemli bir yıldönümü olmuştur.

Gerçekten Onuncu Yıl gelişmelerinde duyulan sevinç ve gururun bir göstergesi olmuştur. Çünkü, bu on yıl ki, daha dün orta çağda yaşıyor denilen bu ulusu çağdaş kimliğine kavuşturmuştur. On yüzyılı on yıla sığdırmak ancak Mustafa Kemal'in liderliğinde gerçekleştirilmiştir. O lider ki, Avrupa'nın her an ölümünü beklediği hasta adamını on yıl gibi kısa bir zaman içinde gençliğine ve sağlığına kavuşturmuştur.

İşte bütün bunlardan dolayı, Cumhuriyet tarihimizin ilk on yılı önemlidir. Bu nedenle Onuncu Yıl Kutlamalarına büyük özen gösterilmesi, onun görülmemiş derecede renkli ve görkemli geçmesi, kendisinden sonra gelecek onuncu yıllara da örnek olması amaçlanmıştır. Nitekim Atatürk, Onuncu Yıl Söylevinde, "Ebe-

(48) Atatürk'ün Söylêv ve Demeçleri, İstanbul 1945, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Maarif Matbaası, s.359.

diyete akıp giden her on senede, büyük millet bayramını daha büyük şereflemlerle, saadetlerle ve refah içinde kutlamayı gönülden dilerim" (49) derken bunun her on senede bir tekrarlanması estüğünü belirtmiştir.

Kısaca Onuncu Yıl, Türk ulusunun benliğini bulmasının ve Cumhuriyetin varoluş mücadelesinin başarıyla sonuçlandırmasının bir kanıtı olmuytur. Bunun böyle olduğunu Atatürk, 1 Kasım 1933'de TBMM'de dördüncü dönem üçüncü toplanma yılını açarken yaptığı konuşmada şöyle açıklamıştır: "Geçen on sene gelecek devirler için, bir başlangıçtan başka birşey değildir. Bununla beraber eski devirlerin tarihi karşısında, Cumhuriyetin, bu on sene, eşi görülmeyen bir diriliş ve göz kamaştırıcı, bir ileri atılış abidesidir" (50).

Bu nedenle devlet, Onuncu Yıl törenlerinin hazırlanmasında ve sunuluşunda birinci derecede rol almış ve bu konuda elinden gelen çabayı göstermiştir. Böylece bayram hazırlıkları yalnızca şehirleri ilgilendiren bir konu olmaktan çıkarılarak köylere varıncaya kadar yayılmış ve herkes duyulan heyecanı paylaşmıştır.

(49) Hakimiyeti Milliye Gazetesi, 30 Birinci Teşrin 1933, Sayı 4412, s.1.

(50) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C1, İstanbul, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Maarif Matbaası, 1945, s.359.

İKİNCİ BÖLÜM
CUMHURİYETİN ONUNCU YILI VE ÖZEL
OLARAK KUTLANMASI

Daha önce de belirtildiği gibi, 1923-1933 yılları arası, Atatürk ilke ve inkılaplarının hedefi olan çağdaş bir devlet ve toplum düzeninin yaratılması için ilk adımların ve temellerin atılması bakımından önemli bir devredir. Bu dönem içinde ilk önemli adım Cumhuriyetin ilanı ile atılmıştır. Ancak bu temel ne kadar ^{kuvvetli} atılırsa o kadar demokratik, çağdaş, milli ve bağımsız Cumhuriyetin varlığı korunabilecekti. Bu yüzden ilk on yılda Cumhuriyetimiz bir varoluş mücadelesi vermiştir. Cumhuriyetçilik büyük bir inançla davaya sarıldığı bu dönemde inkılaplar birbiri ardından gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Ancak getirilen inkılapların bir daha geriye dönüşe imkan vermeyecek şekilde hızlı ve köklü olması zorunluluğu vardı. Bu Türk inkılabının uyguladığı bir "Çağdaşlaşma Metodu"dur. Bu metod, Cumhuriyetin gelecekteki varlığını sağlamlaştıracak olan en önemli etken idi.

Ayrıca Atatürk, inkılaplarını gerçekleştirirken çağdaş devlet ve toplum yaratma hedefinden kesin olarak taviz vermeyeceğini göstermiştir. Nitekim 1925'te yaptığı bir konuşmada:

"Biz, büyük bir inkılap yaptık, Memleketi bir çağdan alıp yeni bir çağa götürdük. Bir çok eski müesseseleri yıktık. Bunların binlerce taraftarı vardır. Fırsat bekledikleri-

(1) Atatürkçülük,
Masinevi, s.115

ni unutmamak lazım. En ileri demokrasilerde bile rejimi korumak için, sert tedbirlere müracaat edilmiştir. Bize gelince, inkılabı koruyacak tedbirlere daha çok muhtacız"(1)

derken, yeni Cumhuriyet rejimini korumadaki kararlılığını açıkça ifade etmiştir.

Cumhuriyet idaresindeki ilk on yılda Türk toplumu, eğitim, dil, harf, ölçü, kıyafet, sağlık, bayındırlık, ulaşım, tarım, ticaret, şehirleşme ve sanayileşme gibi birçok gelişmeleri yaşamıştır. Artık kesinlikle anlaşılmıştır ki geriye dönülmesi mümkün değildir ve Cumhuriyet yaşayacaktır. Bu nedenle kutlama tören ve hazırlıklarına olağanüstü özen gösterilmiş; özel kutlama kanun ve kararnameleri çıkarılmış; komisyon komite ve heyetler kurulmuş ve kutlama programları hazırlanmıştır.

A. CUMHURİYETİN ONUNCU YILINI KUTLAMA HAZIRLIKLARI

İlk on yılın Cumhuriyet tarahimizdeki öneminden dolayı hazırlıklar devlet düzeyinde ele alınmıştır. Önce, Onuncu Yıl hazırlık çalışmalarının hükümet tarafından eksiksiz yürütülmesi için "Cumhuriyet ilanının Onuncu Yıl Dönümü Kutlama Kanunu" adı altında bir kanun çıkarılmış, sonra çalışmalar ilerledikçe

(1) Atatürkçülük, (Birinci Kitap), İstanbul 1988, Milli Eğitim Basımevi, s.115.

bu kanunu diğer kanun ve kararnameler izlemiştir.

Çıkarılan bu yasalar çerçevesinde hükümet, kutlama programlarını hazırlamakla ve yürütmekle görevli, merkezde Başbakanlığa bağlı bir Yüksek Komisyon ile illerde Komite ve Heyetler kurmuştur. Böylelikle Onuncu Yıl dönümünün gerek hazırlık ve gerekse törenlerinin bütün yurt düzeyinde, köylere varıncaya kadar bir düzen içinde eksizsiz, uyumlu ve coşkulu bir şekilde kutlanması sağlanmıştır.

1. Kutlamayla İlgili Özel Olarak Çıkarılan Kanunlar:

Hükümet, Onuncu Yıl Kutlama hazırlık çalışmalarını düzenleme işini üzerine aldıktan sonra, önce, yasa çıkarmakla işe başlamıştır. Böylece Onuncu Yıl etkinliklerinin ve törenlerinin benzersiz olması için nasıl bir uygulama yapılacağıнын yanı sıra, bu iş için kimlere görev ve yetki verileceği de hükme bağlanmıştır. Bu durum hazırlık çalışmalarına resmîlik kazandırırken, aynı zamanda uygulama belli bir düzene oturtulmuştur.

Nitekim, kutlama nazırlıkları için ilk olarak 11 Haziran 1933 tarihinde 2305 sayılı "Cumhuriyet İlanının Onuncu Yıl Dönümü Kutlulama Kanunu" adı altında bir yasa çıkarılmıştır. Daha sonra bu yasayla ilişkili olarak üç ek yasa daha çıkartılmıştır.

a. Cumhuriyet İlanının Onuncu Yıl Dönümü Kutlulama Kanunu

Onuncu Yıl Kutlama hazırlıklarına çalışmalarına esas teşkil eden ve yukarıda anılan 2305 sayılı yasada, Kutlama Programları hazırlamakla görevli Yüksek komisyon, Komite ve heyetlerin kurulması, görev ve yetkileri yanında diğer hazırlık çalışmalarının genel ve temel hususları şu şekilde ortaya konmuştur:

- 1) Cumhuriyet ilanının onuncu yıl dönümü üç gün kutlanır.
- 2) Kutlama işlerini yürütmek üzere merkezde Başbakanlığa bağlı olan bir Yüksek komisyon ve illerde yine bu işi yürütecek Komite ve heyetlerin kurulması ve bunların Cumhuriyetin bu güne kadar ve gelecekteki başarılarını yansıtacak surette kutlama ve şekillerinden hükümet sorumludur.
- 3) Bu komisyon, Komite ve Heyetler, belediye bütçelerinden kutlama masrafı olmak üzere gücüne göre ayrılacak paralardan Hükümetçe uygun görülecek şekilde harcama yaparlar.
- 4) Kutlama işleri için ikinci maddede yazılı komisyonlarla Heyet ve Komitelerin haberleşmeleri parasızdır.
- 5) Bayramdan on gün önceden başlamak ve bayram günleriyle sonundan sonra on gün daha sürmek üzere Hükümet kendi ulaşım araçlarının ücretlerini indirebilir.

- 6) Asker, polis, jandarma, öğrenci ve izciler gibi Onuncu Yıl törenlerine katılanlar için Hükümetin ulaşım araçları parasızdır.
- 7) Cumhuriyetin ilk on yılını doldurması nedeniyle yayınlanıp Maarif Vekaletince seçilen ve adları Nafia Vekaletince bildirilen yayınlardan posta ücreti alınmaz.
- 8) Bu bayram günlerinde bütün telgraf, mektup ve kart ücretleri yarıya indirilir.
- 9) Cumhuriyetin ilk on yılı anısı olarak bir madalya basıp isteyenlere satmaya ve toplanan paraların fazlasını inkılabaya yarar bir esere sermaye olarak ayırmaya Maarif Vekaleti sorumludur.
- 10) Kasım 1933 maaşı ile Ekim ayı ücretleri Ekimin 28'inci günü ödenir" (2).

Görüldüğü gibi devlet, Onuncu Yıl Cumhuriyet Bayramı'nın kutlanmasını çok geniş olarak ele almış; kurulacak olan Komisyon, Komite ve Heyetlerin görev ve yetkilerini belirleyerek hazırlıkların belli bir düzene oturtulmasını sağlamıştır. Ayrıca bu kanun Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına geniş kitlelerin de katılımını sağlamak amacıyla hükümetin masraftan kaçmadığını göstermiştir.

Yukarıda sözü geçen "Cumhuriyet İlanının Onuncu Yıl Dönümü Kutlulama Kanunu"nun, daha sonra görülen eksiklikleri bu

(2) Resmi Gazete, 26 Haziran 1933, Sayı 2437, s.1.

yasayla ilişkin olarak çıkarılan, aşağıda belirtilecek, üç ek yasayla giderilmiştir. Bu arada da bütçeye, tahsisat konulmasıyla ilgili bir yasa çıkartılmıştır.

b. Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Bayramını Kutlulamak

Üzere Vekalet ve Dairelerin 1933 Bütçelerinden 50 000

Liranın Tenzili ve Maliye Bütçesinde Yeniden Açılacak

172'inci Fasla Konulmasına Dair Kanun.

Onuncu Yıl törenlerinin hazırlık çalışmaları için gerekli olan mali kaynağın nereden sağlanacağı konusu çıkarılan yasalarla esasa bağlanmıştır. Bu konuda, 12 Ekim 1933 tarih ve 2318 sayılı yasa kutlama harcamaları için kaynaklar ayrılması bakımından önemlidir. Buna göre:

"1) Cumhuriyetin Onuncu Yıl dönümünü kutlamak üzere yapılacak törene harcamak için ilişkin cetvelde yazılı dairelerin 1933 mali yılı bütçelerinden toplam 50 000 lira kesilerek Maliye bütçesinde (Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Kutlama Masrafı adıyla) yeniden açılan 172 numaralı fasla aktarılmıştır.

2) Devlet bütçesinin diğer tertipleriyle ilave bütçelerden illerde kazalarda yapılacak tören harcamalarına katılmak gerektiğinde bu iş için ayrılacak paralar da il ve kazalardaki komiteler emrine verilir.

- 3) Birinci ve ikinci maddeler gereğince verilecek paraların nasıl harcanacağı 2305 sayılı kanunun üçüncü maddesinde belirtilmiştir" (3).

Görüldüğü gibi bu yasayla, 1933 bütçesinden ayrılan paranın miktarı ve bunun nasıl kullanılacağı konusuna açıklık getirilirken. Onuncu Yıl kutlamaları için ayrılan paranın dikkatli kullanılmasına özen gösterilmiştir. Böylece yapılan harcamalardan merkezde Ankara Vilayet Komitesi, illerde ve kazalarda İl ve Kaza Komiteleri yetkili kılınmıştır.

c. Cumhuriyet İlanının Onuncu Yıl Dönümü Kutlulama
Hakkındaki 2305 Sayılı Kanuna Ek Kanun

Yukarıda bilgi verilen Cumhuriyet ilanının Onuncu Yıl Dönümü Kutlulama Kanunu'na ek olarak çıkarılan 19 Ekim 1933 tarih ve 2319 sayılı ek yasa ile, Yüksek Komisyonun davetlisi olarak gelen 200 konuğun Devlet Demiryollarından ücretsiz seyahat etmelerine olanak tanınmıştır. Ayrıca İstanbul'da bastırılmış olup "İnkılap ve Bağımsızlığı anlatan" ve ağırlığı on tona kadar olan yayınların Devlet Demiryolları tarafından Ankara'ya ücretsiz olarak nakledileceği de kabul edilmiştir. Bu durum çıkan yasada şu şekilde belirtilmiştir:

(3)Resmi Gazete, 16 Teşrinevvel 1933, sayı 2530, s.1.

"1) Cumhuriyet Bayramını kutlama Yüksek Komisyonunun, Cumhuriyetin Onuncu Yılı'nın kutlanması nedeniyle Ankara'ya davet edeceği kimselere toplam 200'ü geçmemek üzere Devlet Demiryollarından ücretsiz seyahat için gezi kağıdı verilir.

2) Cumhuriyet Bayramının Onuncu Yıl Dönümünde tayyarelerimiz tarafından ülkemizin çeşitli yerlerinden atılmak üzere İstanbul'da bastırılmış olan ve İnkılap ve İstiklali anlatan küçük yayınların en çok on tonu Devlet Demiryolları İdaresince ücretsiz olarak İstanbul'dan Ankara'ya taşınır" (4).

d. 11 Haziran 1933 tarih ve 2305 Sayılı Kanuna Ek Kanun

Onuncu Yıl Cumhuriyet Bayramının üç gün süreceği karara bağlandıktan sonra, bu süre içinde günlük olarak çalışanların parasal bakımdan bir sıkıntıya düşmemeleri için ek bir yasa çıkarılmıştır. 19 Ekim 1933 tarih ve 2320 sayı ile çıkan bu yasayla, günlük ile çalışanların bayram tatili süresince ücretlerinin ödenmesi sağlanmıştır. Bu durum yasada şöyle belirtilmiştir:

"Genel Katma ve mahalli bütçelerle idare edilen dairelerle sermayesinin en az yarısından fazlası Devlete ait kuruluşlarda sürekli günlük ile çalışanların Cumhuriyet Bayramı tatili süresince günlükleri verilir" (5).

(4) Resmi Gazete, 23 Teşrinevvel 1933, sayı 2536.

(5) Resmi Gazete, 23 Teşrinevvel 1933, Sayı 2536.

e. Cumhuriyetin İlanına Rastlayan 29 Ekim Gününün

Milli Bayram Kabul Edilmesi Hakkında 19 Nisan 1925

Tarih ve 628 Sayılı Kanuna Ek Kanun

29 Ekim gününün ulusal bayram olarak kabul edilmesini sağlayan 19 Nisan 1925 tarih ve 628 sayılı yasaya ek olarak çıkarılan yasayla, Cumhuriyetin Onuncu Yılı için üç günün hafta sonu tatili kapsamına alınması kabul edilmiştir. 19 Ekim 1933 tarih ve 1341 sayılı bu ek yasada şöyle denmektedir:

"Cumhuriyet Bayramı gününde belediye kuruluğu bulunan bütün şehir ve kasabalar da ayrıcalıklı hükümleri sürekli kalmak koşuluyla, 394 sayılı hafta tatili kanunu zorunlu olarak uygulanır."

f. 1933 Mali Yılı Muvazene-i Umumiye Kanununa Bağlı

Bütçelerde Bazı Düzeltmeler Yapılmasına İlişkin

Kanun

Cumhuriyet'in Onuncu Yılı kutlama çalışmaları ilerledikçe paraya duyulan ihtiyaç artmış olduğundan, 19 Ekim 1933 tarih ve 2322 sayılı yasayla ek kaynak yaratılmak istenmiştir. Bu konu, çıkartılan yasada şu şekilde karara bağlanmıştır:

"1) 1933 malî yılı muvazenei umumiyesine dahil daire bütçelerinin (1) numaralı cetvelde yazılı fasıllardan (179.797) lira aktarılmıştır.

2) Birinci madde gereğince aktarılan paranın 164 797 lirası 2 numaralı cetvelde gösterilen bölümlere eklenmiş ve 15 000 lirası da Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Bayramında Maarif Vekaleti tarafından açılacak serginin düzenine ilişkin her türlü gidere karşılık olmak üzere Maarif Vekaleti Bütçesinde 'Maarif Vekaleti Sergisi Umumî Masrafı' adıyla yeniden açılan 559'uncu fasla olağanüstü harcama olarak konulmuştur" (6).

Görüldüğü gibi Hükümet, kaynakları yaratırken bunları nerelerde ve nasıl kullanılacağı konusunu en ince ayrıntılarıyla varıncaya kadar düşünmüş ve bu konuyu çıkarılan yasalarla esasa bağlamıştır.

2. Özel Kararnameler

11 Haziran 1933'de kabul edilen "Cumhuriyet İlanının Onuncu Yıl Dönümü Kutlama Kanunu"dan sonra, buna bağlı olarak çıkarılan bir dizi yasayla da hazırlık çalışmalarının eksiksiz bir şekilde gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca, yukarıda

(6) Resmi Gazete, 23 Teşrinievvel 1933, Sayı 2536, s.1.

adı geçen yasa maddelerine işlerlik kazandırmak ve güçlendirmek için kararnameler çıkarılmıştır. Gerek bu yasalar gerekse aşağıda sözöedilen kararnameler Hükümetin, Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Kutlamalarına ne kadar önem verdiğinin bir göstergesi olmuştur. Bu kararnamelerin başlıcaları şunlardır:

- 3) Onuncu Cumhuriyet Bayramı Yüksek Komisyon-
nu Vekaletlerdeki heyetlerle illerdeki kö-
miser ve kutlamaya katılacak Cemiyet ve
kuruluşlarla haberleşerek bu işi düzenler"(7)
- a. Komisyon, Komite ve Heyetlerin Kurulması ile
İlgili kararname

Yukarıda, kutlama programları hazırlamakla ve hazırlanan programların eksiksiz bir şekilde gerçekleşmesi ile görevli, Merkezde Başbakanlığa bağlı bir Yüksek Komisyon ve illerde ise Komite ve Heyetler kurulabileceği belirtilmiştir. Söz konusu komisyon, kutlama törenlerinin bütün yurt düzeyine yayılmasını sağlayacaktı. İşte bu komisyonun kimlerden meydana geleceği, görev ve yetkilerini nasıl kullanacağı yolunda "14668 Sayılı şu Kararname" çıkarılmıştır:

- Bu kararname aynı şekilde şöyledir:
- "1) Başbakanlığa bağlı olmak üzere Cumhuriyet Halk Fırkası Umumî kâtibi Kütahya Milletvekili Nafi Atuf, Milli Müdafaa, Dahiliye ve Maarif Vekillikleri Müşteşarlarından oluşan yüksek bir komisyon kurulacaktır. Bu komisyon, Vekaletlerle Milli Cemiyet ve müesseselerden sürekli veya geçici yardımcı üye ve komisyonun bürosu için yukarıda sözü geçen Vekilliklerden memur alınacaktır.

- 2) Vekaletlerle illerde aynı amaç için komite ve heyetler kurularak Vekalet heyetlerini kanunda yazılı görevleri yapacak şekilde temsilciler kurar ve illerdeki komisyonlar da birinci maddede yazılı Yüksek Komisyon tarafından kararlaştırılır ve bildirilir.
- 3) Onuncu Cumhuriyet Bayramı Yüksek Komisyonu Vekaletlerdeki heyetlerle illerdeki komiteler ve kutlamaya katılacak cemiyet ve müesseselerle haberleşerek bu işi düzenler"(7

b. Harcamalarla İlgili Kararname

Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Kutlama giderlerine karşılık olmak üzere devlet bütçesiyle Özel İdare ve belediye bütçelerinden ayrılan ve ayrılacak olan paraların nasıl harcanacağı konusunda "14764 Sayılı Kararname" çıkarılmıştır. Böylece, sınırlı olanaklarla sağlanan paranın Yüksek Komisyonun denetimi altında harcanmasının gerçekleştirilmesi amaç alınmıştır.

Bu kararname aynen şu şekildedir:

"1) Devlet bütçesiyle Ankara İli Özel İdare ve Belediye bütçelerinden bu amaç için ayrılan ve ayrılacak paralar Ankara İli Kutlama Komitesi emrine verilir.

2) Bütün bu paraların harcanması paranın emrine verildiği komitelerin kararıyla ve

d. Madalya komite başkanlığının emriyle yapılır.

3) Bütün bu harcamada usulüne göre makbuz alınır.

4) Bütün komitelerin emrine verilecek paraların harcanması hakkında Yüksek Komisyon talimat verir"(8).

c. Top Atışlarıyla İlgili Kararname

Bütün bunların yanısıra, "14873 Sayılı Kararname" ile Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümüne özel olmak üzere, topçu kıtası bulunan yerlerde ve donanmanın belirli gemilerinde Cumhuriyetin Büyük Millet Meclisince kabul edildiği 29 Ekim günü saat 20.30'da hafif topla 101 pare top atılması konusu şu şekilde karara bağlanmıştır:

"Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümüne mahsus olmak üzere topçu kıtası bulunan yerlerde ve donanmanın belirli gemilerinde Cumhuriyetin Büyük Millet Meclisince kabul edildiği 29 Ekim günü saat 20.30da hafif topla 101 adet top atılması; Milli Müdafaa Vekilliğinin 27/8/1933 tarih ve 1458/3362 sayılı tezkeresi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 4/9/1933 de kabul olunmuştur" (59).

(8) Resmi Gazete, 14 Ağustos 1933, Sayı 2486.

(9) Resmi Gazete, 17 Eylül 1933, Sayı 25505, s.1.

(10) Resmi Gazete, 15 Eylül 1933, Sayı 25505, s.1.

d. Madalya Bastırılmasıyla İlgili Kararname

Bir ulusu ilgilendiren özel ve anlamlı günlerde çıkarılan madalyaların, o havanın sonraki yıllara taşınmasında aracı olmuşlardır. Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü gibi büyük özelliği olan 1933 yılının belleklerde uzun süre yerini ve anlamını koruması için de, Cumhuriyetimizin Onuncu Yıl Dönümü anısına bir madalya bastırılması ve satışı konusunda " 15073 Sayılı Kararname" çıkarılmıştır. Bu kararname şu şekildedir:

- "1) Cumhuriyetin ilanının Onuncu Yıl Dönümü anısı olarak darphanede bronz bir madalya bastırılmıştır.
- 2) Bastırılan bu anı madalyaları on beş kuruş ücretle Ziraat Bankası şube ve sandıkları ile Ziraat Bankası bulunmayan yerlerde kaza merkezlerinde Kaymakamların başkanlığında kurulan özel komisyonlar aracılığıyla satılacaktır.
- 3) Cumhuriyet ilanının Onuncu Yıl Dönümünün anısını yaşatacak olan bu madalya her yaştaki kadın ve erkek vatandaşlarla isteyen yabancılara satılır" (10).

Madalya basımı konusunda kararname çıkarılarak basımı ve satışının bir esasa bağlanması, Onuncu Yıl'ın unutulmamasına ve anısının gelecek yıllara taşınmasına verilen önemin bir göstergesidir.

e. Uygulamada Görülen Eksiklikler İçin Çıkarılan Kararnameler

Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümünün en iyi şekilde kutlanması için sürdürülen hazırlıklar sırasında görülen bazı eksiklikler, çıkarılan kararnamelerle giderilmeye çalışılmıştır. Bunlardan biri olan "15098 Sayılı Kararname" ile, Bayramda meydana gelebilecek yakıt ihtiyacının giderilmesi için şu karar alınmıştır:

"Verilen düzenli mazot kontenjanından, ilgililerin gerektiği kadar yararlanamadıkları ve Cumhuriyet Bayramı nedeniyle mazot isteklerinin normal ihtiyacın üstünde olduğu anlaşıldığından 14765 Sayılı Kararnamedeki sürenin 30 Ekime kadar uzatılması kabul edilmiştir" (11).

Ayrıca Bayramda her evin ve binanın ampullerle donatılması, sokak ve meydanlara asılmak üzere afişlerin bastırılması ihtiyacının karşıllayabilmek için hükümet çıkardığı 15113 Sayılı Kararname ile önlem alma yoluna gitmiştir. Bu kararnameye göre:

"Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümünü kutlamak üzere yapılacak şenlikler için gerekli olan

11) Resmi Gazete, 22 Teşrinievvel 1933, sayı 2535, s.1.

ampul duyularıyla kağıt kontiyonları ihtiyaçlarını karşılamak ve 28 Eylül 1933 tarihine kadar geçerli olmak üzere tarifenin 565 numarasından 3 000 ve 362 numarasından 500 kilo düzenli kontenjan verilmesi kabul edilmiştir"(12).

Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü için çıkarılan bu özel yasa ve kararnamelerle kutlama çalışmalarının bütün yurt düzeyinde eksiksiz ve bir düzen içerisinde yürütülmesi amaç edinilmiştir. Bunun için hükümet kutlama çalışmalarının nasıl yapılacağı, bu konuda kimlerin hangi yetkilerle görevlendirildiğini çıkarılan yasa ve kararnamelerle esasa bağlamıştır. Bütün bunlar devletin Cumhuriyete ve Cumhuriyetin Onuncu Yılı Kutlamalarına verdiği önemin bir göstergesi olmuştur.

B. CUMHURİYETİN ONUNCU YILININ KUTLANMASIYLA İLGİLİ UYGULAMALAR

Daha önce belirtildiği gibi, Cumhuriyetin ilanı olan 29 Ekim 1923 tarihinin bayram olarak kutlanması, 1925 yılında kabul edilmişti. 1933 yılında, Cumhuriyet Bayramı törenlerinin önceki yıllardan daha güzel ve anlamlı olarak kutlanması için Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yaz tatiline girmeden önce 11 Hattı 1933 tarihinde çıkardığı esas yasa ile arkasından çıkardığı yasalar ve ekleri ve bir dizi kararname ile hazırlık çalış-

(12) Resmi Gazete, 22 Teşrinievvel 1933, sayı 2535, s.1.

malarının eksiksiz yürütülmesi amaçlanmıştır. Bu suretle Hükümet, üzerine düşen görevi en iyi şekilde yapabilmek için gerekli ortamı yaratmayı amaçlamıştır.

Çıkarılan bu özel yasa, ek yasa ve diğer yasalar, Onuncu Yıl Cumhuriyet Bayramını Kutlamalarına ilişkin önemli bazı özellikler getirmiştir. Bu özelliklerden başta geleni, bayramın üç gün kutlanması ve bu kutlama işlerini yürütmek üzere merkezde başbakanlığa bağlı olarak çalışan bir "Kutlama Yüksek Komisyonu'nun kurulmasıdır.

2. Kutlama Yüksek Komisyonu ve Görevleri

1. Kutlama Komisyonu, Komite ve Heyetlerinin Kurulması

Cumhuriyetin Onuncu Yılı Kutlama işlerinin bir elden yürütülerek bütün yurda eşit şekilde dağıtılması amacıyla merkezde "Kutlama Yüksek Komisyonu" kurulmuştur. Hazırlık çalışmalarının bir bütün içinde yürütülmesi için, "Kutlama Yüksek Komisyonu'nun merkezde Başbakanlığa bağlı olarak çalışması ve ona bağlı olarak çalışması ve ona bağlı olarak görev yapacak Alt Komitelerin kurulması düşünülmüştür. Ayrıca Kutlama Komisyonu'na bağlı olarak il ve ilçeler de kurulacak olan Komite ve Heyetler hazırlık çalışmalarının bütün yurt düzeyine yayılmasını sağlayacaktı. Kutlama Yüksek Komisyonu ile Komite ve Heyetler arasındaki uyumlu bir işbirliğinin sağlanabilmesi için, haberleşmelerinden ücret alınmaması çıkarılan bir yasayla esasa bağlanmıştır. Görüldüğü gibi, Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü hazırlık çalışmalarından Hükümet birinci derecede sorumlu tutulmuştur.

Bütün bu hazırlık çalışmaları için gerekli kaynak, 1933 malî yılı bütçesinden ayrılan 50 000 Tl. ile, Ankara İli Özel İdare ve Belediye bütçelerinden ayrılan paraların harcanmasına Ankara İl Komitesi yetkili kılınırken, devlet bütçesi diğer ödenekleri ile ilave bütçelerden ayrılan paraların kullanımı yetkisi il ve kazalardaki komitelere verilmiştir. Ancak İl ve Kaza Komiteleri, bu konuda bağımsız olmayıp, harcamalarını Yüksek Komisyonun kararları doğrultusunda yapabileceklerdi.

a. Kutlama Yüksek Komisyonu ve Görevleri

Ankara'da Başbakanlığa bağlı olarak çalışacak, Kutlama Yüksek Komisyonunun kimlerden oluşacağı, "14668 Sayılı Kararname"de belirtilmişti. Buna göre Komisyonun, "Halk Fırkası Umumî Kâtibi Kütahya Mebusu Recep Bey'in başkanlığında, Erzurum Mebusu Nafi Atuf, Millî Müdafaa, Dahiliye ve Maarif Vekillikleri Müşteşarlarınca kurulması" (13) öngörülmüştür. Bu kararnameye göre oluşturulan Kutlama Yüksek Komisyonunu da, 15 Temmuz 1933 günü ilk toplantısını yapmıştır. Bu toplantıda Yüksek Komisyon, kutlamanın genel şekli ile, il, ilçe, bucak ve köylerde kurulacak komiteler için aşağıdaki kararları almıştır. Komisyon Başkanı Recep Bey tarafından valiliklere bildirilen bu kararlar şöyleydi:

(13) Resmi Gazete, 15 Temmuz 1933, Sayı 2452, s.1.

"1) Kurulacak Komitelerin adı "Onuncu Cumhuriyet Bayramını Kutlama Komitesi"dir. Bu ünvanın başına kurulan yerin il, ilçe, bucak ve köy adı eklenecektir.

2) İl komiteleri valinin başkanlığı altındadır. Üyeleri o yerin en yüksek rütbeli kumandanı veya yerine tayin edip, gönderceği kişiyle maarif müdürü, Cumhuriyet Halk Fırkası Başkanı ve Belediye Başkanıdır. İlçe ve bucaklarda Komite başkanı en yüksek mülkiye memuru, üyeleri de C.H. Fırkası ve Belediye Başkanlarıyla en yüksek rütbeli kumandan, bulunmazsa askerlik şubesi başkanı ile en yüksek maarif memurudur.

Köy kutlama Komitelerini yerine göre ve yukarıdaki kurulma koşullarına uyacak şekilde İl Komiteleri tesbit eder.

Halkevlerini açıldığı yerlerde gençliği ve bütün halk kuruluşlarını milli cemiyetleri ve kültürü temsil için Halkevi idare heyetlerinin seçeceği bir kişi de üye olarak komiteye girer.

3) Merkezlerde ve illerde birer Kutlama Heyeti kurulacaktır. Bundan başka merkezde, iller de ve ilçelerde Komisyon ve Komitelere daimi üye alınacak ve komisyonlarla komiteler yerlerindeki Milli Cemiyet ve müesseselerle doğrudan doğruya yazışacaklar ve gerekirse müessese ve cemiyetlerden kendilerine bağlı ayrı heyetlerde kuracaklardır.

4) İl komitelerinin görevleri ve kendilerine

bağlı olarak kurulacak komiteler hakkında ayrıca geniş bilgi verilecektir.

5) Komisyonumuz bu kutlama işinin anlamını çok yüksek bulmaktadır. Yapılacak düzenleme ve merasim bu yüksekliğe uyacak derecede geniş olacaktır. Bütün bu hazırlıklar esaslı, devamlı ve dikkatli bir çalışma ile bayram gününe kadar ancak başarılabılır.

6) Yapılacak işler Türkiye'de on yıl önce doğan Cumhuriyet güneşinin sıcaklığıyla bütün memleketi ısıtacak ve on yıllık Cumhuriyet devrinin vatana getirdiği en yüksek saadetin heyecanını herkese duyuracak bir şekil ve kıymette olmalıdır. Bunun için yapılacak işler büyük oranda sesli, hareketli, renkli, düşünceli, anlamlı ve hesaplı olması gereklidir. Bütün bu özellikleri yerine getirecek çalışmamızın esasları ve komitelere lazım olacak ayrıntıları birbiri ardından talimatlarla ve örneklerle bildirilecektir" (14)

Görüldüğü gibi, Yüksek Komisyon ilk günden başlayarak ve kendine bağlı il, ilçe, bucak ve köy komitelerinin kurulmasına açıklık getirerek, bütün yurttaki hazırlık çalışmalarına bir an önce başlanmasını sağlamıştır.

Yüksek Komisyon, bir yandan kendine bağlı komiteler kurup, onların harekete geçmelerini sağlarken diğer yandan da Kut-

lama programı hazırlanması, sergilerin açılması, musamereler düzenlenmesi, yayın etkinlikleri, konferanslar verilmesi ve geçit tören ve şenliklerinin ayarlanması işlerini yürütmeye başlanmıştır. Bütün bu işlerin iyi bir şekilde organize edilebilmesi için Yüksek Komisyon, kendine bağlı, aşağıda belirtileceği üzere, yardımcı komiteler kurmuştur.

b. Kutlama Yardımcı Komiteleri, Adları ve Görevleri

Kutlama Yüksek Komisyonu'na bağlı olarak çalışan yardımcı komitelerin her biri, kutlama hazırlıklarının bir dalını üzerine almıştır. Örneğin: "Merasim Komitesi", bütün şehirlerde kutlamanın nasıl ve ne şekilde başlaması, bayrama daha fazla nasıl istek ve anlam verileceği, törene kimlerin nasıl, hangi sıra ile ve ne şekilde katılacaklarını, üç bayram gününde her anın milletçe bayrama ait heyecan ve ilgiyle geçirilmesi için nasıl toplantılar gerektiğini kararlaştırmıştır.

Kısaca, Kutlama Yardımcı Komitelerinin amacı, kutlamaları en iyi şekilde gerçekleştirilmekle, halkın bu bayrama olan ilgisini artırmak ve mümkün olduğu kadar çok kişinin etkinliklere katılmasını sağlamak olmuştur.

Bu amaçla kurulan komiteler şunlardır: Merasim Komitesi, Sergi ve Dekorasyon Komitesi, Radyo Komitesi, Yayın Komitesi, Konferans ve İrşat Komitesi, Temsil Komitesi. Altı adet olan bu komitelerin, kimlerden kurulduğu ve başlıca görevleri ise a-

na hatlarıyla şöyleydi:

1) MERASİM KOMİTESİ: Nevzat, Apti Paşa, Münir, İbrahim, Demir Ali, Dr.Şuayyip, Rahmi, Sadettin, Adli ve Salih Beylerden kuruluydu (15). Komite; ülkede halkın bayramda seyirci olarak değil, kutlayıcı olarak, törende yer alması için, en az birbucuk milyon yurttaşın katılması hedef alındı. Ayrıca ilçe veya köylerde halkın, bayramda kutlamalar için biraraya gelebilmesine uygun yerlerin bulunması amaçlandı. Bu çerçevede her yerde birer toplantı yeri bulunması ve buralara "Cumhuriyet Meydanı" adı verilmesine karar verildi (16).

2) SERGİ VE DEKORASYON KOMİTESİ: İsmail Hakkı, Ahmet Rüştü, Hakkı, Mahmut, Vedat Nedim, Hayrullah, Malik, Şinasi, Sabit, Burhan, Ümit ve Rasih Beylerden kuruluydu (17).

Sergi ve Dekorasyon Komitesi, bayram günlerinde salonları, sokakları süsyelecek ve anlamlandırarak grafikler, temsili resimler, döviz tabloları hazırlamakla görevliydi. Bunlar her yerin en önemli caddelerini birer açık sergi koridoru haline sokabilecek nitelikte olacaktır. Ayrıca komite, Resmi ve özel kurumların, bütün evlerin ne şekilde süslenmesi gerektiğini kararlaştırmış ve evlerin en az bir bayrak ve ampullerle donatılarak büyük bayramın gece gündüz canlandırılmasını kabul etmiş-

(15)Hakimiyeti Milliye,23 Temmuz 1933,Sayı 4313,s.3.

(16)Milliyet (Gazetesi),13 Teşrinievvel 1933,Sayı,2757,s.6;Akşam (Gazetesi)14 Teşrinievvel 1933, Sayı 5393,s.7;Cumhuriyet (Gazetesi),13 Teşrinievvel 1933,Sayı 3390,s.1,6.

(17)Hakimiyeti Milliye,23 Temmuz 1933,Sayı 4313,s.3.

tir (18).

3) RADYO KOMİTESİ: Hakkı Tarık, Fahri, Mazhar, Şevket Süreyya ve Hilmi Malik Beylerden kurulu (19) olan bu komitenin görevi, bayramın üç gününde radyoyu mümkün olduğunca çok vatandaşın dinleyebilmesi için gerekli önlemi almaktı. Bunun için Komite, üç bayram gününde radyonun yayınlanması mümkün olan saatlerinde büyük bayram nedeniyle yazılmış ve hazırlanmış konferansların, şiirlerin, müzik parçalarının söylenmesini, çalınmasını sağlamak için program yapacaktı. Ayrıca komitenin çalışmalarları arasında başka ülke radyo istasyonlarının ilgilerinin çekilmesi ve yeni marşların gramafonlara söylenilmesi işleri de vardı (20).

4) YAYIN KOMİTESİ: Hakkı Tarık, Vecdi Sadrettin, Aka Gündüz, Naşit Hakkı, Neşet Halil ve Behçet Kemal Beylerden kurulmuştu (21). Bu komitenin görevleri arasında gazetelerin Cumhuriyetimizin Onuncu Yıl Törenlerine yer ayırmasını, Yabancı ülkelerdeki gazetelerin de bayramımıza ilgilerinin çekilmesi gibi konular yer almıştı (22).

5) KONFERANS VE İRŞAT KOMİTESİ: Hasan Reşit, Reşat, Mümtaz, Cevdet Nasuhi, Aydoslu Sait, Şevket Mehmet Ali, Enver Behnan, İshak Refet, Behçet Kemal, Kemalettin Kami ve Emin Süley-

(19)Hakimiyeti Milliye, 23 Temmuz 1933, Sayı 4313,s.3.

(20)Akşam,14 Teşrinievvel 1933,Sayı 5393,s.7;Milliyet,13 Teşrinievvel 1933, sayı 2757,s.6;Cumhuriyet,13 Teşrinievvel 1933,Sayı 3390,s.1-6.

(21)Hakimiyete Milliye,23 Temmuz 1933,Sayı 4313,s.3.

(22)Akşam,14 Teşrinievvel 1933,Sayı 5393,s.7;Milliyet,13 Teşrinievvel 1933, Sayı 2757,s.6;Cumhuriyet,13 Teşrinievvel 1933,Sayı 3390,s.1-6.

man Beylerden kuruldu (23). Bu komitenin görevleri arasında, Bayram günlerinde radyoda, meydanlarda salonlarda okunacak, söylenecek şiirleri, konferansları ve konferans konularını hazırlamaktı (24).

6) TEMSİL KOMİTESİ: Reşat Nuri, İbnirrefik Ahmet, Nuri, İbrahim, Necmi, Halil Vedat, Enis Behiç, Servet Şefik, Nahit Sırrı ve Yaşar Babi Beyler tarafından kurulmuştu (25). Temsil Komitesinin görevleri arasında ulusal piyeslerden Cumhuriyet Bayramında oynanması uygun olanların seçimi ve seçilen bu eserlerin yurdun bütün şehirlerinden en küçük köylerine varıncaya kadar temsil edilmesinin sağlanması yer almıştır (26).

Ayrıca her il Komitesi, hükümet ve belediye mensuplarıyla ilgili vatandaşlardan oluşan birer Yardımcı Komite kurarak, o il içinde Cumhuriyetin ilk on yılında yapılmış önemli işlerin cetvellerini ve raporlarını hazırlatacaktı . Bunlar arasında yol, köprü, okul spor, kütüphane, bataklık kurutma, sağlık işleri ve su getirme gibi işleri ilçe belediyeleri belirleyecekti (27)

Bütün bu Yardımcı Komitelerin kurulması ve değişik konularda bunlara görev verilmesi, hazırlık çalışmalarını hızlandıracak ve Onuncu Yıl Törenlerinin eksiksiz gerçekleşmesini sağlayacak niteliklerde çabalardı.

(24) Milliyet, 13 Teşrinievvel 1933, Sayı 2757, s.6; Akşam, 14 Teşrinievvel 1933, Sayı 5393, s.7; Cumhuriyet, 14 Teşrinievvel 1933, Sayı 3390, s.1-6.

(25) Hakimiyeti Milliye, 23 Temmuz 1933, Sayı 4313, s.3.

(26) Akşam, 14 Teşrinievvel 1933, Sayı 5393, s.7; Milliyet, 13 Teşrinievvel 1933, Sayı 2757, s.6.

(27) Hakimiyeti Milliye, 31 Temmuz 1933., Sayı 4321, s.3.

2. Kutlama Yüksek Komisyonu'nun Çalışmaları ve Etkinlikleri

a. Yayın Etkinlikleri

Kutlama Yüksek Komisyonu, bir yandan yardımcı komiteler kurarken, bir yandan da ülkenin bütün fikir ve sanat çevrelerini göreve çağırarak, inkılabın yüksek anlamını ve Cumhuriyetin ilk on yılında gerçekleştirilen atılımları anlatacak heyecanlı eserler, söylev, piyes ve şiirlerin yazılmasını istemiştir.

Bu arada yeniden yazılma işinin yanında, Kurtuluş Savaşı'nın başından beri yazılmış, yapılmış, hatta okul kitaplarını geçmiş eserlerden de yararlanma yoluna gidilmiştir. Gönüllü olarak kendilerini Cumhuriyete bağlamış yazarların, şairlerin eski ve yeni yazıları tekrar gözden geçirilerek bayramda okunabilecekler ayrılmıştır. Gerek bu şekilde seçilenlerden gerekse o tarihe kadar Yüksek Komisyona gelen yeni eserlerden bazıları onbinlerce nüsha bastırılıp dağıtılmıştır (28). Bu seçilen eserler arasında Halit Fahri (Ozansoy)'un Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü için yazdığı, "Onuncu Yılın Destanı" adlı eseri bayramın üç gününde ülkenin her yanında sahneye konulacak nitelikte görülmüştür(29).

(28) Cumhuriyet, 20 Teşrinievvel 1933, Sayı 3397, s.6.

(29) Halit Fahri, On Yılın Destanı, Ankara 1933, Hakimiyeti Milliye Matbaası.

Diğer yandan Komisyon ve onun yardımcı komiteleri, bayram heyecanını geniş halk kitlelerine ve köylere kadar götürebilmek için halk dilini ele alan destanlar hazırlatmıştır. Bunlar, Cumhuriyetin ve İnkılabın eserlerini halk ağzından halka anlatacak, aşıklar ve saz şairleri tarafından kahvelerde, meydanlarda, köy toplantılarında söylenebilecek nitelikteydi.

Görüldüğü gibi, Cumhuriyetin Onuncu Yıl dönümü kutlama etkinliklerinde yayına ayrı özen ve önem verilmiştir. Yılın önemine uygun, inkılabı, bağımsızlığı ve Cumhuriyeti işleyen eserlerin seçimi, çeşitliliği ve sayıları yayına ne kadar önem verildiğini göstermektedir.

Ayrıca Hükümetin çıkardığı "Cumhuriyet İlanının Onuncu Yıl Dönümünü Kutlama Kanunu"nun 7. maddesinde yer alan "Cumhuriyetin ilk on yılını doldurması nedeniyle yayınlanıp Maarif Vekaletince seçilen ve adları Nafia Vekaletine bildirilen yayınlardan posta ücreti alınmaz" (30) kararının, bu konuda katılım kolaylığı sağladığını da göstermektedir.

Nitekim bundan sonra, Cumhuriyet Bayramı için yazılmış olan eserlerden posta ücreti alınmaması için Maarif Vekaleti ilgililere bir genelge göndermiştir. Bu genelgeye göre; yazılan eserlerden 25 Ekim 1933 tarihine kadar üçer nüsha olarak Maarif Vekaletine gönderilmesi gerektiği, bu zamana kadar bakanlığa gönderilen eserlerden posta ücreti alınmayacağı duyurulmuştur (31).

(30) Bkz. Resmi Gazete, 27 Haziran 1933, Sayı 2437, s.1.

(31) Milliyet, 7 Teşrinievvel 1933, Sayı 2751, s.3.

Ayrıca bayramda duvarlara afişler asılması düşünülmüştür. Bu afişlerin bastırılmasına da derhal başlanmıştır. Cumhuriyet Meydanlarını, sokakları, binaların duvarlarını süsleyecek olan bu afişlerin, on yıl önceki ekonomik, toplumsal, bilimsel ve eğitim sistemleri ile Cumhuriyet idaresindeki yenilikleri resimlerle, karşılaştırmalı ve çok canlı bir şekilde göstermesi öngörülmüştür. Yüksek Komisyon, söz konusu afişlerin her yerde yapılıp basılmasının kolay olmayacağını düşünerek, doğru-
dan doğruya kendisi tarafından hazırlanmasında yarar görmüştür. Nitekim Yüksek Komisyon, hazırladığı 25 resimli ve yazılı afiş serisinin herbirinden 8 bin adet Ankara'da bastırıldıktan sonra, bütün yurda dağıtılmasını sağlamıştır (32).

Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü için hazırlanan resimli afişlerin içinde, Cumhuriyet döneminden önce medreseden yetişmiş sarıklı bir hocanın kerpiç duvar arasında hazırlar üzerine diz çöken öğrenciye, elindeki uzun ve kalın bir sopa ile ders göstermesi ile, Cumhuriyet döneminde düzgün sıralarda yerleşmiş öğrencinin durumunu gösteren bir tablo dikkat çekmiştir(33). Bir başka afişte ise, eski kıyafetlerle bir erkek ve yanında peçe ile yüzleri örtülü 3 kadın yer almış bu temsili resmin altında "Eski kanun bir erkeğin birden fazla ^{kadınla} evlenmesine müsaade ederdi" yazısı; bunun hemen yanında çağdaş giyimli, takım elbise, kravatlı bir erkeğin yanında aynı şekilde çağdaş giyimli başı açık bir iş kadını gösteren resimli afişin altında "Ye-

(32) Hâkimiyeti Milliye, 23 Ekim 1933, Sayı 4405,s.4.

(33) Milliyet, 4 Teşrinievvel 1933, Sayı 2748,s.3.

ni Kanun" yazısı yer almıştır (34). Bu afişte yeni medeni kanunla değişen aile hayatındaki kadının yerini ve önemini göstermiştir.

Görüldüğü gibi, duvarlara asılmak üzere hazırlanmış bu afişlerle, Cumhuriyet yönetiminin verimli çalışmalarının bir araya toplanarak, güzel söz ve anlamlı çizgilerle düşüncelere işlemek amacı güdülmüştür.

Bütün bu çalışmaların yanısıra, Yurdun her yanındaki resmi ve özel kuruluşlar Cumhuriyetin ilk on yılında yaptıkları işler hakkında raporlar hazırlamaya başlamışlardır. Hazırlanan bu raporlar Başmühendis Kemal Bey'in başkanlığında kurulan "İstatistik ve Grafik ve Yardımcı Komitesi"ne verilecektir. Bu arada, "Sergi ve Dekorasyon Komitesi" tarafından bayram günlerinde Halkevi salonlarında açılacak sergilerde gösterime sunulmak üzere grafikler hazırlanmıştır (35).

Diğer yandan, Cumhuriyet'in ilk on yılında gerçekleştirilenlerle sağlanan büyük başarıları belirtmek ve geleceğe belge olarak bırakmak üzere çeşitli kurumlar tarafından Cumhuriyet dönemine ait çeşitli kitaplar çıkarılmaya başlanmıştır. Bu çerçevede Yurdun çeşitli illerinde bulunan Ticaret Odaları da kendi illerindeki ticari çalışmalarını içine alan kitaplar yayınlamaya başlamışlardır. Ayrıca, İhracat Ofisi'nde Dış Ticaretimiz hakkında bir eser hazırlamıştır (36).

(34) Milliyet, 10 Teşrinievvel, 1933, Sayı 2754, s.1.

(35) Milliyet, 23 Teşrinievvel 1933, Sayı 2535, s.5.

(36) Akşam, 19 Eylül 1933, Sayı 5368, s.3.

Ayrıca, Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü hazırlıkları sürerken İktisat Vekaleti, Ticaret ve İktisat Sanayi Müdüriyetlerine birer genelge göndermiştir. Bu genelgede, on sene içinde Türkiye'de Ticaret ve Sanayi'nin ne şekilde geliştiğini ve bu dönem içinde kaç şirket, kaç banka ve kaç fabrika açıldığını sormuştur (37).

Yayın etkinlikleri arasında, gazete ve dergilerin, bayramda sayfa sayılarını arttırılması düşünülmüştür. Bu nedenle il Komiteleri, kendi illerinde 29 Ekim 1933 tarihinde hacminin en az dört,beş misli büyük çıkacak olan gazete ve dergilere inkılabın ve istiklalin anlam ve değerini anlatacak konulara yer vereceklerdir. Kutlama Yüksek Komisyonu gazetelerin mümkün oldukça renkli ve resimli çıkmasını ve gazete yazılarına konu olacak Cumhuriyetin ilk on yılının eserleri hakkında merkezden esaslar gönderileceğini bildirmişti (38). Bu işbirliğinin kolaylaştırılması için bütün Türkiye gazetelerinin bir veya iki temsilcilerinin bayramda Ankara'da bulundurulması ve onların yolculuklarını rahatlıkla yapabilmelerinin sağlanması kararı verilmişti. Nitekim, klişeler, yazılar, bilgiler ve rakamlar ele geçtikçe gazetelere gönderilmeye başlanmıştır (39).

Bütün bunlardan anlaşılabacağı gibi, Cumhuriyetimizin ilk on yıllık gelişmesine ışık tutabilecek araştırmalar yapılırken en ince ayrıntılar bile gözden ırak tutulmamıştır. Bununla da amacın, Cumhuriyetin temellerinin çok güçlü atıldığını, bu ne-

(37) Akşam, 8 Ağustos 1933, Sayı 5326, s.1.

(38) Hakimiyeti Milliye, 31 Temmuz 1933, Sayı 4321, s.3-3.

(39) Hakimiyeti Milliye, 4 Ağustos 1933, Sayı 4325, s.1.

denle sürekli olacağını kanıtlamak olduğu anlaşılmaktadır.

Nitekim Kutlama Yüksek Komisyonu, ilk on yılda her alanda yapılan bu yenilik ve gelişmelerle elde edilen başarılar hakkında ilk elden kaynak olabilecek değerde, "Rehber Kitap" adıyla bir kitap hazırlayıp, yayınlamış ve bunu bütün yurttaki resmi kurum ve kuruluşlara dağıtmıştır. Ayrıca Komisyon, Türkiye hakkında kaynak olacağını düşünmüş ve Anadolu Ajansı aracılığıyla kitaptan Fransızca özetler çıkararak bütün dünya basınına göndermiştir (40).

Yüksek Kutlama Komisyonunun, ülkenin on yıllık Cumhuriyet hayatını ,yaşayan vatandaşlara ve gelecek nesillere anlatabilmek için yayınladığı bu REHBER KİTAP, toplam 255 sayfadan, kitapta verilen konuların daha iyi anlaşılabilmesi için 2 harita ve 46 grafikten oluşmuştur (41).

1923-1933 döneminin bütün siyasal, kültürel, toplumsal ve ekonomik gelişmelerini ana hatlarıyla ele alan Rehber Kitap'ın yayınlanmasının amacı, önsözünde şöyle belirtilmektedir:

"Bu büyük bayramda, on yıllık çalışmanın geniş hacimli, bol resimli tam bir tarihini bizden bekleyenler olacaktır. Fakat biz bu dar zaman içinde büyük emek ve çok vasıta isteyen böyle bir eser hazırlamayı denemekten se memleketimizde on yıllık Cumhuriyet hayatını yaşayan vatandaşlara ve memleket dışın-

(40) Milliyet, 20 Teşrinievvel 1933, Sayı 2764, s.5.

(41) Bkz.Kutlama Yüksek Komisyonu, Onuncu Yıl Rehberi 1923-1933, Ankara 1933, Hakimiyeti Milliye Matbaası.

da bu hayatın maddî akışını öğrenmek isteyenlere gerekli olan kısımları özet olarak vermeyi günün amacına daha uygun bulduk.

Komisyonumuz milli çevrenin Türkiye'de on yıl Cumhuriyet hayatı yaşamış olmanın heyecanını tatmış olan bunu diğer vatandaşlara tattırmak isteyen bir büyük ve değerli vatandaş kütlesi bulunduğuna kanidir. Bununla gazete ve mecmualar yayınlayacak, konferans ve nutuklarını, şiir ve resimlerini hazırlayacak bu kıymetli vatandaşların vaktinde bu rehberi ellerinde ve emirlerinde bulundurmakla her yerde bayram günlerinin anlamlı tarafını kuvvetlendirecek aracı hazırlamış olduğumuz inancındayız.

Rehberin sağlayacağı bilgi birikimi şeref ve geleceğe koşan bu yüksek milletin evlat ve inkılabın çocuğu olmak heyecanını tamamlayınca söz, yazı ve güzel sanatlar için binlerce eser meydana getirilebilir. Biz bu rehberden Cumhuriyet bayramı günlerinde halkı aydınlatmak için yapılacak her işte yararlanılmasını istiyoruz.

Resmi görevlilerden başka C.H.Fırkasının bayram günlerinde bütün şehirlerde açacağı serbest kürsülerden söz söyleyecekler, kışlalarda askerlere, mekteplerde öğrenciye, fabrikada işçiye vs.konferans verecekler için rehberden yararlanılabilir (42).

(41) Görüldüğü gibi Rehber Kitap, Cumhuriyetin ilk on yıllık dönemini aydınlatmak, yapılacak kutlama törenlerine yol göster-

(42) Kutlama Yüksek Komisyonu, a.g.e., s.5-6.

mek, aynı zamanda gelecek için bir resmi belge olmak üzere hazırlanmıştır. Bu nedenlerle kitabın içeriğinin kısaca ele alınmasında yarar vardır.

Rehber Kitabın içeriği incelendiğinde, Cumhuriyetin On yıllık gelişmelerini şu ana başlıklar altında topladığı görülmektedir:

1) Cumhuriyet Halk Fırkasının Prensiplerinin Doğması ve Yaşaması ve İlerlemesi. (Cumhuriyet Halk Fırkasının, Anadolu ve Rumeli Müdafaayı Hukuk Cemiyeti'nden doğduğuna, yeni Türk devletinin kuruluşu çalışmalarında nasıl rol aldığına ve devlet hayatındaki siyasetine kısaca yer verilmiştir)(43).

2) Türk İstiklal ve İnkılabı Savaşının Kronolojisi, (Mustafa Kemal'in 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkışıyla başlayan ve 2 Eylül 1933 Ulukışla-Kayseri hattının bitimine kadar geçen olayların bir kronolojisi verilmiştir)(44).

3) Halkevleri. (18 Şubat 1932 yılında 14 ilde kurulan Halkevlerinin kuruluş amacı, şubeleri ve çalışmaları hakkında bilgi verilmiştir)(45). (Rehber Kitapta Halkevlerinin kurulmasının amacı şu şekilde belirtilmiştir:

(43) Kutlama Yüksek Komisyonu, a.g.e., s. 7-12.

(44) Kutlama Yüksek Komisyonu, a.g.e., s.13-16.

(45) Kutlama Yüksek Komisyonu, a.g.e., s.17-18.

" Fırkanın görüşüne göre milletimizin öz-
zelliklerine uyacak yollardan yürüyerek her
derecedeki devlet öğrenimi dışında onu bir
halk terbiyesi ile yükseltmek kaçınılmazdı.
Bunun için toplum hayatının ve kültür hayatı-
nın yeni anlayışlar ile ve toplumumuzun ken-
di unsarlarından kurulacak yeni ve ulusal bir
kuruluşun çalışmasıyla beslenmesi düşünüldü"
(46).

4) Milli Reis Gazi Mustafa Kemal'in C.H. Fırkası İkinci
Büyük Kongresindeki Nutuklarından. (Atatürk'ün, Kurtuluş Sava-
şı'ndan önce yurdun içinde bulunduğu çaresiz durumu çizdiği ve
içinde kurtuluş yolu için verdiği:"Efendiler; bu vaziyet karşı-
şında bir, tek karar vardı. O da hakimimiyeti milliyeye müste-
nit, bilakaydû şart müstakil yeni bir Türk devleti tesis etmek"
kararının geçtiği, söylevi yer almıştır) (47).

5) Büyük Millet Meclisi. (Türkiye Büyük Millet Meclisi'-
nin, 23 Nisan 1920'de açılmasından 1933 yılına kadar geçen sü-
re içindeki çalışmalarının kısa bir dökümü yapılmıştır)(48).

6) Adliye İşleri. (Osmanlı Adliyesinin içinde bulunduğu
düzensiz durum hakkında bilgi verildikten sonra Milli Birliğin
esaslı bir unsuru olan karar birliğini sağlamak için adlî kuru-
mumuzdaki değişiklikleri sağlayan kanunlar, sırasıyla başlıklar

(46) Kutlama Yüksek komisyonu, a.g.e., s.17.

(47) Kitlama Yüksek Komisyonu, a.g.e., s.19-20.

(48) Kutlama Yüksek Komisyonu, a.g.e., s.21.

halinde açıklanmaktadır)(49).

7) Milli Müdafaa İşleri. (Cumhuriyetin ilk on yılında Türk ordusunun kara, deniz ve hava kuvvetlerinin güçlendirilmesi için gösterilen çabaların olumlu sonuçları çeşitli başlıklar altında verilmiştir)(50).

8) Hariciye işleri.(Lozan Antlaşmasından sonra Türkiye'nin Yabancı ülkelerle olan ilişkileri; katıldığı uluslararası toplantılar, Konferanslar ve antlaşmalar hakkında bilgi verilmiştir)(51).

9) Dahiliye İşleri. (Belediyeler, Özel İdareler, İl Genel İdaresi, nüfus, imar, iskan, mübadele, yangınzadeler, göç, tabiiyet işleri, köylüye arazi dağıtımı, nüfus sayımı başlıkları altında Cumhuriyet Hükümetinin on yıl içindeki çalışmaları sergilenmiştir)(52).

10) Emniyet İşleri.(Polis ve Emniyet teşkilatı hakkında bilgi verilirken, kadın memurların bazı emniyet işlerinde kullanılmaya başlandığından söz edilmiştir)(53).

11) Jandarma İşleri.(Cumhuriyetin on yıllık döneminde Türk Jandarma teşkilatında görülen gelişmeler ve halkın huzur

(49)Kutlama Yüksek Komisyonu, a.g.e., s.25-35.

(50)Kutlama Yüksek Komisyonu,a.g.e., s.39-43.

(51)Kutlama Yüksek Komisyonu,a.g.e., s.47-51.

(52)Kutlama Yüksek Komisyonu,a.g.e., s.55-60.

(53)Kutlama Yüksek komisyonu,a.g.e., s.61-62.

ve düzenin sağlanması yolunda yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir)(54).

12) Maliye İşleri. (Cumhuriyetimaliyesinin uyguladığı, malî inhisarlar, para politikası, genel kurumların millileştirilmesi, Milli Emlak İdaresi'nin çalışma konuları ve tapu ve kadastro işleri başlıkları altında incelenmiştir)(55).

13) Gümrük İşleri ve Tekeller. (Osmanlı İmparatorluğu zamanındaki Gümrük Kanunu'nun yetersizliği belirtilerek, Cumhuriyet döneminde bu konuda yapılan düzenlemeler ve Türkiye'de kurulan tekel işletmeleri hakkında bilgi verilmiştir)(56).

14) Sanayi İşleri. (Cumhuriyet hükümetinin devraldığı sanayinin yok denecek kadar geri olduğu belirtilerek sanayinin kurulması için atılan önemli adımlar ve bunun Türk Sanayiinde yarattığı gelişmeler yer almıştır)(57).

15) Maden İşleri. (Cumhuriyetin on yılında Türkiye'de çıkarılan madenlerin isimleri ve bazı maden ocakları hakkında kısaca bilgi verilmiştir)(58).

16) Ticaret İşleri. (Cumhuriyetin ilanından sonra Yurumuzda, ticaret alanında görülen gelişmeler ve bu alanda uzman

(54) Kutlama Yüksek Komisyonu, a.g.e., s.62-

(55) Kutlama Yüksek Komisyonu, a.g.e., s.63-71.

(56) Kutlama Yüksek Komisyonu, a.g.e., s.75-78.

(57) Kutlama Yüksek Komisyonu, a.g.e., s.81-85.

(58) Kutlama Yüksek Komisyonu, a.g.e., s.86-87.

yetiştirmek üzere açılan okullar hakkında bilgi verilmiştir)
(59).

17) Milli Bankalar. (Cumhuriyetin ilk on senesinde kurulan bankaların isimleri, sermayeleri ve şubeleri hakkında bilgi verildikten sonra, 1933 yılına kadar olan yıllık kâr artışları gösterilmiştir)(60).

18) Ziraat İşleri. (Yurdumuzdaki ziraat işlerinin Cumhuriyetin önemli sorunu olarak görüldüğü vurgulandıktan sonra, bu alanda gösterilen çabalar sonucunda ülkemizde yetişen ziraat ürünleri hakkında bilgi verilmiştir)(61).

19) Orman İşleri. (Cumhuriyetin miras aldığı ormanlarımızın korunması ve geliştirilmesi için çıkarılan Orman Kanunu ile ağaçlandırma çalışmaları hakkında bilgi verilmiştir)(62).

20) Baytar İşleri. (Çeşitli salgın hayvan hastalıklarıyla yapılan başarılı mücadelenin her yıl alınan sonuçları cetvellerle ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir)(63).

21) Nafia İşleri. (Bayındırlık işlerinin kısa bir tarihi verildikten sonra, Cumhuriyet töneminde yapılan yollar, köp-

(59) Kutlama Yüksek Komisyonu, a.g.e., s.88-91.

(60) Kutlama Yüksek Komisyonu, a.g.e., s.92-103.

(61) Kutlama Yüksek Komisyonu, a.g.e., s.107-113.

(62) Kutlama Yüksek Komisyonu, a.g.e., s.114-116.

(63) Kutlama Yüksek Komisyonu, a.g.e., s.117-123.

rüler, su işleri hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca İmtiyazlı şirketler ve elektrik şirketlerinin çalışmalarına da yer verilmiştir)(64).

22) Posta Telgraf Telefon İşleri. (Bu alandaki çalışmalar Cumhuriyet öncesi posta merkezlerinin sayısı ile Cumhuriyet ten sonra görülen artışlar karşılaştırmalı şekilde verilerek açıklanmıştır)(65).

23) Sıhhat İşleri. (Cumhuriyet idaresinin sağlık işlerine verdiği önem ve bu konuda açılan okullar ve yetişen öğrencilerin sayısı ve salgın hastalıklarla yapılan mücadeleler hakkında bilgi verilmiştir)(66).

24) Maarif İşleri. (Eğitimin millileştirilmesi, laikleştirilmesi ve yaygınlaştırılması konularında yapılan çalışmalar ve açılan okullar ve öğrenci sayısının arttırılması hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir)(67).

25) Devlet Şûrası İşleri. (Resmi işlem ve hükümden dolayı hakkı çöğnenmiş olanların bu yüzden kaybolan haklarını kazanabilmeleri için kurulmuş olan Devlet Şûrası'nın çalışmaları hakkında bilgi verilmiştir)(68).

(64) Kutlama Yüksek Komisyonu, a.g.e., s.127-133.

(64) Kutlama Yüksek komisyonu, a.g.e., s.127-133.

(65) Kutlama Yüksek komisyonu, a.g.e., s.134-135.

(66) Kutlama Yüksek komisyonu, a.g.e., s.139-143.

(67) Kutlama Yüksek komisyonu. a.g.e., s.147-153.

(68) Kutlama Yüksek komisyonu, a.g.e., s.155-156.

26) Evkaf İşleri. (Osmanlı döneminde Evkaf İdaresinde görülen aksaklıkların giderilmesi için 1924 yılında çıkarılan bir kanunla "Evkaf Umum Müdürlüğünün" kurulmasının vakıfların halkın yararına uygun bir şekilde edilmesindeki rolü belirtilmiştir)(69).

27) İstatistik İşleri. ("İstatistik Umum Müdürlüğü"nün 1926 yılında kurulmasıyla Türk istatistik çalışmalarında görülen gelişmeler ve istatistik alanında uzman yetiştirilmesi konularına yer verilmiştir)(70). Memurları Kurumu İşleri ve Tisaret ve Teşkiye Müvazzeneleri başlıkları altında verilmiştir)(74).

28) Cemiyetler. (Cumhuriyetin ilanından itibaren on yıl içinde kurulan Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı, Himayei Etfal Cemiyeti, Hilâliahmer Cemiyeti, Türk Maarif Cemiyeti, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti ve Türk Tayyare Cemiyetlerinin çalışmaları hakkında bilgi verilmiştir)(71).

29) Anadolu Ajansı. (Siyaset, maliye, iktisat, spor alanlarında meydana gelen olayları günü gününe yayınlayan Anadolu Ajansı'nın, 10 Nisan 1920'de Atatürk tarafından kurulduktan sonra, 1933 yılına kadar olan süre içinde haber alma tekniğinde gösterdiği gelişmeler yer almıştır)(72).

(69) Kutlama Yüksek Komisyonu, a.g.e., s.157-158.

(70) Kutlama Yüksek Komisyonu, a.g.e., s.159-160.

(71) Kutlama Yüksek Komisyonu, a.g.e., s.163-175

(72) Kutlama Yüksek Komisyonu, a.g.e., s.177-178.

(74) Kutlama Yüksek Komisyonu, a.g.e., s.185-203.

30) Ankara. (Başkent olarak kabul edildiğinde küçük bir kasaba görünümünde olan Ankara'nın, on yıl içinde modern bir şehir haline getirilmesi için verilen emeklerden ve olağanüstü çabalardan söz edilmiştir)(73).

31) Yürüyen İnkılabın Büyük İşleri. (Türk toplumunu çağdaş toplumlar seviyesine çıkarmak amacıyla getirilen inkılaplar; şapka ve kıyafette inkılap, Beynelmilel Takvim ve Saat, Cumhuriyette kadın, Türk Dili Tetkikleri ve Türk Tarihi Tetkikleri, Dul ve Yetim, Müttekait ve Memurları Kurumu İşleri ve Ticaret ve Tediye Müvezeneleri başlıkları altında verilmiştir)(74).

Görüldüğü gibi Rehber Kitap, Cumhuriyetin getirdiklerinin yarattığı gelişmeleri gözler önüne sererken, aynı zamanda genç Cumhuriyetin kendini tanıtmayı ve benimsetmesi bakımından da çok yararlı olmuştur.

Rehber kitapta, çeşitli başlıklarla verilen yukarıdaki konuların altında, konunun özüne uygun olarak veciz sözlerle yer verilmiştir. Ayrıca, kitabın sonunda, dört sayfalık bir bölümde veciz sözler yer almıştır. Bunlardan bazıları şöyledir:

"Hakimiyet Milletindir"

"Daima iyiye, güzele, doğruya.."

"İnkılabı seven, yarar"

(73) Kutlama Yüksek Komisyonu. a.g.e., s.179-181.

(74) Kutlama Yüksek Komisyonu, a.g.e., s.185-203.

"Gazi, en güçlü bir tarihin, en genç bir iradesidir".

"Ne mutlu milletimize, kara günlerde kendi bağrından bir Mustafa Kemal çıkardı".

"Birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için".

"Tek Mahkeme, Tek Mektep".

"Türk kadını sana hakkını veren cumhuriyettir".

"İmtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kütleyiz".

"Türk ordusu, milletin özüdür".

"Türk vatani, bölünmez bir bütündür".

"Dayan, başarırsın".

"Türk Ordusu, İnkılabı, istiklali koruyan ve kollayan sensin.. sana saygı".

"Sevr ölüm, Lozan hayat; Sevr saltanatın, Lozan Cumhuriyetin".

"Dış sulhu tam istiklalimize, iç sulhu milli inkılabımıza dokunulmadıkça cihan bilsin ki kayıtsız, şartsız istiklal baş davamızdır".

"Halkın bağrından Müdafaa-i Hukuk, Müdafaa-i Hukukun bağrından Cumhuriyet Halk Fırkası doğdu".

"Türk vatani bölünmez bir bütündür. Her şeyi kendimizden bekleriz. En büyük kuvvet milli birliktir. Türk genci birinci vazifen Türk Cumhuriyetini, Türk istiklalini korumaktır. Seni senden, seni milletinden seni hükümetin, den soğutacak her telkine dikkat et. Bunda mutlaka bir fesatlık vardır".

"Hükümet otoritesine saygı:

Şerefimiz için, emniyetimiz için, hürriyetimiz için ve kazancımız için

"Birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için".

Denk bütçe, düzgün ödeme; işte cumhuriyet maliyesi".

"Yeni Türkiye Devleti, milletin ve hükümetin biribirini tamamlayan bütünüdür".

"On yıllık Cumhuriyet, türkün engin gücünü tanıtır".

"Milli iktisadi Cumhuriyet Doğurdu".

"Önceden buğdayı bile dışardan alırdık. Şimdi, ipekliyi bile memlekette yapıyoruz".

"Milli olan her şey bizimdir".

"El işte gönül ülkede".

"İktisat savaşı devam ediyor uzun sürecektir. Fakat bunda da muhakkak muzaffer olacağız".

"Milli biriktirme, on yılda dört milyondan kırık milyona çıktı".

"Her şeyi kendimizden bekleriz".

"Milli olan her şey, bizimdir".

"Devletin yapıcılık kuvvetine inan".

"Büyük işleri, büyük millet yapar".

"Sekiz yılda 4 000 kilometre demiryolu".

"Demiryollarıyla:Komüre, bakıra, varıyoruz. Akdenizi Karadenize bağladık, Balıkesire vardık, Sivası aştık, Yarın Erzurumdayız".

"Görüşte bilgiye, gidişte ülkeye inanırız".

"Yeni Türkiye Devleti, Milletin ve hükümetin biribirini tamamlayan bütünlüğüdür".

"Ülkümüze son yoktur. Görüşte bilgiye, gidiş, te ülkeye inanırız".

"Türk çocuğu senin için yaşıyoruz".

"Birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için".

"Biz bize benzeriz".

"Dağılan çöker; daima bir, daima toplu".

"Türk Inkılabı, Cihanda ileri gidişin bir resmidir".

"Türk inkılabı, asrı yıla sığdırdı".

"Öz dilimizi, öz tarihimizi Cumhuriyet öğretti".

"Gazi, en güçlü bir tarihin, en genç bir iradesidir".(75).

Cumhuriyetin ilk on yılındaki başarılarından duyulan gurur ve sevincin izlerini taşıyan bu sözlerle, Türk ulusunun geleceğe ve Cumhuriyete olan güveni artırılmaya çalışılmıştır.

Yukarıda belirtilen bilgilerden de anlaşılacağı gibi Rehber kitap, Cumhuriyetin ilk on yılında, Türkiye'de her alanda görülen gelişmeler hakkında derli toplu bilgileri içerdiğinden, bu dönem hakkında bilgi edinmek isteyenler için bir başvuru kitabı olabilecek niteliktedir.

b. Köylerde Konferans Düzenlenmesi

Cumhuriyet'in Onuncu Yıl Kutlama Törenleri için Kutlama Yüksek Komisyonu'nun yaptığı çalışmalar sırasında gerçekleştirdiği önemli bir çalışma da, Cumhuriyet Bayramında köylülere vermek üzere bir konferans metnini hazırlaması, bunu "Köylülere konferans" başlığı altında bir kitapçık haline getirerek

(75) Kutlama Yüksek Komisyonu, a.g.e., s.205-208.

yurdun her yanındaki köylere göndermiş olmasıdır.

"Köylülere Konferans" kitapçığında, Cumhuriyet İdaresi-
nin yararlarına ve İnkılaplarla getirilen yeniliklere yer veri-
lerek, Türk halkının Cumhuriyeti ve İnkılapları benimsemesinin
sağlanması amaç alınmıştır. Nitekim Kutlama Yüksek Komisyonu
Başkanı Recep Bey, kitapçığın önsözünde: "Konferansın yararını
artırmak için köy komitelerinin kurulmasıyla Bayramın ikinci
ve üçüncü günü toplanmaların da tekrarlanması yararlıdır" de-
mekle, konferansın köylüler üzerindeki etkisinin artırılmasının
gereğine işaret etmiştir.

Özellikle Türkiye Cumhuriyeti nüfusunun büyük çoğunluğu-
nun köylerde yaşadığı düşünülürse, kitapçıktaki konuların düzen-
lenen konferanslarla defalarca verilmesinin doğuracağı yararlar
daha iyi anlaşılır.

"Köylülere Konferans" başlığını taşıyan kitapçıkta yer
alan konular şöyledir:

"Onuncu Cumhuriyet Bayramında KÖYLÜLERE KONFERANS

Yurttaşlar,

Bugün yüce Türk Cumhuriyetinin onuncu yıl-
dönümünü kutluyoruz. Bu bayram milletimizin
bin bir zaferle dolu büyük tarihindeki millî
bayramların en uğurlusu, en yücesidir.

Arkadaşlar,

Siz bu büyük güne kolaylıkla erişmedik.
Cumhuriyete ermek için milletimiz, tarihin
eşini yazmadığı kahramanlıklar, yiğitlikler

gösterdi, başka milletlerin yenemeyeceği kuvvetleri yendi, engelleri devirdi.

Hep biliriz ki adına umumî harp denilen büyük savaşta milletimiz dünya milletlerinin hemen hepsiyle çarpıştı, fakat yenildi. İşte bu yenilme üzerine düşman devletler Türk ülkesini paylaşmaya, Türk milletine esir ve köyle olarak kullanmaya karar verdiler. Ordumuzun elinden silahını, sırtından elbisesini aldılar. Kalelerimizi, istihkamlarımızı zaptettiler. Vatanın bir çok yerlerini, mühim ticaret limanlarını, demiryollarını işgal ettiler. O kara günleri çoğumuz gördük ve acısını tattık.

Ey Türk:Dünü unutma bu günü iyi anlarsın.

Yurttaşlar,

Dost, düşman herkesin artık bu millet dirilmez dediği bir zaman milletimizin büyük ve kahraman evladı Gazi Mustafa Kemal 19 Mayıs 1919'da Samsun üzerinden Anadolu'ya geçti. O sırada Devletin başında bulunan padişah milletin; yukarda söylenen ağır ve kederli vatanında ve kara sularında ecnebi ticaret gemileri gezer, serbestce dolaşır. bizim sırtımızdan bol bol kazanırlardı. İşte bu muahe-de ile Türk milleti Kapitulasyon dedikleri bütün zincirleri kırmış ve kendi yurdunda kendi buyruğunu hakim kılmıştır.

Ecnebilere karşı bu kadar kolu kısa, boynu bükük olan Osmanlı hükümeti milletine, he-le köylüsüne karşı bir ejderha, doymak bilmez bir dev gibi idi.

Sarayın masrafları köylüden alınırdı. Köylünün ne canı, ne malı emniyette idi.

O devirde rütbelere, nişanlar verilerek bir takım âyanlık, eşrafılık türetilmiş ve böylece millet ikiye ayrılmıştı. O âyan ve eşrâf dediklerimizin yardımıyla memlekette bir mütegalibe sınıfı çıkmış, onlar da bir eşkiyalık türetmişlerdi. Hepsi köylüye saldırır, hepsi köylüyü soyardı. Dağlar eşkiya dolu idi. Emniyetle bir yerden bir yere gidilemezdi.

Yurttaşlar,

Milletimiz; dış düşmanlarıyla bütün hesaplarını alın akı ile gördükten sonra milletin iyiliği, yurdun güzelleşmesi için yapılacak işleri başarmağa başladı. 29 Teşrinievvel 1923 te Cumhuriyeti ilan etti, Devletin milli şeklini verdi. Ve son zamanlarda kanı bozulmuş, ahlâkı değişmiş olan padişah silülesini yurdun sınırlarından dışarı attı.

Cumhuriyet demek milletin kendi kendini idaresi demektir. Bu idarede söz yalnız millettir. Ve bizim kurduğumuz Cumhuriyet dünyada eşi bulunmayan en mükemmel bir Cumhuriyet şeklidir.

Arkadaşlar,

Milletimizin yaşaması, yurdumuzun düşman saldırılarından korunması için hepimizin istiklal ve cumhuriyetimize dört el ile sarılmamız onu canımızla, başımızla muhafaza etmemiz lazımdır. İstiklalimiz, Cumhuriyetimiz azıcık sarsılınca milletimizin mahvolacağını bilmeliyiz.

Ey Türk genci Gazi Cumhuriyeti sana emanet etti, Birinci Vazifen Türk Cumhuriyetini, Türk istiklalini korumaktır.

Arkadaşlar,

Bu gün onuncu yıldönümünü yaptığımız Cumhuriyet güneşi bu güzel vatanda doğduğu gündenberi milletimiz her işinde ileri gitti. Yıkık yurdumuzun her tarafı yapılmaya başlandı. Bir karış yolu olmayan vatanımızda büyük köprüler, şoseler yapıldı. Köprü ve şose çalışmalarının yanında köy yollarını yapmaya sarıldık. Bu böyle sürecektir. Asırların yapamadığı işleri başarmağa başladık. Çok uzun sürmeyecek bir zaman zarfında memleketimiz yol ve köprülerle baştan başa bezenmiş olacaktır. Bir yandan da demiryollarına başladık, Kayseriye, Sivasa, Samsuna, Malatya'ya kadar 2000 kilometre demiryolu döşendi. Bunlardan başka ecnebi malı olan 2000 kilometre demiryolları da satın alınıp Devlet ve millet malı yapıldı.

Demiryolları ile kömüre, bakıra varıyoruz. Akdenizi Karadenize bağladık, Balıkesire vardık, Sivası aştık. Yarın Erzurumdayız.

Demiryolları, köprüler, şoseler, köy yolları.....

Köylü arkadaşlar,

Bunların ne kadar mühim olduğunu herkesten ziyade biz köylüler biliriz. Bunlar olmadığı zaman; memleketin bir yanında açlık, kıtlık; bir yanında para getirmeyen bolluk olurdu. Memleketin bir yanında yapılan işler, mallar, yerli mahsuller para etmezken, öte yanında deniz limanlarına çıkarılan ecnebi mallar alınır, paralarımız başka memleketlere giderdi. yollar, demiryollar ve köprüler yapılmadığı zaman yurdun bir yanında ordu, jandarma, her türlü kuvvetler varken öte yanında eşki-

yalar memleketi kasıp kavururdu, Devlet kuvvetleri her tarafta emniyet ve rahatlığı yerine getirmek için eşkiyayı terbiyeye yetiştirmezdi.

Demiryolları, yollar ve köprüler yokken vatan; kara ve deniz taraflarından düşman salgınına açıktı. Bir tarafta muharebe etmeğe hazır kahraman bir millet, top, tüfenk ve cep-hane hazır bulunurken bunların; öte tarafta düşman cephanesine vaktinde yetiştirilmesi mümkün olmazdı. Muhabereye yetiştirecek asker yollarda, dağlar üzerinde, memleketin bir tarafından öte tarafına gitmek için aylarca yol yürümeğe ve hastalıktan, yorgunluktan kırılmağa mahkum olurdu.

Yurttaşlar,

Bir tezgahı kalmayan yurdumuzun bir çok yerlerinde fabrika bacaları tütmeğe başladı. Bugün memleketimizde, kumaş, pamuk, şeker fabrikaları işliyor. Bize lazım şeyler kendi yurdumuzda yapılıyor. Artık bir Türk sanayii kurulmağa başlanmıştır. Bu kuruluşu tamamlamak için milli sanayii koruma kanunları yapıyoruz. Bu sayede yerli mallarımız artıyor. Yerli mallarımızın artması demek; Türk topraklarının mahsulünün artması demektir.

Padişahlık devrinde maarife hiç ehemmiyet verilmezdi halbuki Cumhuriyet devrinde buna başlıca ehemmiyet verildi.

Cumhuriyetimizin, inkılabımızın en güzel bir eseri olan Türk harfleri sayesinde ki bugün pek çoklarımız okuyup yazmayı öğrendi. 1927 senesinde bütün okur yazarlarımız ancak 685 000 iken Türk harflerinin ve millet mek-

teplerinin yardımıyla bu sayı dört misline çıkmıştır.

İlk mekteplere devam eden çocuklarımız 1913' dekiye bakarak iki buçuk misli.

Orta mekteplere devam edenler beş misli.

Liselere devam eden talebemiz yine beş misli artmıştır.

Bütün vatani mekteplemek, bütün vatan çocuklarını okutmak için devletin para kuvvetine uyacak ve halkımızı vergide fazla zorlamayacak bir tertip ve sıra ile maarif ilerlemesine devam edilecektir.

Memleketin büyük kısmında sıtma kaldırıldı. Bulaşıcı hastalıkların önü alınmaya çalışılıyor. Devlet bütçesinin yettiği kadar fena hastalıkları yenmek için ihtiyacı olan yerlere; sulfato ve başka ilaçlar parasız olarak yetiştiriliyor. Gene devlet bütçesinin ve mevcut millet hekimlerinin yettiği kadar yer yer hekimler dolaşıyor. Hastahaneler kuvvetlendiriliyor. Ayak tedavisi yerleri "Dispanser" azalıyor. Takatımızı geçmemek şartıyla bu yollarda her gün daha ileri gideceğiz.

Cumhuriyetimiz Türk köylüsünün en büyük baş belası olan aşarı kaldırdı köylüyü merhamsiz ve haksız mültezimlerden kurtardı. Hükümetimiz her derdimizi dinleyen, her yaramıza sargı saran, yalnız iyiliğimizi düşünen bir millet hükümeti oldu.

Padişahlık devrinde hem millettten ağır vergiler alınır, hem dışardan büyük borçlar yapılır, gene devlet hazinesinde hakkı olanların yüzü gülmezdi. BUGÜN DENK BÜTÇE VE DÜZGÜN ÖDEME Cumhuriyet maliyesinin ana işidir. Kim-

seden borç almıyoruz. Eski borçları veriyor, günümüzün yukardanberi söylediğimiz işlerini yapıyoruz.

Dünyanın her tarafında buğday mahsulü para etmezken Türk köylüsünün baş mahsulü olan buğday Ziraat bankası değerinden fazla para ile satın alıyor.

Memleket mahsullerimizin; memleket dışında satılması için devlet her türlü sıkı tedbirler alıyor. Bizden mal almayan ecnebinin malını memlekete sokmamak devlet usulümüz olmuştur.

Mahsullerimizin iç ve dış pazarlarda revaç bulması ve para etmesi için tohum ve hayvan cinsinden islah ediyor ve bu maksatla islah istasyonları açılıyor. Buğdayın himayesi gibi bütün mahsullerimizin devletçe himayesine son derece ehemmiyet veriliyor. Yurdumuzda ve idaremizdeki bu değişiklik yıldırım hızıyla oldu.

TÜRK İNKILABI ASRI YILA SIĞDIRDI

Padişahlık devrinde askerin hali yamandı, ordu şimdi olduğu gibi vatandaşların seve seve koştugu bir şeref ve vatan ocağı değildi. Bir işkence yuvası idi. Askerlik müddeti belli değildi. Giden bir daha dönmez ve dönenlerde hayır kalmazdı. Fakat Cumhuriyet askerliği bir şeref ve vatan hizmeti haline getirdi. Müddetini kısalttı. Zahmetini azalttı. Şimdi orduya cahil gidenimiz okumuş geliyor, cılız gidenimiz dinç ve gürbüz gönüyor.

CUMHURİYET ORDUSU TÜRK MİLLETİNİN ÖZÜDÜR.

CUMHURİYET ORDUSU TÜRK MİLLETİNİN ÖZÜDÜR.

TÜRK ORDUSU İNKILABI-İSTİKLALİ KORUYAN

SENSİN-SANA SAYGI.

Türk Cumhuriyetinin mutlu çocukları bu saydığın işler sayesinde ki milletimiz dünya milletleri arasında saygı ile, sevgi ile anılan ve öğülen bir millet olmuştur. Yürüdüğümüz bu yolda bundan böyle de bugünkü hızla yürüyeceğiz:

DURMAYALIM DÜŞERİZ

Hiç durmayacağız. Bu yol Cumhuriyetin istiklalın yoludur. Bu yol Türk milletinin büyük atası Gazi'nin yoludur.

GAZİ BİZDEN BİRİDİR-BİZİM EN BÜYÜĞÜMÜZDÜR.
BİZİM BÜTÜNÜMÜZDÜR.

Türk onun yolundan ayrılmaz. Yolumuz açık; Cumhuriyetimiz var olsun.

Türk Köylüleri arkadaşlarımız:

Sizler, devleti bilmek, saymak, onun şerefini yükseltmek soncunu pek iyi bilirsiniz. Size bu kadar açık hakikatleri anlattığımız sırada bir temel noktasını gözünüzün önüne koymak vazifemizdir. Aramızda eksik olmayan bazı kötü ve kara görücülerin şuradan buradan sızdırılan yalan ve fena sözlerini ara sıra işitirsiniz. Bu ötedenberi böyledir. Millet düzenini bozmak, devleti zaif düşürmek isteyenler; aramıza ayrılık ve nifak sıkacak şeyleri ağızdan ağıza dolaştırırlar. Millet birliği en büyük kuvvetimizdir. Seni senden, seni milletinden, seni devletinden, seni hükü-

metinden, seni Fırkandan, seni Büyük Millet Meclisinden ve seni millet ve devlet reisimizden soğutacak her söz bir fenalık düşüncesinden doğar. İşideceğin fena sözlere karşı daima doğruyu gören temiz aklını kullan"(76).

Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümünde, köylerde bayram törenleri ve aynı konuları içeren konferansların düzenlenmesi, Türk köylüsüne verilen önemin yanı sıra, Cumhuriyet ve İnkılaplara olan desteğin kazanılmasında kendisine duyulan ihtiyacın bir göstergesi olmuştur.

c. Bayramlarda Bütün Binaların Bayraklarla Donatılması ve Aydınlatılması

Cumhuriyetin Onuncu Yılında yapılacak bayram tören ve şenliklerinin çok güzel ve renkli geçmesi için bayramda bütün binaların bayraklarla donatılması ve aydınlatılması yolunda da Kutlama Yüksek Komisyonu çeşitli kararlar almıştır. Bu kararlar daha sonra İl Kutlama Komiteleri tarafından yayınlanan Kutlama Programlarının ilk maddesinde yer almıştır.

Halkın, alınan bu karar üzerine bayrak, ampul ve fener gereksinmelerini karşılamak için adeta birbirleriyle yarışa girdiği görülmüştür. Bu sırada birdenbire ortaya çıkan bayrak, ampul ve fener isteminden yararlanmak isteyenler çıkmıştır. Bu nedenle günün gazetelerinde ampul ve bayrak stoku yapanların

(76) Yüksek Kutlama Komisyonu, Köylülere Konferans, (1933), s.1-5.

cezalandırılacakları yolunda haberler yer alırken (78), Hükümet de, bu durumun bir sıkıntıya yol açabileceğini düşünerek, ampul duyuları ile kağıt kontenjanlarını artırıldığını belirten ek bir kararname çıkarmıştır (79). Ortaya çıkan bayrak ihtiyacının bir dereceye kadar karşılanması için ise, Cumhuriyet Halk Partisi her köye birer adet olmak üzere ilk partide 20000 bayrak göndermeye başlamıştır (80). Ayrıca Bayrak yetiştirmek için terziler bütün günlerini bayrak dikmeye ayırırken resmi ve özel kurumlar da bu konudaki eksikliklerini gidermeye çalışmışlardır. (81).

Bunlardan anlaşılacağı gibi, Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümünün hazırlık çalışmalarında Yüksek Kutlama Komisyonunun aldığı kararlara uymakta herkesin büyük özen gösterdiği görülmektedir. Aynı zamanda bu özen, Cumhuriyetin bu önemli yıldönümüne Türk halkının verdiği önemin ve Cumhuriyete duyduğu güvenin bir yansıması olmuştur.

d. Tiyatro Eserlerinin Seçimi ve Gösterime Sunulması

Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönüm etkinliklerinde önemli bir yer tutan Tiyatro gösterilerinin de en iyi şekilde hazırlanması için tiyatro eserlerinin yazdırılması ve seçimine büyük özen gösterilmiştir. Bu nedenle Recep Bey başkanlığında topla-

(78) Milliyet, 11 Teşrinievvel 1933, Sayı 2555, s.1.

(79) Cumhuriyet, 16 Teşrinievvel 1933, Sayı 3393, s.1.

(80) Resmi Gazete, 22 Teşrinievvel, sayı 2535

(81) Milliyet, 5 Teşrinievvel 1933, Sayı 2749, s.5.

nan Kutlama Yüksek Komisyonu, Bayramda yurdun her yanında,köy-
lere varıncaya kadar "İnkılap" ve "Bağımsızlık" konularını içe-
ren tiyatro eserlerinin oynanması çalışmalarına girişmiştir.
Bu işi üzerine olan Temsil Komitesi, ilk iş olarak eldeki ulu-
sal piyeslerin Cumhuriyet Bayramında oynanması uygun alanları-
nı seçmiştir. Ayrıca ülkenin tanınmış yazarlarından eserler is-
temiştir (82). Onuncu Yıl Kutlamaları çerçevesinde sahnelenmek
üzere seçimi yapılan eserlerin yazarları ve adları sırasıyla
şunlardır:

<u>Yazarların Adları:</u>	<u>Eserlerin adları:</u>
Eskiden Basılmış: Faruk Nafiz	Kahraman
Nahit Sırrı	Sönmeyen Ateş
Aka Gündüz	Mavi Yıldırım
Yeniden Basılan: Reşat Nuri	İstiklal
Yaşar Nabi	İnkılap Çocukları
Yaşar Nabi	Köyün Namusu
Yaşar Nabi	Beş Devir
Halit Fahri	On Yılın Destanı
İbnirrefik Ahmet Nuri	Şeriye Mahkemesinde
Aka Gündüz	Yarım Osman
Kazım Nami	Uyanış (83).

Yukarıda adı geçen ve yeniden basılan eserlerden Yaşar
Nabi'nin "Beş Devir" ve "İnkılap Çocukları", Halit Fahri'nin

(82)Akşam,14 Teşrinievvel 1933,Sayı 5393,s.7;Milliyet,13 Teşri-
nievvel 1933,Sayı 2757,s.6.

(83)Milliyet,12 Teşrinievvel 1933,Sayı 2756,s.5;Akşam,30 Ağustos 1933,Sayı
5348, s.2.

"On Yılın Destanı", eskiden basılmış eserlerden Faruk Nafiz'in "Kahraman" adlı eserleri manzumdur (84).

Bu eserlerden ilk üçü Onuncu Yıl Cumhuriyet bayramı için yazılmış olup Cumhuriyet dönemini yaşatmaktadır. Özellikle Aka Gündüz'ün "Yarım Osman" adlı eseri köylülerimiz için yazılmış ve bütün köylere gönderilmiştir. Bu eser, Aka Gündüz'ün kalemin-den çok sade bir dille ele alınmış olup dekorsuz olarak köylülerin oynayabileceği şekilde yazılmıştır (85).

Ayrıca Nahit Sırrı'nın "Sönmeyen Ateş" adlı eserinde bir kadın ve erkeğin Kurtuluş Savaşı karşısındaki kayıtsızlığının onurlu bir mücadeleye dönüşmesi anlatılmıştır (86). Bunun yanı-sıra Milli Mücadele sırasında Türk insanının içinde bulunduğu durum ve Atatürk'ün önderliğinde bağımsızlığını korumadaki kararlılığını sergileyen Aka Gündüz'ün "Mavi Yıldırım" adlı eseri ilgi çekicidir (87).

Temsil Komitesi, seçtiği yukardaki eserleri oynamak üzere bütün şehirlerden en küçük köylere kadar göndermiştir (88). Bundan sonra her ilin Kutlama Komitesi kendi illerinde temsile uygun olabilecek okulların gösteri salonları, gazinolar, parti merkezi, sinema salonları, spor kulüpleri, film atölyesi ve ti-

(84)Bkz.Halit Fahri,On Yılın Destanı, Ankara 1933, Hakimiyet-i Milliye Matbaası;Yaşar Nabi, Beş Devir,Ankara 1933,Hakimiyet-i Milliye Matbaası; Yaşar Nabi, İnkılap Çocukları,Ankara 1933,Hakimiyet-i Milliye Matbaası.

(85)Aka Gündüz,Yarım Osman,Ankara 1933,Hakimiyet-i Milliye Matbaası.

(86)Nahit Sırrı, Sönmeyen Ateş,Ankara 1933,Hakimiyet-i Milliye Matbaası.

(87)Aka Gündüz,Mavi Yıldırım, Ankara 1933,Hakimiyet-i Milliye Mtabaası.

(88)Akşam,14 Teşrinievvel 1933, sayı 5393,s.7;Milliyet,13 Teşrinievvel 1933, Sayı 2757,s.6.

yatro salonlarını seçerek bu işi bir programa oturtmuştur.

Cumhuriyetin Onuncu Yılında, Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyet ve İnkılap konularını işleyen bu eserlerin bütün yurttan oynanması, ulusal heyecanın artmasında çok önemli bir etken olacağı düşünülmüştür.

e. Posta Ücretlerinde İndirime Gidilmesi

Hükümet, Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Kutlama hazırlıklarını kolaylaştırmak için, gerektiğinde devletin imkanlarından, yararlanmayı düşünmüştür. Bu genellikle ücretlerde indirimle yapılması şeklinde olmuştur. Nitekim, Kutlama Yüksek Komisyonu tarafından, daha önce adı geçen Kutlama Kanunu'nun 7.inci ve 8.inci maddelerine göre, Cumhuriyetimizin Onuncu Yılı'nı doldurması nedeniyle yayınlanıp Maarif Vekaletince seçilen ve adları Nafia Vekaletince bildirilen yayınlardan posta ücreti alınmayacağı ve bayram günlerinde bütün telgraf, mektup ve kart ücretlerinin yarıya indirileceği bildirilmiştir (89).

Daha sonra bu amaca uygun eser hazırlayarak yayınlayan ve yayınlayacak olan kişilerin kanunun bu maddesinden yararlanmaları için zamanında Maarif Vekaletine başvurmaları gerektiği duyurulmuştur (90).

Bu şekilde devletin kuruluşlarından yararlanma serbestisi sağlanarak Onuncu Yılın önemi ve özelliği vurgulanmıştır.

(89)Bkz.Resmî Gazete,26 Haziran 1933, Sayı 2457.s.1.

(90)Cumhuriyet, 7 Eylül 1933, Sayı 3354, s.1.

f. Ulaşım Araçlarının Ücretinde İndirime Gidilmesi

Hükümet, Cumhuriyet Bayramının hareketli geçmesi için, devlet tarafından işletilen ulaşım araçlarında indirime giderek seyahat kolaylığı sağlamayı da düşünmüştür. Nitekim daha önce belirtilen 26 Haziran 1933 tarihli Kutlama Kanunu'nun 5. inci maddesinde, "Bayramdan on gün önce başlamak ve bayram günleriyle on gün sonrası da içinde olmak üzere Hükümet kendi ulaşım araçlarını tarifelerini en az %50 olmak üzere indirebilecektir" denmekteydi. Kutlama Yüksek Komisyonu göreve başladıktan sonra, ilgili şirketlerden bayramda indirime gidilmesini istemiştir(91).

Buna ilk önce, İzmir'deki Körfez Vapuru İdaresi, Rıhtım Tranvay Şirketi ve İstanbul'daki Şirketi Hayriye İdaresi, Üsküdar Halk Tranvay Şirketi, Demiryolları İdaresi Şark Demiryolları'nın ana hat ve banliyösünde, Haydarpaşa ve Ankara banliyö hatlarıyla Mudanya-Bursa Demiryolu hattında indirime gideceklerini ilan ederek, katıldıklarını bildirmişlerdir (92).

Böylece, ulaşım da parasal sıkıntıya girmeden gezi olanağı yaratılarak geniş halk kitlelerinin bayrama olan ilgisinin ve katılımının arttırılması yoluna gidilmiştir.

(91) Akşam, 21 Ağustos 1933, Sayı 5339, s.1.

(92) Milliyet, 9 Eylül 1933, Sayı 2723, s.1; Hakimiyet-i Milliye, 7 Eylül 1933, Sayı 4359, s.1; Culhuriyet, 10 Teşrinievvel 1933, Sayı 3387, s.7; Milliyet, 3 Teşrinievvel 1933, Sayı 2747, s.2; Akşam 12 Teşrinievvel 1933, Sayı 5391, s.13.

g. Yurt Dışı Etkinlikleri

Yüksek Komisyon, Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü için kutlama programı hazırlarken, o günün ülke sınırları dışında da aynı güç ve heyecanla kutlanmasını sağlamak amacıyla elinden gelen bütün imkanlardan yararlanmak amacını gütmüştür. Bu amaçla, komisyon, ülke içinde dağıtılmak üzere hazırlanan ve Cumhuriyetin on yıllık eserlerini gösteren "Rehber Kitap"tan, fotoğraflardan, afişlerden, ulusal piyeslerle şiir ve destanlardan elçiliklerimize, konsoloslarımıza ve dışarda okumakta olan öğrencilerimize gönderilmiştir. Bu arada Bayram günlerinde elçiliklerimiz, konsolosluklarımızla ve Türk kolonisinin toplanabileceği yerlerin bayraklarımız ve parti bayraklarıyla, afiş ve dövizlerle süslünmesi ve düzenlenecek toplantılarda konferanslar, söyleşiler, ulusal piyesler, şiirler ve destanlardan parçalar okunması için çalışmalar yapılmıştır.

Yüksek Komisyon, bu toplantılarda daha çok heyecan uyandırmak için, İstiklal Marşı'nın ve Onuncu Yıl Marşı'nın notaları ile plaklarını ve ayrıca halk oyunları ve ulusal oyun havalarından oluşan plaklardan birer adet elçiliklerimize göndermiştir (93).

Ayrıca Yüksek Komisyon, yabancı ülkelerdeki radyo, gazete gibi yayın organlarından yararlanarak büyük yıldönümümüzün anlamını bütün dünyaya anlatabilmek amacıyla bir çok yabancı gazetenin ve radyo istasyonlarının, Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümüyle ilgili yayın yapması için girişimlerde bulunmuştur. Bu

(93) Milliyet, 20 Teşrinievvel 1933, Sayı 2754, s.1.

çabaların sonucu olarak bazı yabancı dergiler olağanüstü ekler de çıkaracaklarını bildirmişlerdir. Bundan başka Bükreş, Brüksel, Vaşington, Peşte, Varşova, Stocholm, Londra, Kahire, Bern, Lahey gibi önemli radyo istasyonlarından bazıları programlarından bir kısmını Cumhuriyet Bayramında, ülkemizde yapılacak olan kutlama törenlerine ve inkılabımızla ilgili konferanslara, haberlere ve ulusal havalarımızdan oluşan konserlere ayırmışlardır (94).

Görüldüğü gibi, Kutlama Yüksek Komisyonu, Onuncu Yıl Kutlama çalışmalarını yurt dışında da sürdürmekle, dışarda yaşayan Türk yurttaşlarının da bayrama olan ilgilerini artırarak bütün Türk Ulusunu kapsayan sevinç ve heyecan birliğini sağlamıştır. Ayrıca yabancı ülkelerin de, Türkiye'de Cumhuriyetle başlayan gelişmelere dikkatlerini çekmiştir.

3. Diğer Etkinlikler

a. Anı Pulu ve Madalya Basımları

Yukarıda belirtilen etkinliklerin yanı sıra, Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümünü anılarda yaşatmak üzere anı pulu ve madalya basımına karar vermişti. Bunun için Kutlama Kanunu'nun 9 uncu maddesine göre, Cumhuriyetin ilk on yılı anısı olarak

(94) Milliyet, 20 Teşrinievvel 1933, Sayı 2764, s.5.

bir madalya basılıp isteyenlere satılması ve toplanan paraların fazlasını,İnkılaba yarar esere sermaye olmak üzere Maarif Vekaleti-ne verilmesi karara bağlanmıştır.

Nitekim bu kanuna uygun olmak üzere, önce Darphane'de 200 adet bir bronz madalya basılmış ve görülen ilgi üzerine başkanlık 200 bin adet daha basılması için emir vermiştir. Basılan bu madalyaların 15 kuruşa satışa çıkarılmasına karar verilerek 1923 yılı Ekim ayı başlarında, Ziraat Bankası şubelerinde satışına başlanmıştır. Anı madalyalarının bir yüzünde "Türkiye Cumhuriyeti 1923-1933" ibaresi, diğer yüzünde ise Atatürk'ün büstü yer almıştır (95). İki tarafı beyaz hatlı kırmızı bir şeritle göğüse asılacak şekilde hazırlanan bu madalyalara ilgi o kadar büyük olmuştur ki halk madalya alabilmek için saatlerce banka kapılarında beklemiştir (96).

Ayrıca Posta Genel Müdürlüğü Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü nedeniyle 3.5 milyon edat anı pulu çıkarmıştır. Bu pulların birinde, Atatürk'ün kurtarıcı varlığı altında Türkiye'nin tarımda, sanatta kazandığı büyük gelişmeyi belirten bir kompozisyonun ortasında Atatürk'ün bir resmi ve yanında barışı temsil eden bir defne dalı yer alırken, diğerinde ise, dalgalar üzerinde doğan stilize bir güneş ve içinde 10 sayısı görülmüştür. Yalnız üç bayram gününde satılacak olan bu pulların değeri:1,5, 2,3,6,12,5,25,50 kuruş, seri değeri ise 100 kuruştur (97).

(95) Milliyet, 12 Teşrinievvel 1933, Sayı 2756, s.5;Akşam, 27 Teşrinievvel 1933, Sayı 5406,s.5.

(96) Milliyet, 22 Teşrinievvel 1933, Sayı 2766,s.5.

(97) Bkz.Cumhuriyet, 18 Teşrinievvel 1933,Sayı 3395,s.4;Milliyet,11 Teşrinievvel 1933,Sayı 2755,s.6;Milliyet,17 Teşrinievvel 1933,Sayı 2761,s.1.

Hükümetin çıkardığı bu anı pulu ve madalyalara halkın büyük ilgi göstermesi, Cumhuriyetin Onuncu Yılı'nın anlam ve değerinin iyi anlaşıldığının bir göstergesi olmuştur.

b. Yardım Derneklerinin Çalışmaları

Cumhuriyetimizin Onuncu Yıl Dönümünde Yardım Derneklerimiz de yılın önemine uygun şekilde çalışmalara başlamışlardır. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır:

1) Hilaliahmer Derneği: Sokaklarda satılan bazı bayrakların örneğe uygun olmadığını görerek, kendi sanat evinde kimsesiz ve yetim çocuklara bayrak diktirmiştir. Bu bayraklardan alanlar aynı zamanda Derneğe yardımda bulunmuşlardır (98).

2) Fukaraperver Müessesesi: Topkapı Fukaraperver Müessesesi: Her bayram olduğu gibi bu bayramda da çevresindeki 200 fakir çocuğu giydirmiş ve fakir ailelere tereyağ, soğan, makarna, şeker, kömür, sabun, tuz gibi gıda maddeleri ile elbise, ayakkabı, çorap, şapka vs. gibi giyecek eşyaları dağıtmak için çalışmalara başlamıştır (99).

Şişli Fukaraperver Müessesesi: 100 çocuğa elbise giydirilmesi, bayramın ikinci günü bir çay verilmesi, üçüncü günü de 55 kişilik bir orkestra topluluğu tarafından bir konser ha-

(98) Milliyet, 8 Teşrinievvel, Sayı 2752, s.3.

(99) Milliyet, 22 Teşrinievvel, Sayı 2766, s.5; Milliyet, 29 Teşrinievvel 1933, Sayı 2773, s.2.

zırlığına girişilmiştir (100).

Kasımpaşa Fukaraperver Müessesesi: Cumhuriyet bayramı nedeniyle çevredeki okullarda bulunan en fakir çocuklara elbise ve ayakkabı dağıtmış ve böylece 38 erkek, 36 kız çocuğunu giydirmiştir. Bunlar içinde Beyoğlu Ayakostantin Rum Okulu öğrencilere de vardır. Bundan dolayı Okul Müdürü Eotinos Bey Kasımpaşa Fukaraperver Müessesesine teşekkürlerini bildirmiştir(101).

Kadıköy Fukaraperver Müessesesi: 200 fakir öğrenciyi baştan aşağı giydirmiştir (102).

3) Himayeietfal Cemiyeti: İstanbul merkezinde her sene şeker bayramında yaptığı elbise yardımını o sene Cumhuriyet bayramında yapmış ve 28 Ekim günü 310 çocuğa elbise giydirmiştir (103).

Himayeietfal Cemiyetinin Süt Dalması ve Divanyolundaki şubelerinde ölçüleri önceden alınmış olan çocuklara elbise, ayakkabı, kasket gibi giyim eşyaları dağıtılmıştır(104).

Ek olarak bu cemiyetin Alemdar nahiyesindeki şubesinde 50 fakir ve kimsesiz çocuğa elbise ve ayakkabı verilmiştir (105).

(100) Milliyet, 8 Teşrinievvel 1933, Sayı 2752, s.3.

(101) Milliyet, 22 Teşrinievvel 1933, Sayı 2766, s.5; Milliyet, 29 Teşrinievvel 1933, Sayı 2773, s.2.

(102) Milliyet, 29 Teşrinievvel 1933, Sayı 2773, s.2.

(103) Cumhuriyet, 29 Teşrinievvel 1933, Sayı 3406, s.2; Milliyet, 29 Teşrinievvel 1933, Sayı 2713, s.2.

(104) Milliyet, 28 Teşrinievvel, Sayı 2772, s.5.

(105) Milliyet, 29 Teşrinievvel, 1933, Sayı 2773, s.2.

(106) Milliyet, 26 Teşrinievvel 1933, Sayı 2770, s.5.

c. Af Kanununun Kabul Edilmesi

Hükümet, Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümünde, hüküm giymiş yurttaşlarını tekrar topluma kazandırmak ve aynı zamanda Cumhuriyetin bir hoşgörü idaresi olduğunu göstermek için genel bir Af Kanunu çıkarmak üzere çalışmalara başlamıştır. Bunun sonucunda hazırlanan Af Kanunu Tasarısı, Türkiye Büyük Millet Meclisi görüşmelerine sunulmuş ve Meclisin 1 Ekim 1933' e kadar süren görüşmelerinden sonra 26 Ekim 1933'de kabul edilerek yürürlüğe girmiştir (106). Bu kanuna göre, müebbet ve sürgün cezaları 20 seneye, 10 seneden fazla cezalar 5 seneye, 10 seneye kadar olanlar 3 seneye indirilmiş (107) aşağıdaki suçları işleyenler af kapsamı dışında tutulmuşlardır.

- Zimmet, hırsızlık gibi yüz kızartıcı suç işlemek, rüşvet alma, müzayedeye fesat karıştırma ve kaçakçılık suçlarından birinden şüpheli veya hüküm giymiş olanlar.
- Hırsızlıktan tekrar ve diğer suçlardan herhangi biri ile ikiden fazla mahkum bulunanlar.
- Yol kesme, yağma ve adam kaldırmaya yönelik suçlardan birini işlemiş veya mahkum olanlar (108).

Görüldüğü gibi Hükümet, çeşitli suçlardan hüküm giymiş yurttaşlarını bağışlayarak onların da bayramın coşkusuyla içle-

(106) Cumhuriyet, 27 Teşrinievvel 1933, Sayı 3404, s.1.

(107) Cumhuriyet, 26 Teşrinievvel 1933, Sayı 3403, s.1

(108) Milliyet, 26 Teşrinievvel 1933, Sayı 2770, s.5.

rinde duymasını istemiştir. Ancak bazı suçluların toplum suçu işlediklerini düşünerek, bu suçların böyle önemli günde bile bağışlanamayacak kadar büyük olduğunu vurgulamıştır.

d. Halk Kürsülerinin Kurulması

Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümünü benzersiz bir şekilde kutlamak için alınan kararlardan biri de Halk Kürsülerinin kurulmasıdır. Ankara ve İstanbul gibi büyük illerdeki Cumhuriyet Meydanlarında kurulacak olan bu kürsülerden, isteyen vatandaşların, İl Komitelerine önceden bildirmek koşuluyla, Türkiye Cumhuriyetinin ve Türk İnkılabının anlamı ve getirdikleri hakkındaki duygu ve düşüncelerini anlatıbilme olanağı tanınmıştır(109).

Bu kürsülerden halka söz verilmekle, Cumhuriyet İdaresinde, halkın duygu ve düşüncesine önem verildiği gösterilmiştir.

e. Yabancı Konukların Ağırlanması

Yukarıda sözü geçen hazırlık çalışmaları sürerken, bayramda kutlama ve törenlere katılmak üzere, yurdumuza gelecek olan heyetlerin, Türk konukseverliğiyle ağırlanması için çalışmalar arasında Hükümet, Kutlama Yüksek Komisyonu tarafından davet edilen konukların ülkemizi tanıyabilmelerini ve iyi izlenimlerle ayrılabilmelerini sağlamak amacıyla, 19 Ekim 1933'de çı-

(109) Cumhuriyet, 22 Teşrinievvel 1933, Sayı 3399, s.5.

karılan Kutlama Kanununa Ek bir kanunla, Devlet Demiryollarında geçerli olmak üzere toplam 200 adet serbest seyahat kağıdı çıkarma kararı almıştır. Bu kanun, Hükümetin Yeni Türkiye Cumhuriyetinin tanıtılmasına verdiği önem ve titizliğin bir göstergesi olmuştur.

Türkiye'ye iyi ilişkiler içinde bulunduğu dost ve komşu ülkelerden gelecek olan heyetler arasında Sovyetler Birliği Heyeti, Bulgar heyeti, Macar heyeti, Yunan heyeti ve Yugoslav basın heyeti önemli bir yer tutmakta idi.

Bunlar içinde ilk sırayı alan Sovyet heyeti: Kızılordu Süvari Umumi Müfettişi Budiyenni, Maarif Komiser Muavini Krijanovski, Heyet Başkanı Sovyet Harbiye Komiseri Voroşilof ve çeşitli üst düzey yöneticilerinden kurulmuştu. Heyette bu önemli kişilerin bulunmasından dolayı, gerek karşılanmasına gerekse ağırlanmasına büyük özen gösterilmişti. Nitekim, Sovyet Heyetini, Sivastopol'da karşılamak üzere Denizyolları İşletme İdaresi'nin "İzmir Vapuru", içinde bir Türk Karşılama Heyeti olduğu halde 23 Ekim 1933 günü saat 13'de İstanbul Limanından hareket etmiştir (110).

Analaşılacağı gibi, Yabancı konukların ağırlanmasına önem verilmekle, bütün dünyaya özellikle komşularımıza yeni rejimin Türkiye'de meydana getirdiği olumlu gelişmeler gösterilerek, Türkiye'nin bölgesindeki gücü vurgulanmak istenmiştir.

f. Radyo Yayınları

Cumhuriyetin Onuncu Yılı'nın Kutlandığı günlerde Radyo Türk toplumunun önemli yayın organı durumundaydı. Bu nedenle Kutlama Komisyonu, İstanbul ve Ankara Radyolarından, üç günlük bayram programını ortak yayınlamayı düşünmüştür. Bu ortak yayın için, telefon hatlarından yararlanmak amacıyla çalışmalara başlanmıştır. Cumhuriyet Bayramının üç gününde gerçekleştirilmesi amaçlanan ortak yayının sabah saat 8.30'dan gece yarısı 24'e kadar sürmesi planlanmıştır.

Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü için planlanan ortak yayının süresi ve günleri şöyle saptanmıştır:

29 Ekim 1933 Pazar

10.00-11 00 geçit töreni (Ankara'dan naklen)
12 00-14 00 " "
16 00-01 00 " "

30 Ekim 1933 Pazartesi

12 00-14 00 (Ankara'dan naklen)
18 00-24 00 " "

31 Ekim 1933 Salı

12 00-14 00 (Ankara'dan naklen)
18 00-24 00 " "

Radyo Komitesi tarafından, bayram süresince radyo programlarına önem verilerek günün anlam ve önemine uygun özel prog-

ramlar hazırlanmıştır. Ayrıca Radyo yayınlarının süresi, diğer günlerden daha uzun tutulmuştur (*).

Yurt içinde, ortak yayın hazırladıkları sürerken, Yurt dışında da bazı radyo istasyonları, Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümüyle ilgili yayın yapacaklarını bildirmişlerdir.

Böylece Türkiye Radyoları için hazırlanan ortak Bayram Özel Programı ile; Yurtdışında, Varşova, Budapeşte, Viyana, Prag ve Bükreş radyolarının düzenledikleri Türkiye özel programlarının günleri, saatleri ve içeriği şu şekilde olmuştur:

" BAYRAMDA RADYO PROGRAMI

Türkiye Radyoları ve Programları

29 Ekim 1933

I.Kısım

Saat 10 00-11 00

1-Törenin başlangıcına ait bilgi

2-Atatürk'ün nutku

II.Kısım

Saat 12 00-14 00

12 00 İstiklal Marşı

12 04 Cumhuriyetin Onuncu Yıl Marşı

12 08 Şiir Destan: Türk milleti İnkılap içinde Samsun'a çıktığı gün (Behçet Kemal), Gazi Destanı (Aşık Hasan).

12 22 Halk Türküleri (Plak) Sarı Zeybek, Sepetcioğlu, Ankara Kasabı.

(*) Normal günlerde radyo yayınları genellikle saat 18.00'de başlayıp, 22.00'ye kadar sürmekteydi. Yalnız İstanbul Radyosu yayını, Cuma günleri, saat 12.30'da başlayıp, 22.00'de biterken; Ankara Radyosu yayını ise saat 12.30'da başlayıp 20.00'de sona ermekteydi.

- 12 45 Dans Plakları
12 45 Şiir, destan: Onuncu yıla destan (İslam Refet), 1875 kilometre (Behçet Kemal).
13 01 Halk Türküleri (Plakla): Aydın Kara Ali Efe, Antep Türküsü, Eğin Türküsü.
13 32 Şiirler: Dumlupınar (Kemalettin Kami), Cankaya (Kemalettin Kani) On yıl içinde (Behçet Kemal).
13 39 Ajans haberleri
13 54 Onuncu Yıl Marşı
13 57 İstiklal Marşı

III. Kısım

Saat 16 00-19 30

- 16 00 İstiklal Marşı
16 04 Cumhuriyetin Onuncu Yıl Marşı
16 08 Şiirler: Hasat Adam (Orhan Şeyfi)
16 24 Konser (Ferhunde Hanım Piyano ile Plo- nes "Şopen" Prelüt ve Füg (Bah)
16 58 Şiirler: 1919-1933 (Yusuf Ziya)
17 08 Konser: (Necdet Remzi ve Ulvi Cemal Bey- ler) Piyano ve Keman, prelüt ve Allegro (Pünyani), İki Rus halk türküsü (Krays- ler), Rondino (Kraysler), Şehrazat "Rins- ki Korcakof" Fiğla Majör (Tartini)
17 19 Konser: Ulvi Cemal Bey tarafından Piya- no ile beş damla "Ulvi Cemal" Bayram (Ul- vi Cemal), Ninni (Ulvi Cemal), Piyano ve keman Emprovizasyon (Ulvi Cemal), Zeybek Türküsü (Ulvi Cemal).
18.10 Koral: İstiklal Marşı (ankara M.M.M. Ta- lebesi), Gençlik Marşı "Zeki Bey", Bir parça (Pastirne). Bülbul Gafmanın hika- yeleri (Offenbah), Gurur Marşı (Zeki Bey), Zile Türküsü (Adnan Bey), Mustafa Kemal Marşı "Zeki Bey", Marş (Zeki Beye), Cumhu- riyetin Onuncu Yıl Marşı.

19 00 Konser:Yunusun mezarında (Ekrem Zeki, Efdal Bey tarafından abuva ile).Zile türküsü (Ekrem Zeki Nezihe Hanım tarafından teganni), Konserto-d,Ambroziyo (Ekrem Zeki Bey tarafından Ariabah Ekrem Zeki ve Veli Beyler tarafından).

VI. Kısım.

Saat 20 00-01 00

20 00 Konferans:Cumhuriyet on yaşında

20 20 Cumhuriyetin Onuncu Yıl Marşı (Ankara, M.M.M. talebesi)

20 29 Konferansın son cümlesi

20 30 On yıl evvel Cumhuriyet ilan edildiği dakika, Top sesleri

20 36 Şiirler: On yıldan Sonra (Behçet Kemal), Dumlupınar insanı (Behçet Kemal), Ankara Türküsü (Konya:Mehmet Ali).

20 42 Halk Türküleri (Saz heyeti tarafından Dağları aştım indim ovaya, A kız Uyanık Mısın? Bahçe Duvarını Aştım Hemen, Be-ne her Görüşte Handeler Saçan, Uyan Yavrum Sabah Oldu, Ey Kuş Neden Mahsun Durursun Böyle, Bu Çamlarda Kalsak Ne Olur, Yalnız Bırakıp Gitme Bu Akşam, Nerdesin Gönlümün Nazılı Civanı, Darbukamı Çalarım, Bazan Çoşar Ağlarım, Gemicim Kuşak Kuşanır.

22 00 Dans Plakları

22 31 "Konferans: Cumhuriyette sıhhat ve içtimai Yardım

22 47 Sazla Halk türküleri:(Fuat Bey ve arkadaşları tarafından) Bir askerin tür-

- küsü, Güzel İzmir, Yayla Suyu Yan gider. Çekin Kır atımı,,Annelerimizin ninisi. 21 30
- 23 17 Hitabe: Mehmetçik (Aka Gündüz), "Mualim Muhittin Doğan Bey tarafından
- 23 48 Ajans Haberleri
- 24 04 Salon Musikisi (Plakla)
- 24 44 30 birinci pazartesi günü ve gecesinin radyo programının okunması
- 24 57 İstiklal Marşı.

II. GÜNÜ PAZARTESİ

Birinci Kısım

Saat 12 00-15 00

- 12 00 İstiklal Marşı
- 12 04 Cumhuriyetin Onuncu Yıl Marşı (Öğrenciler tarafından koro)
- 12 15 Şiir Destanı:Cumhuriyet Destanı (Besim Atalay)
- 12 26 Halk Türküleri (Plakla):Yörük Ali Efe Türküsü, Aydın türküsü, Erzurum türküsü, Güzel İzmir.
- 12 39 Dans Plakları
- 12 55 Konferans:Cumhuriyette Milli Talim ve Terbiye
- 13 16 Halk Türküleri (Plakla):Manisa Zeybeği, Eski Yörük Kızı, Kadı Kuyusu, Niğde Havası
- 13 29 Cumhuriyetin Onuncu yıl Marşı (Öğrenciler tarafından)
- 13 56 İkinci kısmın özeti

İkinci Kısım

Saat 18 00-21 30

18 00 İstiklal Marşı

18 05 Onuncu Yıl Marşı

18 16 Konser (Cumhuriyet Filormanik Orkest-
rası tarafından):Marzeyes,Uvertür Rozen-
mund, Fantazi Faust, Oruental, Potpuri
Kloklu, Gurur Marşı (Zeki Bey),Marş
(Zeki Bey)

19 17 Kongerans: Hukukta Inkalıp

19 33 Halk türküleri (Saz Heyeti tarafından):
Anadolu Sen Güzelsin, Dağların Sümbülü
Var, Sefer türküsü, Bugün Ayın Onudur.

19 53 Şiirler ve Destanlar: Büyük Gün (Kema-
lettin Kami), Zafer (Kemalettin Kami),
Cumhuriyeti Destanı (Kazım Nami),Sakar-
ya türküsü (Konya Mehmet Ali),Cumhuri-
yet Gençliği (Behçet Kemal),Türklük Des-
tanı (Maraşlı Esat).

20 10 Konferans: Cumhuriyette Adliye, Dahili-
ye

20 31 Konser:(Cumhuriyet Filarmonik Orketra-
sı tarafından):Senfoni Erok (Beethoven),
Mustafa Kemal Marşı (Zeki Bey).

Üçüncü Kısım

Saat 22 00-24 00

22 00 Konferans:Cumhuriyette Nafia

22 31 Ajans Haberleri

22 37 Dans Plakları

23 08 Konser (Edip Bey tarafından Viyolonsel

18 00 ile):Birinci Sonat (Mendelson).

23 40 Bir perdelik Piyes:Şeriye Mahkemesi
18 12 (İbnirrefik Ahmet Nuri),Ankara Halke-
vinden nakledilecek.

24 05 Salı günü radyo programının okunması

24 15 Cumhuriyetin Onuncu Yıl Marşı

24 18 İstiklal Marşı

III. GÜNÜ PAZARTESİ

Birinci Kısım

Saat 12 00-14 00

12 00 İstiklal Marşı

12 06 Cumhuriyetin Onuncu Yıl Marşı

12 17 Şiirler Destanlar:Yüz Yıllarca (Behçet
Kemal), Onuncu Yıl Destanı (Aşık Mehmet),
20 30 İzci Marşı (Behçet Kemal), Yıl Dönümü
20 30 Destanı (Saraç Hacı), Görmeğe Geldem
(Behçet Kemal)

12 33 Salon Musikisi (Plakla)

12 49 Dans Plakları

13 05 Konferans:Cumhuriyette İktisat

13 21 Halk Türküleri (Plakla):Diyarbakır hoy-
ratı, Erzurum Hoyratı, Balıkesir Zeybe-
ği, Oyun Havası.

13 37 Ajans Haberleri

13 53 Cumhuriyetin Onuncu Yıl Marşı

13 57 İstiklal Marşı

İkinci Kısım

Saat 18 00-21 30

- 18 00 İstiklal Marşı
18 06 Cumhuriyetin Onuncu Yıl Marşı
18 12 Konser(Cumhuriyeti Filormanik Orkestrası tarafından) Uvertür Giyom Tell (Rossini), Tandres (Delmas), Fredrik Potpuri (Lehar), Larş Hongruaz (Perlio), Merkur Egmont (Bethoven), Vals (Straus).
19 12 Konferans:Cumhuriyette Ziraat
19 28 Şiirler Destanlar:Çankaya (İshak Refet), Kahramanlar (Faruk Nafiz), İstiklal Şehitlerine (Kemalettin Kami), Vatan Destanı (Halit Fahri)
19 44 Halk Türküleri (Saz Heyeti tarafından): Sarı Zeybek, Giderim Buradan Artık, Şu Zilenin Ufak Tefek Yolları, Muğla Zeybeği, Zeynebim.
20 30 Konferans:Cumhuriyette Maliye
20 30 Konser (Cumhuriyeti Filormanik Orkestrası tarafından):Marş, Eroik (Sen Sans), Uvertur Koriolan (Bethoven) Potpuri: Neşeler Diyarı (Lehar), Cardaş Noz (Mişel), Rientsi Uvertur (Vagner), Fantaşi (Mozart),Marş (Zeki Bey).

Üçüncü Kısım

Saat 22 00-24 00

- 22 00 Şiirler:Akdeniz Kıyılarında (Semih Rifat),Ne Mutlu Bana (İshak Refet),Cankaya(Faruk Nafiz),Sakarya'da Kan Köpürdü (İshak Refet).
22 11 Ajans Haberleri
22 27 Dans Plakları

- 22 58 Şiirler: Aka Gündüz'ün heniz bestesi yapılmamış, Köy, Çoban ve Vatan Marşları.
- 23 03 Halk Türküleri:(Balıkesirli Fuat Bey ve Saadet Hanım ile Birlikte) Kütahya Yolunda, İki Keklik Bir Kayada, İnce Zeybek Bıçağı, Sarı Zeybek şu Dağlara, Çobanların Taksimi (Yaylı Tanburla)
- 23 45 Bir perdelik Piyes: İstiklal (Reşat Nuri) Ankara Halkevinden naklen
- 24 05 Cumhuriyetin Onuncu Yıl Marşı (Halkevinde Halkın'da katılmasıyla)
- 24 15 Cumhurbaşkanı Atatürk'ün birinci gün verdiği Söylevin Halkevinde Radyodan okunması, İstiklal Marşı"(111).

Yukarıdaki programdan da anlaşılacağı gibi, ortak yayında, Ankara'da yapılan törenin naklen verilmesinde konferanslara, marşlara, türkülere, destanlara ve piyeslere yer verilerek, bütün yurtda herkesin büyük heyecanı birlikte duymaları ve coşkuyla katılmaları amaçlanmıştır.

(111) Milliyet, 29 Teşrinievvel 1933, Sayı 2993, s.4; Cumhuriyet 28 Teşrinievvel 1933, Sayı 3405, s.4.

- Yabancı Devlet Radyoları ve Programları

Birinci Gün

-Viyana Radyosu

29 Ekim 1933 Pazar

-Varşova Radyosu

- 21 00 Türkiye Cumhuriyetinin Onuncu Yıl Dönümü için yayın:
- a. Varşova Türk sefiri tarafından bir söylev
 - b. Polonya Marşı
 - c. Polonya Dışişleri Bakanı tarafından ve memurlar tarafından Türkiye hakkında konferanslar
 - d. Türk Marşı ve Türklerle ilgili konferanslar
 - e. Profesör Türkinskey tarafından idare edilen konser:
 - Ulvi Cemal Bey'in eserleri(5 piyano parçası)
 - Cemal Reşit Bey'in Anadolu havaları: Bartın havası, Yörük Zeybeği havası.

22 55 Haberler

-Budapeşte Radyosu

17 35 Dres

18 00 S.Kurina Sian Takımı

19 00 Konferans

19 35 Temsil (Stutyodan)

20 30 Haberler

23 20 Türkiye ile ilgili yayın

24 05 Saray Suvari takımı tarafından askeri
konser

-Viyana Radyosu

19 35 Hafif Müzik

19 20 Türk Akşama:

a. Onuncu Yıl Dönümü nedeniyle Bedri
Tahir Bey tarafından bir hitabe ve
arkasından

b. Teganni, skasofon ve piyano ile bir
Türk Musikisi

20 00 Arabella (Rishard Strauss'un yeni Opera-
sı)

-Prag Radyosu

20 00 Türkiye Cumhuriyetinin Onuncu Yıl Dönü-
mü nedeniyle Hasan Ferit Cemal Reşit,
Necil Kazım'ın eserlerinden Türk musiki-
si ile Türk ve Çek marşları.

23 00 Haberler

-Bükreş Radyosu

14 20 Plak

17 00 Zıraatle ilgili sohbet

21 05 Türk Akşamı:Cumhuriyet Bayramı nedeni-
le Türk Sefirinin konuşması ve Türk
Müziği konseri (112).

(112) Milliyet, 29 Teşrinievvel 1933, Sayı 2773, s.4; Cumhuri-
yet, 28 Teşrinievvel 1933, Sayı 3405,s.4.

Yabancı Radyo istasyonlarından bazılarının Cumhuriyetimizin Onuncu Yıl Dönümüyle ilgili program yapmaları, Türkiye'nin bu ülkeler üzerinde görülen olumlu izlenimlerin bir sonucu olduğu görülmektedir.

g. Toprak Alma Törenleri

Cumhuriyetin Onuncu Yıl dönümü törenlerinde önceki törenlerden farklı olarak "Toprak Alma" törenleri yapılmıştır. Bu törenlerin taşıdığı anlam ve uygulanışındaki kurallar oldukça dikkat çekicidir. Burada verilmek istenen mesaj: Bir avuç vatan toprağının bile Türk insanının gözündeki değerinin çok büyük olduğu ve Türk Yurdunun değer kabul edilerek bütünlüğünün birlik ve beraberlik içinde korunulacağıdır.

Böyle yüksek anlam taşıyan "Toprak Alma Törenleri"nin nasıl yapılacağı konusunda bazı kurallar getirilmiştir. Bu kurallardan ve "Toprak Alma Töreni"nin amacından Yüksek Kutlama Komisyonu Başkanı ve C.H.Partisi Genel Sekreteri Recep Bey, Fırka Teşkilatına ve Kutlama Komiteleri Başkanlıklarına gönderdiği genelgede şöyle söz etmektedir:

"C.H. Fırkası Umumi İdaré Heyeti yaklaşan en büyük bayramımızda bütün milletin yüksek bir görevi hazırlayacağını düşündü. Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü karanlık ve derin bir yokluktan şerefli bir devlet olarak parlak istikbale hız aldığımız devrin durak noktasıdır. Bu günün duygulu şenlikler içinde geçir-

diğımız sırada bütün memleket evlatlarının milli kuruluşun başı ve yeni Türkiye'deki diriliş ve yükseliş aleminin ruhu olan milli reis Gazi Mustafa Kemal'i anacağına şüphe yoktur.

Maddi kıymetlerle ölçülerek herhangi bir hatıra vermekle ona bağlılığımızı göstermeğe imkan görmüyoruz.

Bir taraftan büyük reisimizin milli hayatta kurtarıcı hizmetine milletin minnetkarlığı ve öte taraftan Gazi Mefkuresi yolunda ve bütün Türkiye'nin Birlik, beraberlik ve bütünlüğünü gösterecek bir yol bulduk.

Bunun Onuncu yıl komiteleri ve Fırka teşkilatımız aracılığıyla bütün memleket evlatlarına teklif etmek üzere aşağıdaki kararı verdik.

1- Bütün Türkiye'yi temsil etmek üzere bütün vilayet ve kaza merkezlerinde bayramın kutlanacağı meydanlardan birer avuç alınarak Ankara'ya yollanacaktır.

2- Her yerde toprak alınması işi törenle ve halkın katılımı ile yapılacaktır. Bu törenin üç bayram gününden herhangi birinde yapılması her yerin bayram programına göre bu iş için uygun olacak zamanı komiteler seçecektir.

3- Toprak alma töreni sırasında nutuklar söylenecektir. Nutuklardan sonra aşağıda yazılı kişiler meydanın uygun bir yerinden bir avuç toprak alıp önceden hazırlanmış sağlam bir pakete konacak ve bunları her yerin komitesi mühürleyecektir.

Vali veya kaymakam, fırka başkanı, halkevi

başkanı, belediye başkanı, savaş meydanlarında vatan için sakat kalmış bir kişi, o yerde bulunan en yüksek sınıftan en yaşlı, bir kız ve bir erkek öğrenci, bir şehit çocuğu.

4- Mühürlü paketler kaza komitesinin tezkeresiyle il komitesine gönderilecek, her il merkezi kazalar paketlerini bir araya toplayarak ve vilayet paketini de koyarak üzerleri yazılı olduğu halde hepsini sağlam ve ulaşımı kolay bir zarfa koyacak birde zabıt tutulacaktır. Böylece gönderime hazır olduğu bildirilecektir.

5- Bunların Ankara'ya gönderilmesi ayrıca bildirilecektir. Burada hepsinin bir arada milletin Gazi ülküsü yolunda birleşmiş olduğunu ve Türk vatanının birliğini gösterecek yerde toplanarak korunulacaktır"(112).

Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Törenleri içinde yer alan "Toprak Alma Töreni"ne bu kadar büyük özen gösterilmesi, ulusal birlik ve beraberliğe verilen önemin bir göstergesi olmuştur.

h. Sanat Etkinlikleri

Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Kutlama hazırlık çalışmaları arasında, yapılanları kalıcı hale getirmek, gelecek nesillere bu dönemin önemini ve bayramın yüceliğini güzel ve anlamlı bir şekilde aktarmak için sanat etkinliklerine de ağırlık

(112) Cumhuriyet, 22 Teşrinievvel 1933, Sayı 3399, s.6.

verilmiştir. Çünkü, törenler ne derece büyük, görkemli ve coşku-
lu olursa olsunlar kısa zamanda belleklerden silinmeye mahkum-
dur. Ancak bunlar çeşitli sanat dallarında işlenebilirse uzun
süre yaşayabilirler. Bu nedenle Kutlama Yüksek Komisyonu, Onun-
cu Yılı kalıcı hale getirmek için sanatçıları göreve çağırmış-
tır.

Böylece gerçekleştirilen sanat etkinlikleri şunlardır:

(1) Onuncu Yıl Marşı

Cumhuriyetin Onuncu Yıl törenleri sırasında halkın hey-
canını ayakta tutabilecek bir marşın gereğine inanan Kutlama
Yüksek Komisyonu, yıllardan beri inkılap için çalışan sanatçılar-
dan bir marş hazırlamalarını istemişti. Sonra verilen süre için-
de yetişebilen güftelerden, Faruk Nafiz (Çamlıbel) ve Behçet
Kemal (Çağlar) Beylerin yeni vezinle yazdıkları güfteler beğenil-
miştir. Ancak bu güftelerden yazarları tarafından amaca uygun
tarafalar alınıp birleştirilerek Onuncu Yıl Marşı'nın güftesi
elde edilmiştir. Sonra bu güfte Cemal Reşit (Rey) Bey tarafın-
dan bestelenmiştir (113)

Cumhuriyetimizin Onuncu Yıl dönümünde çok önemli bir ye-
re sahip olan "Onuncu Yıl Marşı"nın güftesi şu şekildeydi:

(113) Milliyet, 22 Teşrinievvel 1933, Sayı 2766, s.5; Akşam,
29 Ağustos 1933, Sayı 5347, s.2.

ONUNCU YIL MARŞI

Çıktık açık alınla on yılda her savaştan;
On yılda on beş milyon genç yarattık her yaştan;
Başta bütün dünyanın saydığı başkumandan!
Demir ağlarla ördük ana yurdu dört baştan.

Türküz:Cumhuriyetin göğsümüz tunç siperi:
Türke durmak yaraşmaz, Türk önde Türk ileri.

Bir hızda kötülüğü geriliği boğarız.
Karanlığın üstüne güneş gibi doğarız.

Türküz, bütün başlardan üstün olan başlarız;
Tarihten önce vardık, tarihten sonra varız.

Türküz:Cumhuriyetin göğsümüz tunç siperi;
Türke durmak yaraşmaz- Türk önde, Türk ileri.

Çizerek kanımızla öz yurdun haritasını,
Dindirdik memleketin yıllar süren yasını;
Bütünledik her yönden istiklâl kavgasını...
Bütün dünya öğrendi Türklüğü saymasını!

Türküz: Cumhuriyetin göğsümüz tunç siperi;
Türke durmak yaraşmaz, Türk önde, Türk ileri

Örnektir milletlere açtığımız yeni iz;
İmtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kütleyiz:
Uyduk görüşte bilgi, gidişte ülküye biz.

Tersine dönse dünya yolumuzdan dönmeyiz!

Türküz: Cumhuriyetin göğsümüz tunç siperi;
Türke durmak yaraşmaz, Türk önde, Türk ileri (114)

(114) Cumhuriyetin Onuncu Yılı İçin Yazılan Şiirler, Destanlar,
Ankara, Hakimiyeti Milliye Matbaası 1933, s.3; Enver Behnan,
Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Ankara'da nasıl Kutlandı,
Ankara, Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1934, s.15-16.

Yeni Türkiyenin yükselme yolunda on yılda aldığı yolu ve hızı anlatan, Türk inkılabının ana özelliklerine ve herşeyin üzerinde tuttuğu yaşama ve ilerleme arzusunu, şiirin duygusal ve müziğin ahengi içinde anlatan, "Onuncu Yıl Marşı", Onuncu yıl kutlamalarının bir simgesi olmuştur.

(3) Müzeler ve Sergiler

Hükümet, Halkın Bayram süresince yaşayacağı coşku ve sevince ek olarak zamanını en güzel şekilde değerlendirebilmesi için Bayramda bütün müzelerin açık kalması için emir vermiştir (115).

Ayrıca Cumhuriyet Bayramı için, devlet kuruluşları ve milli kuruluşlar Ağustos ayı başından itibaren hazırlıklara başlamışlardır. Bu çerçevede Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü nedeniyle Ankara'da bir resim sergisi açılacağı duyurulmuştur. Ressamlarımız bu sergiye eser yetiştirmek için çalışmaya başlamışlardır. Bütün eserlerde Cumhuriyetin on yıl içinde ne gibi değişiklikleri gerçekleştirdiği ve çeşitli alanlarda görülen gelişmeleri işlemeleri esas alınmıştır (116).

Ayrıca, Cumhuriyet Başramının Onuncu Yıl Dönümünün kutlanması nedeniyle her türlü eser veren sanatçılardan, Ulus ve İnkılap konularına ait eserler istenmiştir. Bu eserler Ankara'da halkevinde açılacak olan inkılap sergisinde gösterime sunul-

(115) Milliyet, 28 Teşrinievvel 1933, Sayı 2772,s.2.

(116) Akşam, 11 Ağustos 1933, Sayı 5329,s.1.

ması planlanmıştır (117).

Yukarıda sözü geçen resim sergisine katılmak üzere, Güzel Sanatlar Akademisi Profesörlerinden Ressam İbrahim Çallı İnkılap konusuyla ilgili iki eser hazırlamıştır. Bunların içinde "Yasak" adlı tablosu çok anlamlıdır. Resimde, Kahraman bir Türk askeri sınır boyunda Türk şehitlerinin başında nöbet beklemektedir. Yanında "Yasak" levhası vardır. Bu levhada "Buradan Geçilmez" ibaresi yer almıştır (118).

Ressam Nasmi Ziya Bey'de, Cumhuriyetin Onuncu yılı nedeniyle Atatürk'ün, kara tahta önünde Türk halkına yeni harfleri tanıtırken gösteren bir tablo hazırlamıştır (119).

Bütün bunlardan başka, Ankara Ticaret Lisesinde Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti tarafından bir iktisat sergisi açılacağı duyurulmuştur. Bu sergide ekonomik gelişmeler ve hedeflerinin canlı bir şekilde gösterilmesi amaçlanmıştır. Serginin başarılı olabilmesi için her türlü hazırlıklara başlanmıştır (120).

Cumhuriyetin On Yılına ait gelişmeler, açılan sergilerde toplu olarak sunulurken, Türk insanının sanata olan yatkınlığının da gösterilmesi amaçlanmıştır.

(117) Milliyet, 12 Teşrinievvel 1933, Sayı 2756, s.5.

(118) Cumhuriyet, 16 Teşrinievvel 1933, Sayı 3393, s.1; Akşam, 30 Ağustos 1933, Sayı 5348, s.2.

(119) Cumhuriyet, 17 Teşrinievvel 1933, Sayı 3394, s.1.

(120) Cumhuriyet, 17 Teşrinievvel 1933, Sayı 3394, s.1.

C. CUMHURİYET BAYRAMI GEÇİT VE TÖRENLERİ

Daha önce belirtildiği gibi, Cumhuriyetimizin Onuncu Yılı Cumhuriyet Bayramının üç gün, gündüz ve gece, yurdun her köşesinde, şehirlerden en uç köylere kadar kutlanması ve bayram geçit ve törenlerine, halkın büyük oranda katılımının sağlanması hedef alındığı yukarıda belirtilmişti. Bu nedenle, bayram geçit ve törenleri için uzun bir hazırlık devresi gerekmişti. Bu hazırlık çalışmaları için Hükümet, çıkardığı Kanun ve Kararnamelerle, işin önemini ve gereğini vurgularken, Başbakanlığa bağlı olarak kurulan Kutlama Yüksek Komisyonu'nu hazırlık çalışmalarının yürütülmesinde yetkili kılmıştı. Bu durum kutlama etkinliklerinin tek bir merkezden yürütülmesini; il, ilçe ve Köy Komiteleri aracılığıyla bütün yurt düzeyine, köylere varıncaya kadar yayılmasını kolaylaştırmıştı.

Yukarıdaki başlık altında, bütün Türkiye'de gerçekleştirilen Cumhuriyet Bayramı Geçit ve Törenlerinin anlatılması mümkün olmayacağından örnek olmak üzere, Kurtuluş Savaşının ve Türk İnkılabının Başkenti olan Ankara, yurdumuzun en büyük ve tarihi şehri olan İstanbul, yeni Türk Devletinin Kuruluş ve Kurtuluş Savaşına giriş kapısı olan Samsun ile genel anlamda köylerimizde ele alınmıştır.

1. Tören Hazırlıkları

Daha önce belirtildiği gibi, Cumhuriyetimizin Onuncu Yıldönümünün anlamına yaraşır şekilde kutlanması için her ilde Kutlama Komiteleri kurulmuştur. Her ilin üst düzey yöneticileri tarafından oluşturulan bu komiteler, belirli aralıklarla toplanarak önce bir kutlama programı hazırlayıp yayınladıktan sonra, bu programda yer alan konuların eksiksiz gerçekleştirilmesi için çalışmalara başlamıştır. Komitelerin ele aldıkları konular arasında: Cumhuriyet meydanlarının saptanması ve hazırlanması; binaların ve evlerin aydınlatılması; müsamereler ve konferanslar düzenlenmesi; fener alayları tertip edilmesi; Sergilerin açılması; konuk öğrenci ve köylülerin ağırlanması; geçit töreninin şekli ve sırasının ayarlanıp uygulanması gibi hususlar yer almıştır. Bu konular çerçevesinde de yurttta tören hazırlıklarına girişilmiştir.

a. Yurt'ta Tören Hazırlıkları

Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümünün kutlanması işi bütün yurt çapında ele alınmasından sonra, bütün il, ilçe ve köylerde yoğun bir hazırlık başlamıştır. Bunlar arasında Samsun, Atatürk tarafından, Yeni Türk Devletinin kurulması ve Kurtuluş Savaşının yönlendirilmesi hareketinin başlangıç noktası olması bakımından, Türk İnkılap Tarihimizde taşıdığı anlam nedeniyle hazırlık çalışmalarına önem verilmiştir.

Öte yandan, Cumhuriyetimizin Onuncu Yılı'nın ilk kez köylerimizde kutlanması kararı, özel bir hazırlık gerektirmiştir. Bu çerçevede ele alınan konular arasında; köyler için bir "Kutlama Programı" hazırlanması, saptanan Cumhuriyet meydanlarında yapılacak törene bütün köylülerin katılımının sağlanması, müsamereler düzenlenmesi, konferanslar verilmesi ve halk oyunlarının oynanması yer almıştır.

(1) Samsun'da Tören Hazırlıkları

Samsun, 19 Mayıs 1919'da Atatürk tarafından başlatılan yeni devlet kurma ve yurdu düşmanlardan temizleme eyleminin hareket noktası olmak gibi eşsiz ve onurlu bir özelliği taşıdığı için, Cumhuriyetimizin Onuncu Yıldönümü kutlama hazırlıklarının bütün illerden daha görkemli olmasına dikkat edilmiştir.

Nitekim, Vali Mustafa Arif Bey'in başkanlığı altında 15 inci Fırka Kumandanı Hüseyin Avni Paşa, Cumhuriyet Halk Fırkası Başkanı Dr.Nazifi Şerif, Milli Eğitim Müdürü Cemal Gültekin, Belediye Başkanı İhsan, Halkevi Başkanı Hamit Beylerden kurulu il kutlama komitesi sık sık toplantılar yaparak tören hazırlıklarıyla ilgili çalışmalar yapmışlardır.

Diğer taraftan Cumhuriyet Halk Fırkası, Cumhuriyet Bayramının ilk günü; 15-20 bin broşür dağıtmak için çalışmalara başlamıştır. Köylünün anlayabileceği dille yazılmakta olan bu broşürlerin konuları şunlardır ;

- Türk nasıl kurtuldu, Cumhuriyet nasıl kuruldu?

- Cumhuriyet Halk Fırkası, halk ve köylü.

- Millet nasıl kazanır, nasıl artırır ve nasıl zengin olur. Kooperatifleşme, iş yapma ve satma.

- Başlarımızı, Büyüklerimizi tanıyalım, sevelim.

- On yıllık Cumhuriyet idaresinin yaptıkları.

- Laiklik, Cumhuriyetçilik, İnkılapçılık,

- Devletçilik, Milliyetçilik, Halkçılık...

İstanbul'da basımı yapılan bu broşürler, Samsun'un il, ilçe ve köylerinde yaşayan vatandaşlara dağıtılmaya başlanmıştır.

Samsun'da bayram hazırlıkları sürerken, Cumhuriyet Halk Fırkası da iki yarışma düzenlemiştir. Bu yarışmanın koşulları ve ödülleriyle ilgili alınan karar şöyleydi :

Birinci yarışma : Bütün Türkiye'deki Lise öğrencileri içinde, 19 Mayıs 1919'un önemi ve Cumhuriyetin ilanını en güzel ve anlamlı şekilde yazanlar arasından birinci seçilene 50, ikinciye ise 25 lira ödül verilecektir.

İkinci yarışma : Halk arasında en iyi giyinen ödüllendirilecektir; hepsi yerli malı olmak koşuluyla en iyi ve en temiz giyinmiş bir vatandaşa 25 Lira ödül verilecektir (121).

Bu yarışmayla, Türk gençlerinin İnkılap ve Milli Bayramlara karşı ilgilerinin artırılması amaçlanırken, halk yerli

(121) Akşam, 12 Teşrinievvel 1933, Sayı 5392, s.7.

malı kullanmaya özendirilmiştir.

Bu arada, Samsun'da bayram için, gerek Kutlama Komitesi'nin gerekse Cumhuriyet Halk Fırkasının çalışmaları çerçevesinde, Gazi ve Yolcu iskelelerinde büyük takların yapımına ve özellikle deniz şenliklerinin düzenlenmesine, ayrıca şehrin bütün evlerinin, binalarının ampullerle ve bayraklarla donatılmasına başlanmıştır (122).

Samsun, bayrama bu şekilde hazırlanırken, yurdun her ilinden olduğu gibi, Ankara'da yapılacak geçit törenine katılmak üzere "Karadeniz Oymağı" adı taşıyan Samsun Lissesinden 70 i~~z~~ci, 27 Ekim günü Başkent'e gönderilmiştir (123).

(2) Köylerde Tören Hazırlıkları

Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümünde en önemli amaç, bu bayramın milletçe ve en geniş ölçüde kutlanmasıdır. O tarihe kadar nüfusu çok olan yerlerde yapılan bayram törenleri, ilk defa köyleri de içine alarak, yurt geneline yayılmıştır.

Bu nedenle yapılan çalışmalar içinde ilk sırayı, Kutlama Yüksek komisyonu tarafından hazırlanıp, bütün köylere gön-

(122) Akşam, 12 Teşrinievvel 1833, Sayı 5382, s.7; Akşam, Teşrinievvel 1933, Sayı 5406, s.5.

(123) Akşam, 27 Teşrinievvel 1933, Sayı 5406, s.5.

derilen "Kutlama Programı" almıştır. Bu programda, bayramın bütün köylerde aynı düzen içinde geçmesinin yanı sıra, Türk İnkılabının köylülere tanıtılması ve bayramda bir duygu ve heyecan bütünlüğü sağlanması amaçlanmıştır. Köyler için özel olarak hazırlanan bu program şu şekildedir :

- "1) Bayram günlerinde ve gecelerinde köyün muhtar odası, okul binası, Parti ocağı, Köy Odası ve mümkün olduğu kadar köy evleri bayraklarla, yeşilliklerle ve merkezden gönderilecek yazı ve resim levhaları ve inkılaba ait kısa sözlerin yazıldığı levhalarla süslenenecektir.
- 2) Köyde Cumhuriyet Sevgisini ebedileştirecek bir hatıranın temelini atmak düşüncesi de bu programın içine girmiştir. Bayram için köyün en uygun yerinde geniş bir meydan ayrılacak ve burası daha önceden temizlenerek düzeltilecek ve süslenenecektir.
- 3) Bütün Köylerde Onuncu Yıl Bayramının kutlanacağı bu meydanlara günün anısını ebedileştirmek için "Cumhuriyet Meydanı" adı verilecektir. Bayramdan sonra bu meydanda uygun şekilde bir taş dikilmesi ve üzerine "Cumhuriyet Meydanı" yazısının ve "29 Teşrinievvel 1933" tarihinin kazılması veya plaka yapılması için imkanlar aranılacaktır.
- 4) Bayram sabahı, Cumhuriyet Meydanında köy halkı, köy ihtiyar heyeti, köy fırka ocağı, öğretmenler ve öğrenciler, Jandarma, harp malûlleri, askerlik yapmış olanlar,

şehit anaları, şehit karıları, şehit çocukları ve öbür köylüler sırasıyla dizileceklerdir.

- 5) Saat tam 10 da köyün öğrencileri ve halk bir ağızdan marş ve türküler söyleyeceklerdir. O güne kadar Onuncu Yıl marşı öğretilen yerlerde bu marş söylenecektir.
- 6) Marş bittikten sonra köy halkından biri meydanda toplanan halkın bayramını kutlayarak bir nutuk söyleyecektir.
- 7) Bundan sonra ihtiyar heyeti ve parti ocak heyeti, bütün meydanda toplanan halk ve öğrenciler başları açık olduğu halde bayrağın önünde saygı duruşunda bulunacaklardır.
- 8) Sonra Bayramın birinci ve diğer üç gününde Cumhuriyetimizin Onuncu Yıldönümünü belirtir konferanslar verilecektir.
- 9) 29 Ekim günü Cumhuriyetin ilan edildiği dakikada saat 20.30 da bütün köylüler yakılacak ateşin etrafında toplanacaklar ve ayrıca meşaleler yakacaklardır. Bu toplantıda köy öğretmeni Cumhuriyetin faydalarını anlatacak, bundan sonra davul, zurna çalınacak ve milli türküler söylenecek, oyunlarla eğlenilecektir.
- 10) Bayramın ikinci ve üçüncü günü ve geceleri pehlivan güreşleri, cirit oyunları gibi eğlenceler yapılacaktır.
- 11) Bunlardan başka, merkezden gönderilen Cumhuriyet ve İnkılap üzerine yazılan şiirler, destanlar okunacaktır. Destanların uygun parçası da ulusal havalarla çalınıp

söyleneyecektir. Ayrıca Merkezden gönderilecek Cumhuriyet ve İnkılapla ilgili levhalar gösterilip anlatılacaktır.

- 12) Bağımsızlık savaşında cephelerde savaşmak, hasta ve yaralı bakmak, cephane taşımak gibi görevlerde bulunan erkek ve kadın köylülerin gördükleri ve kendilerinin yaşadıkları anılarla ilgili hikayeler dinlenecektir.

- 13) Köylüler için bir de küçük bir piyes yazılıp bastırılmış ve bütün köylere gönderilmiştir. Adı "Yarım Osman" olan bu piyes köy meydanında temsil olunacaktır.

- 14) Her köyün komitesi, bu çerçevenin içinde bayramı anlamdirmek için kendi içlerinden gelen, kendilerine uygun şenlik çeşitlerini bulup koyacaktır. Böylece köy çocuklarının toplu eğlencilerini, türkülerini ve seslerini katacakları bir bayram yaşanacaktır" (124).

Kutlama programından anlaşıldığı gibi, Onuncu Yıl Cumhuriyet Bayramı için bütün köylerin bayrak, broşür, levha ve yeşilliklerle donatılarak süslenmesi, törenin yapılacağı Cumhuriyet meydanlarının seçimi ve ilk gün herkesin bu meydanlarda toplanmasının sağlanması esas alınmış ve ayrıca Bayramın ikinci ve üçüncü günü ve geceleri konferans verilmesi, şiir okunması, piyes düzenlenmesi, cirit, güreş ve halk oyunlarının oynanması esas alınmıştır. Bu programın eksiksiz uygulanabil-

(124) Milliyet, 16 Teşrinievvel 1933, Sayı 2760, s.1-7; Cumhuriyet, 16 Teşrinievvel 1933, Sayı 3393, s.1-5.

mesini sağlamak üzere, her köyde "Köy Kutlama Komitesi" kurulmuştur. Kutlama Komiteleri, kendi köylerindeki hazırlıkları sürdürürken, Kutlama Yüksek Komisyonu da köylerimiz için halk diliyle Cumhuriyetin getirdiklerini ve başlıca eserlerini sıralayan destanlar bastırıp köylere dağıtmıştır. Özellikle, yurarıda adı geçen "Yarım Osman" adlı piyes çok sade bir dille, dekorsuz olarak köylülerin oynayabileceği şekilde yazılmıştır. Bu piyes, Aka Gündüz tarafından kaleme alınmış olup, İnkılap ve bağımsızlık konuları genel bir anlatımla işlenmiştir (125).

Öte yandan, Kutlama Yüksek Komisyonu, köylerimizde Cumhuriyetin on yılını anlatan daha önce sözü edilen konferans metinlerini bastırarak "Köylülere Konferanslar" başlığı altında Köy Komitelerine göndermiştir (126).

Köylerimizde bayram hazırlıkları bu şekilde sürerken, Cumhuriyet Halk Fırkası da, bu bayram nedeniyle bütün köylere birer bayrak hediye etmeyi düşünmüş ve bunun için ulusal bankalara başvurarak kaynak elde ettikten sonra 20.000 bayrak yaptırmıştır. Bu bayraklar yün kumaştan olup, ay yıldızı baskı tekniğiyle işlenmiştir. Bu bayraklar özel bir torba içine "Kullanım Talimatnamesi" ile birlikte yerleştirilmiş ve torbanın üstüne Cumhuriyet Halk Fırkasının o köye hediyesi olduğu ve gönderilen köyün adı yazılmıştır (127). Böylece bayramda,

(125) Aka Gündüz, Yarım Osman, Ankara 1933, Hakimiyeti Milliye Matbaası

(126) Kutlama Yüksek Komisyonu Başkanlığı, Köylülere Konferans, (tarih ve yer belirtilmemiş).

(127) Bu konuda hazırlanan talimatnamenin metni için bkz. Cumhuriyet, 19 Teşrinievvel 1933, Sayı 3396, s.5.

Türkiye köylerinin yarısında, uygun ölçülerde yapılmış bayrakların çekilmesi sağlanmıştır. Bu arada bayrakları yetiştirmeyen köylerin de bayrağa kavuşturulması için yoğun çaba harcanmıştır (128).

Ayrıca, 29 Ekim 1933 tarihinden itibaren Cumhuriyet Halk Fırkası, "Yurt" adıyla onbeş günlük bir gazete çıkarmak için çalışmalara başlamıştır. Bu gazete ayda bir çıkacak ve duvar gazetesi niteliğinde olacaktı. Yurt Gazetesi sadece köy ve köylüyü konu olarak alacak ve köylerimizin gelişmesi, köylülerimizin aydınlatılması için gerekli bilgiler ve haberler yayınlanacaktı. Cumhuriyet Halk Fırkası, köylü için çıkardığı bu gazeteyi posta uğrağı olan veya posta merkezlerinde kutusu bulunan köylere parasız olarak göndermeyi düşünmüştür. Gazetenin Onuncu Cumhuriyet Bayramının birinci günü çıkacak olan ilk sayısından köylere ikişer tane hediye edilecekti (129).

Bütün bunların yanı sıra köylerde yaşayan ve köy komitelerince seçilen köylü vatandaşlar kentlerde konuk edilip ağırlanacaklardı. Bunlardan bazıları da geçit törenine katılacaktı. Bu durum o zamana kadar varlığını koruyan köylü-kentli arasındaki uçurumu ortadan kaldırıp, yakınlaşmayı sağlayacak olan önemli bir adımdı.

Yukarıdaki hazırlık çalışmaları köylüye verilen önemin bir işareti olduğu gibi, Türkiye nüfusunun oldukça önemli ço-

(128) Cumhuriyet, 16 Teşrinievvel 1933, Sayı 3393, s.5.

(129) Cumhuriyet, 17 Teşrinievvel 1933, Sayı 3394, s.6.

(130) Akşam, 5 Eylül 1933, Sayı 3394, s.3.

ğunluğunun köylerde yaşadığı düşünülürse, onların Cumhuriyeti ve getirdiklerini iyi kavramalarının, Cumhuriyetin geleceği bakımından yaşamsal önemi vardır.

(3) Köylü Konukların Kentlerde Ağırlandması

Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümü törenini hazırlıklarıyla uğraşan İl Kutlama Komiteleri kentlerde yapılacak şenliklere köylülerin de katılmasını sağlamak için karar almışlardır. Bu karara göre her köyden seçilen bir kadın, bir erkek ve bir de okulun son sınıf öğrencilerinden en çalışkan ve en zeki olanı şehre gelecek, bunlar şehirdeki ailelerin yanında konuk edileceklerdi. Bu süre içinde üç gün gündüz ve gece yedirilip, içirilecekler ve gezdirilecekler, sonra şehirlerde yapılan bütün eğlencelere katılacaklardı. Komisyonca varılan bu karar, halkevi Köycülük Şubesi tarafından, Köy İhtiyar Heyetlerine bildirilmiş ve Onuncu Yıl Törenlerine gönderileceklerin hemen seçimi ve isimlerinin bildirilmesini istemiştir (130).

Böylece, köylü-şehirli yakınlaşması sağlanırken, Türk vatandaşları arasında birlik ve beraberliğe verilen önem anlatılmıştır.

(131) Falih Rıfkı Atay, Ankara, İstanbul 1964, s.351-352.

(132) Hakkı Sadi Çelebi, Ankara, İstanbul 1964, s.351-352.

(130) Akşam, 5 Eylül 1933, Sayı 5354, s.3.

b) Ankara'da Tören Hazırlıkları

Türk İnkılabında 27 Aralık 1919'dan itibaren büyük yeri, anlamı ve önemi olan Ankara, Yeni Türk Devletinin Başkenti olmadan önce, vadi tabanında ince şeritler halinde uzanan kavak ve söğüt ağaçları ile bağlar ve meyva bahçeleri bir kenara bırakılırsa, çıplak bir tabiatın içinde, eski kulenin gölgesine sığınmış kerpiç evlerin harap görünüşü, tozlu yolları ve bataklıkları ile çok kasvetli bir görünümdeydi. Ekonomik faaliyetlerinin hemen hemen sıfıra inmesi yüzünden, pek durgun bir hayat geçiren büyücek bir orta Anadolu kasabası görünümündeydi; hatta 1892'de İstanbul'a bir demiryolu ile bağlanmış olması bile bu durgunluğu giderememişti. Bu kül ve toz yığınları içinde bir yeni devlete başkent yapmayı düşünmek değil, onun yüzüne bakmak bile cesaret kırıcıydı (131).

Atatürk'ün : "Bu memleketi idare etmek isteyenler memleketin içine girmelidir" (132) görüşüne uygun olarak 13 Ekim 1923'de Ankara, Türkiye Devletinin resmen Başkenti ilan edildikten sonra, şehrin imarı için, pekçok güçlüklerin aşılması gerekti. Başlangıçta, aşılması imkansız gibi görünen güçlükler, yorulmak bilmeyen azimle başarıldı. İlk önce şehirdeki boşluklar, yeni kurulan mahalleler ve yollarla doldu. Bataklıklar kurutularak, Ankara sıtma afetinden kurtarıldı.

(131) Falih Rıfkı Atay, Çankaya, İstanbul 1984, s.351-352.

(132) Hamit Sadi Selen, Ankara'nın Başkent Oluşu, Ankara 1964, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s.98.

Ancak imar işlerinin düzgün bir plân içinde gelişmesi, 1928'de H.Jansen Projesinin kabulünden sonra, mümkün oldu. Bu projeye göre eski şehir orijinalliğini kurarken, Ankara, muhteşem bir meclis binasına, bahçeli evlerden oluşan yeni mahallelere, okul binalarına, şehrin çeşitli bölgelerini birbirine bağlayan etrafı ağaçlı ana caddelere, banliyö trenlerinin yanı sıra otobüs seferlerine kavuşmaya başlamıştır. Ayrıca çok önemli bir sorun olan Ankara'nın su ihtiyacının karşılanması ancak Çubuk Vadisi üzerinde büyük bir baraj kurulması üzerine giderilmiştir. Böylece Ankara'nın her yanı akar suya kavuşmuş; aynı zamanda Ankara çevresindeki yamaçlar, kale eteğindeki eski yangın yerleri, cadde kenarları ve parklar hızla ağaçlandırılmaya başlanmıştır (133).

On yıl gibi kısa bir sürede, bütün bu çalışmalar sonucunda, bir bozkır kasabasından modern bir başkent yaratılması, büyük bir gurur kaynağı olmuştur. Bu nedenle Ankara'da, Onuncu Yıl kutlama ve törenlerine büyük özen gösterilmiştir.

(133) Besim Darkot, "Ankara", *İslam Ansiklopedesi*, C.I, s.437-453.

(1) Ankara Kutlama Komitesinin Kurulması ve Çalışması

Ankara'da hazırlık çalışmalarını yürütmek ve törenleri eksiksiz bir şekilde tamamlamak için bir Kutlama Komitesi kurulmuştur. Bu komitenin başkanlığına Ankara Valisi Nevzat Bey getirilmiştir. Diğer üyeler ise, Vali Muavini Salahattin Bey, Belediye Reis Muavini Adli, Abidin Paşa, Merkez Kumandanı Demir Ali, Polis Müdürü Salih, Halkevi Reisi Nafi Atuf, Ankara Halk Fırkası Merkez Reisi Mümtaz, Muhasebei Hususiye Müdürü Halim, Heyeti Fenniye Müdürü Şuayyip, Ankara Maarif Müdürü Rahmi, Belediye Yazı İşleri Müdürü Tahsin, Kamuran, Naşit Hakkı, Enver Behnan, Vedat Nedim, Doktor Ragıp, Malik, İsmail Hakkı ve Şevket Süreyya Beylerdir.

Diğer yandan Ankara İl Komitesine bağlı olarak çalışan ve ayrı görevlerle yükümlü beş de alt komite kurulmuştur. Bu komiteler ile üyeleri şunlardır :

- Program Komitesi : Vedat Nedim, Şevket Süreyya, Dr. Ragıp Beyler.
- Temsili Alay Komitesi : Halim, Mümtaz ve Enver Behnan Beyler.
- Fener Alayı Komitesi : Merkez Kumandanı Demir Ali, Polis Müdürü Salih Beyler.
- Temsiller komitesi : Halkevi Başkanı Nafi Atuf, Dr. Ragıp Beyler.
- Dövizler komitesi : Sanatlar Mektebi Müdürü Kamuran ve Mertepeler Müzesi Müdürü İsmail Hakkı Beyler (134).

(134) Enver Behnan, Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümü Ankara'da Nasıl Kutlandı, Ankara, 1934, Hakimiyeti Milliye Matbaası, s.8.

Görüldüğü gibi alt komiteler arasında görev dağılımı yapılarak, hazırlık çalışmaları sistemli bir şekle sokulmuştur. Bu durum, Ankara'daki yapılacak olan törenlerin, yeniden yaratılan bir başkente yaraşır şekilde geçmesini kolaylaştırmıştır.

(2) Kutlama Program ve Uygulaması

Başkent Ankara'nın, Cumhuriyetin Onuncu Yılı Bayramını benzersiz bir şekilde kutlaması için, süslenmesi, aydınlatılması; geçit töreninin şekli ve sırası, konferanslar, müsamereler, temel atma ve açılma törenleri, şehitlik ziyaretleri, toprak alma töreni gibi konuların bir program dahiline konulması gerekli olmuştur. Bu nedenle, Ankara İli Kutlama Komitesi, bayramda yapılacak törenlerin bir düzen içerisinde gerçekleşmesini sağlamak ve derhal uygulanmaya konulmak üzere, aşağıdaki "Kutlama Programını" yayınlamıştır :

- "1) Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümü üç gün gece ve gündüz büyük bir coşku ile hep birlikte kutlanacaktır. Bunun için şehirde bulunan bütün resmi daireler özel ve resmi kurumlar, Cumhuriyet Halk Fırkası Merkezi, halkevi, okullar, spor klüpleri, ticarethaneler ev ve dükkanlar, minareler, meydanlar, caddeler bayraklarla, yeşilliklerle, kırmızı ve beyaz kurdelelerle süslenecek, elektrikle aydınlatılacak, elektrik tesisatı

- 1) henüz yapılmamış olan yerler fenerlerle donatılacaktır.
- 2) Bayramın birinci günü yapılacak büyük geçit töreni yolu düzenlenecek ve bütün meydan bayraklarla dövizlerle, defne dallarıyla kırmızı beyaz kurdalelerle süs-
lenecektir.

28 Ekim 1933

- 3) Birinci ve ikinci maddelerde yazılı bayram hazırlıkları özenli bir şekilde yapılacak ve sonunda 28 Ekim 1933 günü saat 12.00'ye kadar bitmiş olacaktır.
- 4) 28 Ekim 1933'de, Ankara'daki izciler Halkevi meydanına gelecekler; büyük heykelin etrafında düzenli bir halde yer alarak, izci borazanlarının katılmasıyla heykeli selamlayacaklar. Bundan sonra İstiklal Marşı ve Cumhuriyetin Onuncu Yıl Marşı söyleyecekler. Marştan sonra, izciler adına bir kişi nutuk söyleyecek ve heykele çelenk koyacaklardır.

29 Ekim 1933

- 5) Cumhuriyet Bayramının üç gününde, hiç bir maksat için hiç bir cemiyet tarafından rozet dağıtılmayacaktır.
- 6) Geçit törenine katılacak askeri kıtalarla polis, jandarma kıtaları ve izciler, okullar, sporcular, halk, kasaba ve köylerden gelen atlı ve yaya konuklar İstasyon-Gazi Muallim Mektebi yolunu izleyerek meydana gelecekler ve saat 9.00'da kendilerine ayrılmış olan yerleri almış olacaklardır.

- 7) Geçit törenine katılacak askeri birliklerin ve kuruluşların belirlenen saatten önce yerlerinde bulunmalarını bunları sevk ve idare ile palanlayanlar sağlayacaklardır.
- 8) Bütün geçit törenini düzenleme ve yönetme kolordu kumandanına aittir.
- 9) Reisicumhur hazretleri saat 9.15'de Büyük Millet Meclisine gelecekler ve Kor-diplomatik'in tebriklerini kabul edeceklerdir.
- 10) Tebrik töreninden sonra Reisicumhur hazretleri ve beraberinde bulunacak kişiler olduğu halde geçit meydanına geleceklerdir. Geçiş katılan askeri birlikleri ve kuruluşları otomobille denetledikten sonra, tribünlere gideceklerdir. Bundan sonra Cumhuriyet Bandosu tarafından İstiklal Marşı çalınacaktır. Bu marştan sonra Reisicumhur Hazretleri bir nutuk söyleyecekler ve Nutuk meydandan radyo ile dinlenecektir.
- 11) Nutuk'tan sonra geçit töreni başlayacaktır.
- 12) Hava Kuvvetleri geçiş töreninin başlıca esaslı bir unsuru olarak törene katılacak, bu katılma uçaklardan oluşan toplu kıtalar halinde olacaktır. Bu, geçişin hangi sıralarında yapılacağının kararı Kolordu Kumandanına aittir.
- 13) Geçiş yapan her askeri birlik ve kuruluşlar Reisicumhur Hazretlerini selamladıktan sonra düzenli yürüyüşle yoluna devam ederek asfalt, cadde, istasyon caddesini

takip ederek Büyük Millet Meclisi önünden Hakimiyeti Milliye Meydanına gidecekler ve oradan yerlerine döneceklerdir.

- 14) Geçiş törenine davetli olan kişilerden siviller siyah yelekli fraklı ve askerler büyük üniformalı olacaklardır. Seyirci halk için elbise zorunluluğu yoktur. Ancak bütün halkın bayramın üç gününde en temiz ve koyu renkli elbiselerini giymeleri doğaldır.
- 15) Cumhuriyet Bayramında resmi ve özel makamlarda ve evlerde tebrikler yapılmayacaktır. Geçiş meydanında toplanıp hep beraberce bulunmak bütün halkın birbirini karşılıklı kutlaması demek olacaktır.
- 16) Saat 17'den itibaren şehirde aydınlatma başlayacaktır.
- 17) Kaledibi'nde, Duatepe'de, Timurlenktepe'de; bulundurulacak bir batarya tarafından saat 20.30'da yüz bir pare top atılmak suretiyle Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümü selamlanacaktır. Top atısından önce, Ankara Radyosunda kısa bir konferans verilecek ve bundan sonra, Radyo'da Onuncu Yıl Marsı söylenecektir.
- 18) İlk top sesini işitenler, İnkılap uğruna varlıklarını, hayatlarını feda edenlerin yüksek huzurlarına hürmet olarak bulundukları yerlerde bir dakika duracaklar. Bu bir dakika sessizlikten sonra, fabrikalar, kamyon ve her türlü otomobiller düdük çalarak buna katılacaklardır.
- 19) Top atışıyla beraber daha önce hazırla-

nan meşale alayı yürüyüşe geçecektir. Meşale alayına : mızıkla ile beraber bir alay asker izciler, köylü konuklar ve davul zurnalarla halk kuruluşları katılacaklardır. Bu alay Hakimiyeti Milliye meydanında toplanacaktır. Katılan askeri birlik Keçiören caddesinde, izciler Bankalar caddesinde, köylü konuklar hükümet meydanında ve halk kuruluşları Hacıbayram caddesinde toplanacaklardır. Alay Hakimiyeti Milliye Meydanından hareket ederek, Büyük Millet Meclisi, Evkaf Apartmanı, Hariciye Vekaleti, Halkevi yollarını takiben Samanpazarına gidecek ve oradan Çocuksaray caddesinden Hakimiyeti Milliye Caddesine döneceklerdir.

- 20) Ankara Radyosu üç bayram günü ve geceleri genel hatlarla aşağıdaki konularda yayın yapacaktır : Marşlar, Milli musiki parçaları, konferanslar, şiirler, destanlar, haberler, Radyolar için tespit edilen; başka günlere oranla, geniş çalışma zamanlarının ayrıntılı programları ayrıca yayınlanacaktır.
- 21) Saat 22'den itibaren Cumhuriyet Halk Fırkası tarafından Ankara Palas'ta ve Halkevi'nde ve Milli Müdafaa Vekaleti tarafından Ordu evinde balo verilecektir.
- 22) Yenibahçe'de, Hükümet meydanında, Samanpazarı parkında, Hamamönü'nde ve İtfaiye meydanında Belediye tarafından hava fişekleri atılacaktır. Bu yerlerde, Ankara'da bulunan fırka mızıkalarıyla muhafız alayı ve Jandarma mızıkası gece ya-

rısına kadar çalışacaktır. Her mızıkanın çalışacağı yer Merkez Kumandanlığınca saptanacaktır.

30 Ekim 1933

- 23) Bayramın birinci günü herkes törenle, meşgul olacağından Cumhuriyet Halk Fırkası Ankara İdare Heyeti tarafından idare edilen Samanpazarı-Hamamönü-Hakimiye-ti Milliye meydanındaki halk kürsüleri bayramın ikinci ve üçüncü günleri saat 9-17'ye kadar halka açık bulunacaktır.
- 24) Saat 10'dan sonra izci ve spor kuruluşları tarafından şehitlik ziyaret edilecektir.
- 25) 30 Ekim 1933 günü Maarif Vekaleti tarafından kız Enstitüsü ve Ticaret Lisesinde hazırlanan sergilerin Sıhhiye ve Ziraat Vekaletleri tarafından yapılan enstitülerin ve Numune Hastanesi'ndeki yeni pavyonun açılma töreni yapılacaktır. Bu sergi ve enstitülerin her birinin açılma saatleri ilgili Vekaletler tarafından kararlaştırıldıktan sonra ilan edilecek ve davetiyeleri bile gönderilecektir.
- 26) Saat 14'den itibaren Halkevinde, sinemalarda konferans ve temsiller verilecek şiirler ve destanlar okunacaktır. Ankara Hukuk Fakültesinde bilimsel konferanslar verilecek, Cebeci ve istasyondaki sahada cirit oyunları oynanacak ve spor meydanlarında idman şenlikleri yapılacaktır.
- 27) Saat 20'den sonra eğlence yerleri sabaha kadar açık bulunacaktır. Samanpazarı, Hamamönü, hükümet ve itfaiye meydanların-

30) da mızıkalar çalınacaktır. Davul zurnalarla milli halk oyunları oynanacak ve hava fişekleri atılacaktır. Halkevinde ve Kulüp Sinemasında temsiller verilecek ve Yeni Sinemada milli konuları kapsayan filimler gösterilecektir.

31 Ekim 1933

- 28) Bu gün saat ondan itibaren büyük Reisi-miz Gazi Hazretlerinin milli hayatta kurtarıcı hizmetlerine milletin minnettarlığını ve Gazi ülküsü yolunda gösterecek ve yurdun her tarafından gelecek topraklarla beraber korunulacak olan toprak alma töreni yapılacaktır. Bu törene Vilayet ve Belediye erkan ve üyeleri Cumhuriyet Halk Fırkası Ankara İdari Heyeti başkan ve üyeleri, halk, izciler, sporcular, öğrenciler ve temsil kamyonları katılacaklardır. Bunun için Samanpazarı meydanında toplanacaklardır. Bu toplanışta izciler, sporcular ve temsil kamyonları Samanpazarı yolunda, öğrenciler Mukaddem yolunda, halk çarşı içinde toplanacaktır. Bu alay Samanpazarından hareketle Çocuksarayı-Anafartalar Caddesi, Hakimiyeti Milliye meydanı ve İstasyon caddesini takiben Cumhuriyet meydanına gideceklerdir. Orada Nutuklar söylendikten ve talimatnamesine göre toprak alındıktan sonra aynı yoldan döneceklerdir.

- 29) Saat 14.30'dan itibaren Halkevinde ve sinemalarada temsiller verilecek, spor sahalarında ve cirit meydanlarında oyunlar ve idman müsabakaları yapılacaktır.

- 30) Bu gün Hilaliahmer ve Himayeietfal Cemiyetleri tarafından kendi salon ve bahçelerinde çocuklar için eğlenceler düzenlenecektir. Cumhuriyetin Onuncu Yıl Bayramı törenlerinin y
- 31) Saat 20'de Hakimiyeti Milliye meydanında büyük bir meşale alayı hareket edecektir. Bu alay bayramın birinci gecesi olduğu gibi düzenlenecek ve aynı yollardan geçecektir. en hazırlanmaya başlamıştır. Bu
- 32) Eğlence yerleri bu gece sabaha kadar açık bulunacak, kararlaştırılan meydanlarda hava fişekleri ve meşaleler yakılacak, mızıkalar, davul-zurnalar çalınacak, halk eğlenecektir" (135).
- "Onuncu Yıl Taki" yapılmıştır (136).

Görüldüğü gibi, Ankara İli Kutlama Programı, üç gün gündüz ve gece sürecek olan Onuncu Yıl tören ve şenliklerinin renkli, coşkulu ve düzenli geçmesi için büyük bir özenle hazırlanmıştır. Denilebilir ki, törenler için her şey düşünülmüş, yapılacak her hareket en ince ayrıntılarına kadar planlanmıştır.

Bütün bu hazırlıklarda, Ankara'nın yeniden yaratılan bir başkent olarak, geçirdiği ilk on yılın haklı sevincinin, bayram tören ve şenliklerine yansıtılmasına özen gösterilmiştir.

Yukarıda verilen Kutlama Programının eksiksiz gerçekleştirilmesi ve hazırlıkların bayramdan bir gün öncesine ka-

(136) Fener Bohan, Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümü Ankara'da

Nasıl Kutlandı, 1923-1933, Ankara, 1933, Hakimiyeti Milliye

(135) Hakimiyeti Milliye, 27 Birinci Teşrin 1933, Sayı 4409, s.5-6.

dar yetiştirilmesi için yoğun bir çalışmaya girilmiştir.

Böylece Ankara'da başlayan hazırlık çalışmaları içinde, İl Kutlama Komitesi, ilk önce Cumhuriyetin Onuncu Yıl Bayram törenlerinin yapılacağı tören meydanının seçimini ele almıştır. Nitekim, bayramın birinci günü yapılacak olan geçit töreni için İstasyonun arkasındaki Yarış Meydanı "Cumhuriyet Meydanı" olarak seçilmiş ve hemen hazırlanmaya başlamıştır. Bu meydan bayramdan önce belediyece düzeltilerek, geçit töreni yolu ve bütün meydan bayraklarla süslenmiştir. Ayrıca Cumhuriyet Meydanında, altından tören alayının geçeceği şekilde, Ankara'daki takların en modern ve en büyüklerinden biri olan, "Onuncu Yıl Takı" yapılmıştır (136).

Bunların yanı sıra Cumhuriyet Meydanında; Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu üyeleri, elçiler, yabancı konuklar, milletvekilleri, harp malûlleri, baremin dördüncü derecesine kadar devlet memurları ve basın için tribünler yapılmıştır. Ayrıca Ankara İli Cumhuriyet Halk Fırkası İdare Heyeti Başkanı ve İl Genel Meclisleri başkan ve vekilleri ve Başkanlık Divanı içinde tribünlerde yer ayrılmıştır. Geçit töreninden önce, askerlerin başında toplanacak subaylar için buradan kolayca ayrılacakları yerler hazırlanmıştır. Bütün bu yerler için, Ankara İli Kutlama Komitesi tarafından verilecek davetiyelerin her biri bir erkek ve bir kadın için geçerli olacak şekilde hazır-

(136) Enver Behnan, Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümü Ankara'da Nasıl Kutlandı 1923-1933, Ankara, 1934, Hakimiyeti Milliye Matbaası, s.9,

lanmıştır. Halktan seyirciler için ayrılmış olan yerlerde de, kadın-erkek birlikte oturacak şekilde düzenlenmiştir (137). Böylece Cumhuriyet idaresinin kadın-erkek eşitliğine verdiği önem vurgulanmıştır.

Diğer yandan, tören alayının geçeceği yolların içinde Cumhuriyet, bağımsızlık ve İnkılaplarla ilgili sözlerin yer alacağı dövizlerle ve afişlerle süslenerek Cumhuriyetin yüksek değerlerinin gözleri ve gönülleri doldurması düşünülmüştür. Nitekim, Samanpazarı meydanı, Anafartalar caddesi, Hakimiyeti Milliye meydanı, İstasyon yolu ve Bankalar caddesinden, Yenişehir'e kadar olan yollar üzerine, 300 adet 15-20-25'er metre uzunluğunda dövizler asılmıştır. Ayrıca, ana caddelere mahalle aralarına, 22 çeşit ve 20.000 tane duvar afişi binalara yapıştırılmıştır. Esnaf, bütün dükkanların vitrinlerini zevklerine göre düzenlemiş ve Türk bayraklarıyla süslemiştir. Resmi ve özel bütün binalar dövizlerle, bayraklarla ve elektrik lambalarıyla donatılmıştır. İş Bankası, Devlet Bankası, Emlâk Bankası elektrikle, Millet Meclisi binası ve Halk Fırkası elektriklerle ve bayraklarla donatılırken, Halkevi binasının yüzünde Atatürk'ün büyük bir resmi altı ok ve büyük bir bayrak yer almıştır. Ayrıca Yenişehir'de Orduevi önünde, Atatürk'ün heykeli ve atlı askerler heykelleri yapılmıştır. Milli Savunma ve Büyük Erkanı Harbiye binaları Türk bayraklarıyla süslenmiştir. Kısaca, bütün okullarla binalar aydınlatılmış ve bayraklarla bezenmiştir (138).

(137) Enver Behnan, a.g.e., s.9.

(138) Enver Behnan, a.g.e., s.7.

Onuncu Yıl'da Ankara'da yapılacak olan tören hazırlıkları içinde, takların yapımına da büyük özen gösterilmiştir. Bunlardan, Cumhuriyet Halk Fırkası önündeki tak en güzel ve görkemlilerinden biriydi; Fırka binasının bütün yüzünü zarif bir şekilde kaplayan bu tak, parti bayrağının şekline benzetilmişti. Bundan başka istasyonda, Demiryolu İdaresince yapılan takın yüzündeki haritalar da demiryollarımızı göstermekteydi (139).

Ayrıca Cumhuriyet Bayramı süreceği üç gün içinde, Ankara Kalesi'nin arka tarafında odun, petrol ve ziftten oluşan ışık kaynağı yapmak ve bundan çıkacak ışıkla gece kaleyi aydınlatmak için çalışmalara başlanmıştır (140).

Bu arada, 29 Ekim 1933 Pazar günü törene katılacak olan okulların, birliklerin kurum ve kuruluşların çokluğu nedeniyle törenin kararlaştırılan süre içinde tamamlanması konusu üzerinde titizlikle durulmuştur. Nitekim, Kutlama Yüksek Komisyonu, törenin bir düzen içinde gerçekleşmesi için Okullara bir genelge göndererek : "Ankara'da yapılacak geçit töreni uzun süreceğinden, törene katılacak herkesin hızlı yürümesi için izcilerin dakikada 120 adım atabilecek şekilde hazırlanmasına özen gösterilmesi"ni istemiştir (141).

Bunlara ek olarak, Cumhuriyetimizin Onuncu Yıl törenlerinin özelliği ve öneminden dolayı gelecek nesillere anı ola-

(139) Milliyet, 28 Teşrinievvel 1933, Sayı 2772, s.2.

(140) Milliyet, 11 Teşrinievvel 1933, Sayı 2775, s.2.

(141) Milliyet, 22 Teşrinievvel 1933, Sayı 2776, s.1.

rak bırakılması düşünülmüştür. Bunu sağlamak için de İpek Film, sesli film çeken makinalarını Ankara'ya göndermiştir. Bayram günü yapılacak tören ve Atatürk'ün söylevi filme alınacak ve 30 Ekim akşamından itibaren gösterilmeye başlanacaktı (142).

Yukarıdaki hazırlık çalışmaları arasında, Cumhuriyetin Onuncu Yılı Kutlamalarına renk katacak olan, Onuncu Yıl Marşı'nın öğretilmesi konusuna da yer verilmiştir. Bunun için Ekim başından itibaren öğrenciler Halkevinde toplanarak Onuncu Yıl Marşı'nın provasını yapmışlardır. Aynı tarihte başlamak üzere gazetelere verilen ilanlarla : "Hergün saat 18.30'da Ankara Halkevinde Cumhuriyetin Onuncu Yıl Marşı öğretilmektedir. Cumhuriyet Bayramının heyecanına sesiyle de karışacak her vatan- daş bu marşı öğrenmeye gelmelidir" çağrısı yapılmıştır (143).

Tören hazırlıkları devam ederken, Hava Kuvvetlerimizin de gösteri yapması düşünülmüştür. Cumhuriyet Bayramının ilk günü, Ankara'daki törene katılacak olan 400 uçaktan oluşan filo çeşitli kollara ayrılıp, ülkenin her yanına dağılarak geçtikleri yerlere havadan tebrik kartı dağıtacaklardır (144).

Ankara'da bütün binaların, evlerin, caddelerin, yolların ve meydanların süslenmesi çalışmaları sürerken, ülkenin her ilinden 4000 izci (300'ü kız) ile, 600 yaya ve 1000 atlı köylü de şehirde konuk edilmiştir (145). Bu konukların ağır-

(142) Akşam, 29 Teşrinievvel 1933, Sayı 5408, s.3.

(143) Hakimiyeti Milliye, 4 Birinci Teşrin 1933, Sayı 4386, s.1.

(144) Cumhuriyet, 19 Teşrinievvel 1933, Sayı 3394, s.6.

(145) Enver Behnan, a.g.e., s.7.

lanması için Ankara'daki bütün ilkokullar 17 Ekim 1933 tarihinden itibaren 20 gün süreyle tatil edilmişti (146).

Bu arada köylü konukların yanı sıra, yabancı konuklar da Ankara'ya gelmeye başlamışlardır. Bunlar arasında Sovyet Heyeti içinde, Heyet Başkanı Sovyet Harbiye Komiseri Vorosi-
lof, Kızılordu Süvari Umumi Müfettişi Budiyyenni, Maarif Komiser Muavini Krijanovski, çeşitli üst düzey yöneticileri ve gazeteciler olduğu halde 26 Ekim'de Yurdumuza gelmiş, İstanbul'da 8 saat kaldıktan sonra törenlere katılmak üzere Ankara'ya hareket etmişlerdir (147). Ayrıca Ankara'da yapılacak tören sırasında bayram uçuşlarına katılmak üzere Rus hükümeti adına ordumuza hediye edilen uçakları getiren bir Sovyet heyeti de yurdumuza gelmiştir (148).

Rus Heyetleri dışında yurdumuza gelen yabancı konuklardan Bulgar Heyeti; Maarif Nazırı M. Boyaciyef ve General Markof Başkanlığında Onuncu Yıl kutlamalarına katılmak üzere 27 Ekim 1933 günü Ankara'ya gelmiştir (149).

Bu sırada balkanlarda kurulması düşünülen pakt için iyi ilişkiler kurmaya özen gösterdiğimiz komşumuz Yunanistan da, Yunan Hükümetini temsilen Yunan Hava Kuvvetleri Kumandanı General Adamidis başkanlığında bir heyeti yurdumuza göndermiştir (150).

(146) Cumhuriyet, 17 Teşrinievvel 1933, Sayı 3394, s.1.

(147) Milliyet, 27 Teşrinievvel 1933, Sayı 2771, s.1; Cumhuriyet, 27 Teşrinievvel 1933, Sayı 3404, s.1.

(148) Hakimiyeti Milliye, 24 Birinci Teşrin 1933, Sayı 4396, s.1.

(149) Cumhuriyet, 28 Teşrinievvel 1933, Sayı 3405, s.1; Milliyet, 28 Teşrinievvel 1933, Sayı 2772, s.1.

(150) Milliyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 2773, s.1; Cumhuriyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 3407, s.8.

Ayrıca, Ankara'daki töreni yakından izlemek ve ülkelere bildirmek üzere pek çok yabancı gazeteci de Yurdumuza gelmeye başlamışlardır.

Görüldüğü gibi Ankara'da, Onuncu Yıl törenlerinin benzersiz bir şekilde kutlanması için; Hükümet, Komisyon, Komite, Heyet ve Vatandaş olarak herkes elinden gelen çabayı göstermekten çekinmemiştir.

c. İstanbul'da Tören Hazırlıkları

Yurdumuzun tarihi ve en büyük şehri olan İstanbul'da Cumhuriyetimizin Onuncu Yıldönümünü benzersiz bir şekilde kutlamak için büyük özen gösterilmiştir. Özellikle, dört yüz altmış yedi yıl Osmanlı İmparatorluğuna başkentlik yapmış olan bu şehirde Cumhuriyet ve İnkılaplarla dolu üç bayram günü yaşanması için büyük çaba harcanmıştır. Bunun için ilk önce İstanbul'u bayram tören ve şenliklerine hazırlamak ve bu işi yürütmek üzere bir İl Kutlama Komitesi kurulmuştur.

(1) İstanbul İli Kutlama Komitesinin Çalışmaları :

İstanbul'da Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü tören ve şenliklerini yürütmekle görevlendirilen İl Kutlama Komitesi, ilk iş olarak Ankara'dan gönderilen talimatname ve esaslara göre bir çalışma programı hazırlamıştır (156). Komite, bu ça-

(151) Bkz. Akşam, 17 Ağustos 1933, Sayı 5335, s.3.

alışma programı çerçevesinde, 12 Ekim 1933 tarihinde Belediye Muavini Hamit Bey'in başkanlığında toplanarak, Kutlama Programının düzenlenmesi ve kentin çeşitli yerlerine asılacak yazılara ve afişlere yer bulunması konularını ele almıştır (152).

İstanbul İli Kutlama Komitesinin bu toplantıda hazırladığı program, sonra "Onuncu Cumhuriyet Bayramını İstanbul'da Kutlama Programı" adıyla bastırılmıştır. Bundan böyle İl Kutlama Komitesinin çalışmaları da, bu programı eksiksiz bir şekilde uygulamak amacına yönelik olmuştur.

(2) Onuncu Cumhuriyet Bayramı İstanbul'da Kutlama Programı ve Uygulaması

Onuncu Yıl Tören ve Şenlikleri için, yurdun her yanında olduğu gibi, İstanbul'da da yoğun bir çalışma başlamıştır. Bu çalışmaları belirli bir sisteme oturtmak ve İstanbul'u, bayrama çok özel bir şekilde hazırlamak için, önce bir programın hazırlanması gerekli olmuştur. Bu amaçla İstanbul İli Kutlama Komitesi, üç gün gündüz ve gece sürecektir olan Cumhuriyet Bayramını, en iyi şekilde kutlamak için oldukça ayrıntılı bir program hazırlamıştır. Sonradan kitapçık halinde bastırdığı, yukarıda belirtilen bu program şu şekildedir :

- "1) Onuncu Cumhuriyet bayramı Ekim 29,30,31 inci günleri olmak üzere üç gün kutlana-

(152) Milliyet, 13 Teşrinievvel 1933, Sayı 2757, s.1.

caktır.

- 2) Bu üç günde resmî daireler tatil edilecektir. Özel daire ve kuruluşlarla ticarethaneler hafta tatili kanununa bağlıdır.

Bu bayramda bütün daireler ve kuruluşlar ve özel binalar, deniz ve kara araçları gündüz bayraklarla, gece fenerlerle donatılacağı gibi şehrin her yanının süslenmesi için önlem alınacaktır.

- 3) 29 Ekim 1933 Pazargünü Beyazıt meydanında geçit töreni yapılacaktır. Herkesin bu meydanda toplanıp merasime katılması kutlama görevinin karşılıklı yapılması sayılacağından evlerde, makamlarda ziyaretle bayramın kutlanması yapılmayacaktır.
- 4) Bayramın birinci pazar günü saat dokuzdan dokuz buçuğa kadar İstanbul'da bulunan konsoloslar Vali beyi makamında ziyaretle kutlayacaklardır.
- 5) Geçit törenine katılacak bölükler, okullar vesair kuruluşlar marşlar söyleyerek saat dokuz buçukta Beyazıtta Üniversite meydanında bulunacaklardır.
- 6) Saat onda Vali, yanında Kolordu kumandanı olduğu halde hazır olanların önünden geçerek bayramlarını kutlayacak ve bu kuruluşlarda "kutlu olsun" diye karşılık vereceklerdir. bundan sonra Vali Beyazıt Kulesi yanında hazırlanmış olan yerde bütün halkın bayramını kutlamak için bir söylev verecektir.
- 7) Geçit resmi sırası aşağıda gösterilmiştir.

- Ordu,
- Harp malülleri,
- Polis,
- İtfaiye,
- Yüksek Okulları (Talebe birliği),
- İzçiler ve Öğrenciler,
- Hilaliahmer, Himayietfal, Tayyare,
- Maarif, Milli İktisat ve tasarruf cemiyetleri,
- Sanayi Birliği
- Esnaf cemiyetleri,
- Halk.

- 8) Geçit törenine katılanlar Beyazıt, Sultanahmet, Sirkeci, Köprü, Şişhane yolu, Tepebaşı, İstiklal caddesi yoluyla Taksim meydanına kadar gidecek, öğrenciler ve diğer kuruluşlar gidecekleri yere göre sirkeci ile Karaköy arasında serbest kalacaklardır.
- 9) Saat 9.39'da tramvaylar güzergah dışına çıkmış olacaklardır.
- 10) Geçit töreni bittikten sonra Vali ve Kumandan ve tribünde bulunan davetlilerden isteyenler Taksim meydanına geleceklerdir.
- 11) Gece kentin çeşitli yerlerinde fener alayları yapılacaktır. Bunlardan Beyoğlu tarafında Harbiye okulu ve Taşkışladan birer kafiye fener ve meşalelerle hareket ederek saat 20.00'de Taksim meydanına geleceklerdir.

Aynı zamanda İstanbul tarafından fener alayına katılacak öğrenciler, dernekler ve halk bile saat 20.00'de Beyazıt

meydanında toplanacaktır.

- 12) Taksim ve Beyazıt meydanlarında fener alayı kabilelerinin toplanmasından sonra saat 20.15'de Ankara'dan Cumhuriyetin nasıl ilan edildiğini anlatan kısa bir konferans verilecektir. İstanbul radyo-sunun aracılığıyla bu konferans özel radyolarla dinleneceği gibi Taksim, Beyazıt ve Belediye önü meydanlarına konacak hoparlörlerle halka dinletilecektir.

Bu konferans bittikten sonra saat 20.30'da limanda bulunan filodan ve şehrin çeşitli yerlerinden 101 pare top atılacaktır.

İlk top sesini işiten herkes ve bütün ulaştırma araçları inkılap uğrunda canlarını verenlerin anısına saygı olmak üzere bir dakika oldukları yerde duracaklardır.

- 13) Bu esnada İstanbul'un her tarafında toplanmış olan halk derhal kendiliğinden ve fener alayı için Beyazıt ve Taksim meydanlarında toplanmış olana halk ta verilen işaret üzerine Cumhuriyet Milli Marşlarımızı söyleyerek yeni devre girişimizi kutlayacaklardır. Bütün buharlı, motorlu ulaştırma araçları, gemiler, fabrikalar devamlı düdüğü çalacaklardır. Marşlardan sonra gerek bu meydanlarda, gerek şehrin diğer yerlerinde hazırlanmış olan fener alayları harekete başlayacaklardır.

Taksim'de bulunan kabile Ayaspaşa, Dolmabahçe, Karaköy yoluyla Beyazıt'a

gidecek, Beyazıt'tan kalkan kafile de Beyazıt, Belediye dairesi, Cağaloğlu, Ankara caddesi, Eminönü yoluyla tramvay caddesini takiben Taksim'e gidecektir.

- 14) Bu gece Dolmabahçe'de Millet Sarayı'nda Vali tarafından bir Balo verilecek ve şehrin çeşitli yerlerinde ve özellikle Beyazıt, Taksim, Üsküdar Şemsipaşa ve Kız Kulesinden şenlik fişekleri atılacaktır.
- 15) 30 Ekim 1933 Pazartesi günü toprak alma töreni yapılacaktır. Her şehirde bu bayramın kutlandığı meydanın adına Cumhuriyet meydanı adı verileceğinden bu günden itibaren Beyazıt meydanı, Cumhuriyet meydanı adını almıştır. Bu meydanın uygun bir yerine ileride bu hatıranın yüceliğine yakışacak (İstanbul, Onuncu Cumhuriyet Bayramını candan coşkunlukla bu meydanda kutlandı) levhasını içine alan bir taş dikilecektir.
- 16) Cumhuriyet meydanında toprak alma merasimine saat onbirde başlanacaktır. Ülkenin her il ve ilçesinde yapılacak olan bu merasim ulusal kurtuluşun başı ve diriliş ve yükseliş hayatımızın ruhu olan Atatürk'e karşı ülke çocuklarının şükranını ve milletin gazi ülküsü yolunda birliğini gösterecektir. Her il ve ilçe Cumhuriyet meydanlarından alınacak olan bu topraklar Ankara'ya gönderilecektir.
- 17) Bu tören İstanbul belediye hududu içinde yalnız Cumhuriyet meydanında yapılacaktır. Bu merasimde il, ilçe, bucak kutlama komiteleriyle bunlara bağlı yardımcı

komisyonların üyeleri, resmi ve yardım ve mesleki kurumları temsilcileri, şehir yatılı okulları öğrenciler ve isteyen halk bulunacaktır.

- 18) Törene Şehir Bandosu tarafından çalınacak İstiklal Marşı'yla başlanacaktır. Bunun arkasından Vali, Parti ve Halkevi Başkanları tarafından birer söylev verilecektir. Söylevler bitince Vali ve Belediye Başkanı, Parti Başkanı, savaş meydanlarında vatan için malul kalmış bir kişi, üniversitenin en son sınıfından en yaşlı bir erkek ve kız öğrenci ve bir şehit çocuğu tarafından birer avuç toprak alınarak hazırlanan kutuya konacak ve bu kutu İstanbul Kutlama Komitesi tarafından mühürlenecek ve yukarıda isimleri yazılı kişiler tarafından bir tutanak imza edilecektir. İmza işi tamamlandıktan sonra Şehir Bandosu ve orada bulunan halk tarafından marşlar söylenmek suretiyle törene son verilecektir.

- 19) Bu gün aşağıda yazılı yerlerde açılma törenleri yapılacaktır.

Saat 14.30'da Beyoğlu Erkek Hastanesinde yeni yapılan pavyonun açılması

" 15.00'de Beyoğlu Telgraf sokağında yeni ilkokulun açılması

" 15.30'da Beyoğlu'nda Unyon Fransez karşısında Halkevi Beyoğlu şubesi-nin açılması

" 16.30'da Galata'da Osmanlı Bankası'nın karşısındaki sokakta Çocukları Kurtarma Yurdunun açılması

- 20) Gece denizde Deniz Ticareti Müdüriyeti-

nin gözetiminde bir fener alayı yapılacaktır.

- 21) 31 Ekim 1933 Salı günü Şehitlik ziyaret edilecek ve aşağıda yazılı yerlerde temel atma ve açılma törenleri yapılacaktır.

Saat 10.30'da Mezbahada satış salonu ve

Memur dairesinin açılması

" 11.30'da Kerestecilerde inşa edilecek Hal binasının temel atılması

" 13.00'de Ayasofyada Belediye Hıfzıssıhha Laboratuvarının açılması

" 14.00'de Üniversite arkasındaki talebe yurdunun açılması

" 15.00'de Beyazıt'ta İnkılap Müzesinin açılması

" 15.30'da Şehremini'de yeni yapılan Cumhuriyet Halk Partisi binasının açılması

" 16.00'da Edirne kapısındaki şehitliği ziyaret

" 16.30'da Üç senede yapılmak üzere ihale olunan beş senelik yol programına dahil Vilayet yollarından sur dışında yapılacak asfalt yolun inşasına başlanması töreni

- 22) Bunlar dışında temel atma ve açma törenleri yapılacak işler kaymakamlar tarafından gerçekleştirilecektir.

- 23) Bu gecede şehrin çeşitli yerlerinde fener alayları yapılacaktır.

- 24) Bayram günlerinde ve gecelerinde temsil ve konferanslar verilecek yerlerin listesi bu programa eklenmiştir.

K. Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Bayramında konferans verilecek yerler, konferansların gün ve saatleri:

K. Günü: K.Saati: K. Verenin Adı:

Fatih parkı önünde

20.10.1933	16.00	Avni Bey
30.10.1933	16.00	Agah Sırrı Bey
31.10.1933	16.00	Ali Kamil Bey

Üsküdar C.H.P.

29.10.1933	16.00	İsmail Şevket Bey
30.10.1933	16.00	Hüsnü Bey
31.10.1933	16.00	Halil Nimetullah Bey

Kadıköy Belediye Meydanı

29.10.1933	16.00	Hüsnü Bey
30.10.1933	16.00	Hakkı Nezihi Bey
31.10.1933	16.00	Tarık Bey

Beykoz Hükümet Dairesi

29.10.1933	16.00	Reşat Yılmaz Bey
30.10.1933	16.00	Salih Zühtü Bey
31.10.1933	16.00	Sadi Bey

Büyükdada iskele meydanı

29.10.1933	16.00	Emin Ali Bey
30.10.1933	16.00	Hüsnü Bey
31.10.1933	16.00	Fethi Bey

Heybeliada İskele Meydanı

30.10.1933	16.00	Emin Ali Bey
31.10.1933	16.00	Fazıl Bey

K. Günü K.Saati K..Verenin Adı

Kartal İlçesi Metruk Kilise Binası

29.10.1933 16.00 Halil Nimetullah Bey
31.10.1933 16.00 Mahir Bey

Büyükdere C.H.P.

29.10.1933 21.00 Meki Sait Bey
30.10.1933 16.00 Osman Şerafettin Bey

Beşiktaş C.H.P. Balkonunda

29.10.1933 21.00 Etem Akif Bey
30.10.1933 21.00 Abdülkadir Ziya Bey

Kasımpaşa C.H.P.

30.10.1933 16.00 Dilşat Bey

Kasımpaşa Dokuzuncu Mektep

30.10.1933 21.00 Etem İzzet Bey

Eyüp Kemal Filim Binasında

29.10.1933 21.00 Ali Kamil Bey
30.10.1933 21.00 Feridun Bey
31.10.1933 21.00 Hasan Refik Bey

Bakırköy C.H.P.

29.10.1933 21.00 Rıfat Bey
30.10.1933 21.00 Galip Bahtiyar Bey
31.10.1933 21.00 Ali Rıza Bey

Yeşilköy Sinemasında

30.10.1933 21.00 Sungur Halim

Yeşilköy C.H.P.

31.10.1933 16.00 Galip Bahtiyar Bey

K. Günü: K.Saati: K.Verenin Adı:

Şehremini C.H.P.

29.10.1933	16.00	Osman Şerafettin Bey
30.10.1933	20.00	Sabri Bey
31.10.1933	21.00	Necati Bey

Üniversite Meydanında

29.10.1933	20.00	Sadri Etem Bey
30.10.1933	16.00	Hamit Bey
31.10.1933	16.00	Dr.Fahrettin Kerim Bey
30.10.1933	20.00	İsmail Şevket Bey
31.10.1933	21.00	Salih Murat Bey

Taksim Meydanında

29.10.1933	16.00	Nakiye Hanım
29.10.1933	22.00	Etem İzzet Bey
30.10.1933	16.00	Muzaffer Bey
30.10.1933	21.00	Selim Sırrı Bey
31.10.1933	16.00	Fethi Bey
31.10.1933	21.00	Meki Sait Bey

Saray (Glorya) Sineması

29.10.1933	21.30	Meki Hikmet Bey
30.10.1933	18.30	Ali Rıza Bey
31.10.1933	21.30	Zeki Cemal Bey

Türk (Majik) Sineması

29.10.1933	21.30	İsmail Şevket Bey
30.10.1933	18.30	Nakiye Hanım
31.10.1933	21.30	Rıfat Bey

Melek Sinemasında

29.10.1933	18.30	Esat Bey
30.10.1933	21.30	Nazmi Nuri Bey
31.10.1933	18.30	Azmi Bey

K. Günü: K.Saati: K. Verenin Adı:

Elhamra Sineması

29.10.1933 18.30 Azmi Bey
30.10.1933 18.30 Selim Sırrı Bey
31.10.1933 21.00 Sungur Hanım

Şehzadebaşı Milli Sineması

30.10.1933 21.30 Agah Sırrı Bey
31.10.1933 21.30 Azmi Bey

Süreyya Paşa Sineması

29.10.1933 21.30 Ferudun Bey
30.10.1933 18.30 Mahir Bey

Şehir Tiyatrosu

29.10.1933 21.00 Vecihe Ziya Hanım
30.10.1933 21.00 Mediha Muzaffer Hanım
31.10.1933 21.00 Meliha Avni Hanım

Beyoğlu Halkevinde

30.10.1933 15.30 Şevket Bey
31.10.1933 15.30 Faruki Bey

Artistik Sineması

30.10.1933 18.30 Meliha Avni Hanım
31.10.1933 18.30 İbrahim Kemal Bey

Cumhuriyetin OnuncuYıl Dönümü Bayramında
Temsil Verilecek Yerler, Temsillerin Gün ve
Saatleri

T.Günü T.Saati T.Verenin Adı-T. İsmi

Büyükkada İskele Gazinosu

30.10.1933 21.00 Deniz Lisesi-Yarım Os-
man ve İnkılap Çocukları

T.Günü: T.Saati: T.Verenin Adı-T.İsmi:

Heybeliada Deniz Lisesi

29.10.1933 21.00 Deniz Lisesi-Yarım Osman
ve İnkılap Çocukları

Bakırköy Parti Merkezi

29-31.10.33 21.00 Bakırköy Heyeti-Mavi Yıldırım
kahraman, şeriye mahkemesinde

Bakırköy Miltiyadi Gazinosu

30.10.1933 16.00 Bakırköy "2 inci" Heyeti-

Yeşilköy Sineması

30.10.1933 21.00 Yeşilköy Heyeti-Kahraman
Piyesi

Beşiktaş Spor Klübü

30.10.1933 21.00 Şişli Gençler Birliği-
Ergenekon ve İnkılap Çocukları

Beykoz İskele Gazinosu

30-31.10.33 16.00 Beykoz Heyeti-İstiklal,
uyaniş, şeriye mahkemesinde

Karagümrük 15 inci mektep

29.10.1933 16.00 Gençler Birliği-Yarım Osman,
İnkılap Çocukları

Şehremini'nde 34 üncü İlkokul

30.10.1933 21.00 Genç Ülkü Heyeti-Kahraman

T. Günü: T.Saati: T.Verenin Adı-T. İsmi:

Eyüp'te Eski Kemal Filim Atölyesi

29-30-31.10 21.00 Eyüp Gençler Birliği-Şe-
riye Mahkemesinde İnkı-
lap Çocukları

Fenerde Kılburnu Gazinosu

29.10.1933 16.00 Eyüp İdman Yuvası-İstik-
lal ve Yarım Osman

Kadıköy Süreyya Sineması

29.10.1933 21.00 Hasanpaşa Gençler Birli-
ği-Şeriye Mahkemesinde

Erenköy Sineması

29.10.1933 21.00 Erenköy Cumhuriyet Genç-
ler Birliği-İstiklal ve
İnkılap Çocukları

Erenköy Sineması

29.10.1933 21.00 Erenköy Cumhuriyet Genç-
ler Birliği-İstiklal ve
İnkılap Çocukları

Büyükdere Parti Merkezi

29.10.1933 21.00 Büyükdere Gençleri-Öz Yurt

Üsküdar Parti Merkezi

29-30-31.10 16.00 Üsküdar Gençleri-İstiklal,
İnkılap Çocukları ve Şe-
riye Mahkemesinde

Bağlarbaşı Amerikan Kız Lisesi

30.10.1933 16.00 Yarım Osman

T.Günü: T.Saati: T.Verenin Adı-T. İsmi:

Kartal'da Metruk Kilise

29.10.1933 16.00 Kartal Gençleri-Şeriye
mahkemesinde ve İnkılap
Çocukları

Maltepe'de 2 inci Okul

30.10.1933 16.00 Maltepe Gençleri-İstiklal,
Yarım Osman ve İnkılap
Çocukları

Pendik Tiyatro Binası

30.10.1933 16.00 Pendik Heyeti-Sönmeyen
Ateş

Şehir Tiyatrosu

29-30-31.10 21.00 Şehir Tiyatrosu Sanatçı-
ları-On Yılın Destanı

Halkevi Beyoğlu Şubesi

30.10.1933 15.30 Şehir Tiyatrosu Sanatçı-
ları-İstiklal Piyesi

Halkevi Beyoğlu Şubesi

31.10.1933 16.00 Şehir Tiyatrosu Sanatçı-
ları-İstiklal Piyesi

Beyoğlu Parti Merkezi

29-30-31.10 21.00 Cumhuriyet Gençler Mah-
feli-Sönmeyen Ateş

Nişantaşı Fevziye Lisesi

29.10.1933 21.00 Şişli Gençler Birliği-
Ergenekon ve İnkılap Ço-
cukları

T. Günü. T.Saati. T.Verenin Adı-T. İsmi.

Kasımpaşa 9 uncu Okul

31.10.1933 21.00 Halk Gençler Mah.-Kahra-
man

Alayköşkü

29-30-31.10 18.00 Halkevi temsil Şubesi
21.00 Sanatçıları-İnkılap Sem-
bolü

Alemдар'da Amerikan Kulübü

29-30-31.10 21.00 Şeriye Mahkemesinde ve
İstiklal ve İnkılap Ço-
cukları

Şehzadebaşı Ferah Tiyatrosu

29.10.1933 16.00 Fatih Gençler Birliği-
Kahraman

Şehzadebaşı Millet Tiyatrosu

29.10.1933 21.00 Naşit Bey kum.-Şeriye
Mahkemesinde ve Uyanış"
(153)

Görüldüğü gibi, bu programla İstanbul'da, Onuncu Yıl Tören ve Şenliklerinin olağanüstü güzel ve anlamına yaraşır şekilde kutlanması için, şehrin süslenmesi ve aydınlatılması; Cumhuriyet meydanının geçit törenine hazırlanması; geçit töreninin düzeni; konferans ve temsiller; açılış ve temel atma tö-

(153) İstanbul İli Kutlama Komisyonu, Onuncu Cumhuriyet Bayramını İstanbul'da Kutlama Programı, İstanbul, Belediye Matbaası, 1933

renleri, fener alaylarının hazırlanması gibi konuları belli bir plan içine alarak kısa bir sürede, hazırlık çalışmalarının tamamlanması amaçlanmıştır.

İstanbul İli Kutlama Komitesi, hazırlayıp yayınlamış olduğu yukarıdaki Kutlama Programını, eksiksiz bir düzen içinde gerçekleştirilmesi için de çalışmalarına hemen başlamıştır.

Buna göre, Kutlama Programının birinci maddesinde yer alan, "Bu bayramda bütün daireler, kuruluşlar ve özel binalar, deniz ve kara araçlarının gündüz bayraklarla gece elektirik veya fenerlerle donatılması için önlemler alınacaktır." şeklindeki karar doğrultusunda, İstanbul Belediyesi, önceden 10.000 bayrak almışken, sonra bunun yetmeyeceğini düşünerek yeniden 10.000 bayrak daha ısmarlamıştır. Ayrıca vilayet ve diğer resmi kurumlar için 40.000 ampul satın almıştır (154). Böylece İstanbul'un her tarafının ampul ve bayraklarla donatılmasının esas alındığı gösterilmiştir. Nitekim kentin iki önemli merkezi olan Beyazıt'taki "Cumhuriyet Meydanı" ile "Taksim Meydanı", evler, binalar, cadde ve sokaklar bayrak ve ampullerle süslenmeye başlanmıştır (155).

Bütün bu hazırlık çalışmaları devam ederken, ilk ve orta dereceli eğitim kurumlarında, Türk çocuklarının Cumhuriyetimizin Onuncu Yıldönümünün önemini ve anlamını iyi kavrayabilmeleri için Ekim ayının 22'sinden itibaren tarih, coğrafya

(154) Milliyet, 13 Teşrinievvel 1933, Sayı 2757, s.1; Akşam, 26 Eylül 1933, Sayı 5375, s.3.

(155) Akşam, 26 Eylül 1933, Sayı 5375, s.3.

ve yurt bilgisi öğretmenleri, Cumhuriyete ve İnkılaba konu olan dersler vermeye başlamışlardır (156).

Öte yandan, Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümünde, ilkokullarda yapılacak şenlikler nedeniyle Maarif Vekaleti bütün okullara bir genelge göndermiştir. Bu genelgede, Cumhuriyet Bayramında ilkokullarda öğrenci ve velilere müsamereler düzenlenmesinin Vekaletce uygun görüldüğü belirtilmiştir. Müsamere bittikten sonra, o okulun öğretmenlerinden birisi tarafından bir konferans verileceği ayrıca belirtilmiştir. **Bu** genelge çerçevesinde verilecek konferansta, Cumhuriyetin ilanından **10** güne kadar geçen on sene içinde çeşitli alanlarda yapılan yenilik ve değişikliklerden ve Cumhuriyetin yararlarından söz edilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu okullarda, konferans verecek öğretmen ve konferansın konuları daha önce Maarif İdaresine bildirilecek ve Maarif İdaresi, bunları inceledikten sonra, gerek görürse konuları üzerinde değişiklik yapacaktır. Ancak müsamere düzenlenmesi zorunluluğu getirilmemiştir (157).

Bayram törenleri hazırlık çalışmaları sürerken Temsil Komitesi, Alay Köşkünde toplanarak üç gün bayramda geceli gündüzlü mümkün olduğu kadar çok sayıda temsil verilmesi için her türlü hazırlıklara başlanmıştır. Bu çerçevede İstanbul'da amatör ve profesyonel bütün temsil grupları, birlikleri ve bu işle uğraşan gençler davet edilerek uygun olanların seçimi yapılmıştır. Diğer taraftan Temsil Komitesi, temsil verilmeye

(156) Milliyet, 13 Teşrinievvel 1933, Sayı 5381, s.3.

(157) Akşam, 2 Teşrinievvel 1933, Sayı 5381, s.3.

elverişli okul, sinema ve tiyatro salonları ile parti merkezlerini gezip incelemelerde bulunmuştur (158).

Yukarıda sözü edildiği gibi, 10 yıl Cumhuriyet Bayramının bir özelliği de halk kürsülerinin kurulması olmuştur. Halk kürsülerinde söz almak isteyenler arasından seçilen 37 kişi, 12 Ekim günü İl Konferans Komitesi tarafından düzenlenen toplantıya katılmıştır. Komite Başkanı Köprölüzade Fuat Bey başkanlığında yapılan bu toplantıda, halk kürsülerinden, salonlardan ve meydanlardan halka verilecek bütün konferanslarda, Cumhuriyetin ilk on yılında görülen gelişmelerin anlatılması kararlaştırılmıştır (159).

Hazırlık çalışmaları sürerken bu anlamlı yıl dönümünün belleklerde uzun süre kalabilmesi için bir de "Cumhuriyet Şehir Marşı" yapılması kararlaştırılmıştır. Belediye Meclisi üyelerinden oluşan bir komite tarafından, bu marşın güftesi şair Necdet Rüştü Bey'e ve bestesi de konservatuvar muallimlerinden Ferit Bey'e verilmiştir. Cumhuriyetin ilan günü okunacak olan bu marş için, Necdet Rüştü Bey, 1933 yılı Ağustos ayı başlarında çalışmalarına başlamıştır (160).

Öte yandan, İstanbul'un bir liman kenti olduğu düşünülerek denizdeki eğlence ve gösteriler için gemilerden yararlanılması düşünölmüştür. Buna göre bayramın ilk günü bütün harp gemileri İstanbul limanında 24 saat demirli kalacaklar ve bu

(158) Milliyet, 11 Teşrinievvel 1933, Sayı 2755, s.6.

(159) Cumhuriyet, 23 Eylül 1933, Sayı 3370, s.2.

(160) Akşam, 8 Ağustos 1933, Sayı 5326, s.1; Bu marş hakkında başka bilgi bulunmamıştır.

süre içinde halk istediği gemiyi gezecekti. Gece ise yüzlerce kayık fenerlerle süslenecek ve donanmanın etrafında toplanarak şenlik ve gösteri yapacaklardı. Bu gösteriyi Ticareti Bahriye Müdüriyeti idare edecek, donanma projektörleriyle sabaha kadar şehri ve etrafı aydınlatacaktı. Deniz eğlencelerine Akay Şirketi Hayriye, Haliç Vapurları, römorkörler, mavnalar, motorlardan oluşan birer alay da ayrıca katılacaktı. Bu eğlenceler sırasında, bazı vapurlardan havai fişekler atılırken Haliç ve Akay Vapurları da çeşitli iskelelerden yolcu alarak, halkın denizdeki şenliği yakından izlemelerini sağlayacaktı (161).

Yukarıda söz edilen hazırlık çalışmaları sürerken Cumhuriyetimizin Onuncu Yıl Dönümü için hazırlanan "Onuncu Yıl Marşı"nın, Bayramda tek bir ses olarak yükselmesi amaçlanmıştır. Nitekim, 13 Ekim Sabahı Saat 11'de Beyazıt Belediye Binası önünde Şehir Bandosunun eşliğinde marş provaları yapılmıştır. Bir saat kadar süren marş provasında kadın erkek binlerce İstanbul'lu hazır bulunmuştur. Bu gösteri şehir bandosu eşliğinde Taksim Anıtı önünde de tekrarlanmıştır (162). Böylece, halkın bayram öncesi Onuncu Yıl Marşını tanıyıp öğrenmesi sağlanmıştır.

Ayrıca, bütün illerde olduğu gibi İstanbul'dan da öğrenci ve izcilerden oluşan bir grubun Ankara'daki törene katılmak üzere seçimi yapılacağı duyurulmuştur. Bu öğrencilerin ilgisi o kadar fazla olmuştur ki, gönderilecek öğrencilerin sa-

(161) Cumhuriyet, 19 Teşrinievvel 1933, Sayı 3394; Akşam, 27 Teşrinievvel 1933, Sayı 5406, s.1-2.

(162) Cumhuriyet, 14 Teşrinievvel 1933, Sayı 3391, s.1.

yısı 150 kişi ile sınırlandırılmışken, 1000 kişi başvurmuştur. Seçilen bu öğrencilerin sağlık kontrolundan geçirildikten sonra yola çıkarılması konusunda Maarif Vekaleti bir genelge göndermiştir (163). Bunlarla da, Cumhuriyetin Türk gençliğine ne derece önem ve değer verdiği gösterilmiştir. 16 Ekim 1933 ta-

Bütün bu çalışmaların yanı sıra, Cumhuriyetin Onuncu Yılını benzersiz bir şekilde kutlamak için, günün teknolojisinden de yararlanılmıştır. Nitekim, bayramda geçit töreninin yapılacağı Beyazıt'taki Cumhuriyet Meydanında söylenecek nutukların her noktadan aynı şekilde duyulabilmesi için, Telefunken Müessesesi tarafından meydanın çeşitli yerlerine hoparlörler konulmuştur. Telefunken Müessesesi, bayram günleri, çeşitli yerlerdeki gösteri ve nutukları her tarafa yaymak amacıyla, üzerinde hoparlör bulunan üç kamyonet hazırlamaya başlamıştır. Telefunken firmasından başka, A.E.G. Müessesesi de Beyazıt Kulesinin elektrik donanımını karşılıksız yapmıştır(164).

Ayrıca, 29 Ekim Pazar günü İstanbul'da yapılacak törenlerin anılarda yerini koruması amacıyla, İpek Film tarafından törenlerin filme alınması için çalışmalara başlanmıştır (165).

Görüldüğü gibi İstanbul'da Cumhuriyet Bayramı hazırlıkları büyük bir coşkuyla sürdürölürken, Devletin bu işe verdiği önem, halkın ilgisiyle birleşince bayrama kadar sürecekle olan, bir duygu ve heyecan seli yaratılmıştır.

(163) Milliyet, 22 Teşrinievvel 1933, Sayı 2766, s.1; Cumhuriyet, 22 Teşrinievvel 1933, Sayı 3399, s.5.

(164) Cumhuriyet, 27 Teşrinievvel 1933, Sayı 3404, s.3.

(165) Akşam, 29 Teşrinievvel 1933, Sayı 5403, s.3.

(3) Üniversitede Bayram Hazırlıkları

İstanbul'da bayram hazırlıkları bütün yoğunluğuyla sürerken, Üniversite İdare Heyeti Onuncu Yıl Kutlamalarına özel bir programla katılmayı düşünmüştür. Nitekim 16 Ekim 1933 tarihinde Emin Neşet Ömer Bey'in başkanlığında toplanan İdare Heyeti, Cumhuriyet Bayramında Üniversite de yapılacak tören ve gösterilerin bir programını hazırlamıştır. Ayrıca Üniversite meydanında ve konferans salonunda Öğretim üyelerinin Türk demokrasisinin özelliklerini, İnkılaplar ve Cumhuriyette ilim ve kültür konularında konferanslar vermelerine karar verilmiştir (166).

Alınan bu karar doğrultusunda, aşağıda yazılı günlerde Fen Fakültesi Üniversite Konferans salonunda konferans verecek olan öğretim üyelerinin adları ve konferans konuları, günün gazetelerinden birinde çıkan ilanda şu şekilde verilmiştir :

" İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EMİNLİĞİNDEN

Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Kutlaması
Münasebetiyle Üniversitede bir konferans işi
tertiplenmiştir.

Tarih: Saat: Konu - K. Veren Adı:

25.Ekim 1933 16.00 İki Devrin Maliyeti
Prof.İbrahim Fazıl Bey

25 Ekim 1933 16.00 İki Devrin Hukuku
Muallim Sıddık Bey

26 Ekim 1933 16.00 Cumhuriyette Otorite
Muallim Menemenli Etem Bey

(166) Milliyet, 17 Teşrinievvel 1933, Sayı 2761, s.6; Cumhuriyet, 26 Teşrinievvel 1933, Sayı 3403, s.2.

<u>Tarih:</u>	<u>Saat</u>	<u>Konu - K. Veren Adı:</u>
26 Ekim 1933	16.00	Cumhuriyette Tarih Telak- kisi Prof.Muavini Şevket Aziz Bey
28 Ekim 1933	16.00	İki Devrin Sıhhiyesi Prof.Muavini Fahrettin Kerim
28 Ekim 1933	16.00	Cumhuriyette İlim ve Kültür Prof.Muavini Tefvik Rem- zi Bey

Ayrıca Bayram geceleri Profesörler ve Talebe tarafından Üniversite meydanında söylevler verilecektir. Bu konferanslarda bütün Üniversite ve Yüksek Okul profesör ve talebesinin hazır bulunması önemle rica olunur⁽¹⁶⁷⁾.

Yukarıda adı geçen konferansların bir önemli özelliği de halka açık olmasıdır. Nitekim halkın konferansa ilgisinin çekilmesi için günlük gazetelerden birine ilan verilerek duyuruda bulunulmuştur. Bundan da anlaşıldığı gibi, Cumhuriyetin Onuncu Yıl Kutlamalarına halkın yalnızca seyirci olarak katılmamasına, Cumhuriyeti ve getirdeklerini iyi anlamasına özen gösterildiği görülmektedir.

Bunların yanı sıra Bayramın üç günü süresince Üniversite bahçesinin olağanüstü şekilde aydınlatılması ve bahçeye üç-

(167) Milliyet, 25 Teşrinievvel 1933, Sayı 2769, s.8.

yüz renkli fener asılması için çalışmalara başlanmıştır. Ayrıca Bayramın ikinci gecesi 2000 üniversite öğrencisi tarafından büyük bir Fener alayı düzenlenmesi ve sabaha kadar Cumhuriyet Marşını söyleyerek bütün İstanbul'u dolaşması için karar alınmıştır (168).

Ayrıca, Üniversitenin, Bayram için düşündüğü hazırlık çalışmalarından biri de, Cumhuriyetin ilanından beri geçen on yıl içinde, İstanbul Üniversitesinin çalışmaları hakkında açıklayıcı bir broşür hazırlanmasıdır (169).

Görüldüğü gibi, Üniversitede, Onuncu Yıl Kutlamalarına büyük özen gösterilmiştir. Öte yandan, Cumhuriyetin Onuncu Yılı, Üniversitede İnkılaplara yönelik çalışmaların başladığı yıl olması bakımından da önemlidir. Çünkü, 1933 yılında yapılan Üniversite Reformu içinde, 21 Haziran 1933 yılında İstanbul Üniversitesinde bir "İnkılap Enstitüsü"nin kurulduğu ve İnkılabımızın ekonomik, sosyal ve hukukî temellerinin öğrenciye ders olarak okutulmak üzere çalışmalara başladığı yıldır (170). Bu nedenle Üniversitede başlayan Onuncu Yılla ilgili konferanslar, bu alanda bir ön çalışma olarak değerlendirilmiştir.

(4) İstanbul'da Yapılan Bayram Taklari

Onuncu Yıl tören hazırlıkları bütün yoğunluğuyla sürerken şehrin önemli meydanlarının ve tören alayının geçeceği

(169) Milliyet, 28 Teşrinievvel 1933, Sayı 2772, s.3.

(170) Cumhuriyet, 19 Haziran 1933, Sayı 3279, s.1.

caddeleri birbirinden güzel ve görkemli takların süslemesi düşünülmüş ve yerleri şu şekilde belirlenmiştir :

Beyazıt'taki "Cumhuriyet Meydanı"na büyük bir tak yapmak için çalışmalara başlanmıştır. Bu tak gece her yerden görülecek şekilde aydınlatılacaktır. Ayrıca, Fatih ilçesinde, Şehremini'deki Fırka Binası önünde, Topkapı'da Karagümrük'teki bayram yerinde, Fatih Tramvay Tevakkuf Merkezinde, Saraçhane'de, Eyüp bucağı önünde, Cibali Tütün Deposu önünde, Samatya bucağında, Aksaray Karakolu ve Validecamii önünde bayram takları yapılacaktır (171).

Bundan başka Eminönü'nde, köprü başında içi ampullerle aydınlatılmış çok büyük ve zarif iki sütun inşa edilecektir. Bu sütunların dört direği arası çiçekler ve ampullerle süslenecektir. Ayrıca, Eminönü İlçe binası önünde, sirkeci İskeleye karşısında, Sirkeci şimendifer istasyonu önünde, Ankara caddesi sonunda, Demirkapıda, Vilayet konağından Sirkeci'deki tak kadar caddenin her iki tarafı baştan başa bayraklarla süslendikten başka, dikilecek direklerle aydınlatılacaktır (172).

İstanbul'un önemli yerlerinden biri olan Sultanahmet'te Yeni Park önünde büyük ve güzel bir sütun yapılacaktır. Ayrıca Şehzadebaşında, Veznecilerde, Bakırcılarda, Koska'nın sonunda, Beyazıt meydanının Çarşıkapı yönünde, Çarşıkapıda, Kumkapıda Ermeni Patrikanesi önünde, Kumkapıda eski Polis Dairesi önünde, Langa caddesiyle Mustafa Kemal Paşa caddesinin birleştiği noktada, Gedikpaşa'da Mektep önünde, Küçük Pazarda (Odunkapı-

(171) Akşam Gazetesi, 21 Teşrinievvel 1933, Sayı 5400, s.1.

(172) Akşam Gazetesi, 21 Teşrinievvel 1933, Sayı 5400, s.1-2.

sında), Kantarcılarda Fırka merkezi önünde, Zeyrek Yokuşu başında, Unkapanı köprüsü başında, Demirtaş Fırka ocağı önünde taklar yapılacaktır (173).

Kadıköy İlçesi'nde; Kayışdağı eteklerinden iskeleye kadar bütün saha bayraklarla süslenecek, ayrıca iskele meydanında yapılacak tak, İstanbul tarafından görülebilecek kadar büyük olacaktır. bundan başka İş Bankasının, Rum ve Ermeni kiliselerinin önünde birer tak yapılacaktır. Yeldeğirmeni Musevi Sinagogu önünde de (Bu tak Musevi Cemaati tarafından), Kadıköy çarşısında çeşitli yerlerinde; Kaymakamlık binası önünde, Fırka binası önünde birer tak yer alacaktır. Kadıköy'de yerleri belirlenen takların toplamı 25 tane olup, bu takların en büyüğü Kaymakamlık binası önüne yapılacaktır. Bundan başka, Erenköyünde, Suadiye, Bostancı, Göztepe, Erenköy'de hat boyu tamamıyla bayraklarla ve ampullerle donatılacaktır. Kızıltopraktaki İhlamur Meydanı baştanbaşa süslenecektir. Bayram geceleri, Kadıköy'ün Fırka Teşkilatlarında ayrıca eğlenceler yapılacaktır. Süreyya Sinemasında; Fırka Merkezi tarafından girişi ve büfesi ücretsiz olmak üzere, dört yüz kişilik bir balo verilecektir (174).

Üsküdar ilçesinde; Üsküdar Su Şirketi, Bağlarbaşına büyük bir tak yaptıracaktır. Değirmenciler Şirketi de Yeniçeşme'de büyük bir yeldeğirmeni inşa edecektir. Ayrıca, Üsküdar Halk Fırkası Doğancılar'da büyük bir kule, Şemsipaşa'da mükemmel bir güneş resmi, İnhisar İdaresi de kendi binası önünde bir tak

(173) Akşam Gazetesi, 21 Teşrinievvel 1933, Sayı 5400, s.1-2.

(174) Akşam Gazetesi, 26 Teşrinievvel 1933, Sayı 5405, s.1-2.

yaptıracaktır. Ayrıca, Şemsipaşa'da Atatürk'ün ampullerle süslenmiş bir portresi bulunacaktır. Bu portre Dolmabahçe'den görülecek kadar görkemli olacaktır (175).

Bakırköy İlçesinde; Hükümet önünde, hükümet konağı ile-
risinde bayram yerinde, Çarşı boyunda, Yağ fabrikası önünde,
Bakırköy Halk Fırkası ve bez fabrikası önünde birer tak yapılmıştır. Yeşilköy'de de İstasyon caddesinde, Hükümet caddesinde ve diğer üç yerde beş tak'ın yapımı tamamlanmıştır (176).

Beykoz İlçesinde; Hükümet konağının, Fırka binasının, Beykoz okulunun önünde, Yalıköyünde ve Beykoz iskelesi önünde olmak üzere beş tak yapılmıştır (177).

Bütün bu taklardan başka, Paşabahçe'de, Çubuklu'da birer tak yapılmıştır. Paşabahçe'de İnhisar İdaresi tarafından yaptırılan Türkiye haritası baştanbaşa ampullerle aydınlatılacaktır (178).

Görüldüğü gibi çok sayıda tak, İstanbul'un merkez ve ilçelerinin meydan ve sokaklarda yükselirken, uzun süre anılarda yerini koruyacaktır.

2. Ankara'da Geçit Töreni ve Şenlikleri

a. Birinci Günü Yapılan Tören ve Şenlikler :

Ankara, genç Cumhuriyetin başkenti olması nedeniyle

(175) Akşam Gazetesi, 26 Teşrinievvel 1933, Sayı 5405, s.1-2.

(176) Akşam Gazetesi, 27 Teşrinievvel 1933, Sayı 5405, s.1-2.

(177) Akşam Gazetesi, 27 Teşrinievvel 1933, Sayı 5406, s.1-2.

(178) Akşam Gazetesi, 27 Teşrinievvel 1933, Sayı 5406, s.1-2.

Cumhuriyetimizin Onuncu Yıl Kutlamalarının hazırlık merkezi olmuş ve ayrı bir özen gösterilmiştir. Bu hazırlık çalışmaları 28 Ekim 1933'de sona erdiği zaman Ankara tanınmayacak şekilde renklenmiş ve yeni bir çehreye bürünmüştür.

Bayram günü Ankara'nın bütün meydanları, sokakları evleri ve binaları bayrak, afiş ve dövizlerle süslenmiştir. Örneğin, Samanpazarı'ndan Yenışehir'e kadar kırmızı zemin üzerine renkli 15-20-25 metre uzunluğunda 300 adet döviz asılmıştır. Ayrıca caddeler, sokaklar ve evlerin boş duvarları 22 çeşit ve 20.000 adet afişle kaplanmıştır. Bu dövizlerde yer alan süslerden bazıları şu şekildedir.

- Sevr ölüm, Lozan hayat, Sevr Saltanatın, Lozan Cumhuriyetin
- On yıllık Cumhuriyet, Türk'ün engin gücünü tanıtır
- Görüşte bilgiye, gidişte ülkeye inanırız
- Gazi, en güçlü bir tarihin, en genç bir iradesidir."

Bu şekilde bayrama hazırlanan Ankara'da 29 Ekim 1933 sabahı, geçit töreni şu şekilde başlamıştır : Halk sabahın erken saatinden itibaren Cumhuriyet meydanı olarak ilan edilen, Yarış Meydanı'nda toplanmış ve meydanda 80.000 kişi olduğu halde Atatürk'ü ve geçit törenini beklemeye başlamışlardır.

Atatürk Büyük Millet Meclisi'nde, saat 9.15'de bütün kordiplomatların tebriklerini toplu olarak kabul etmiştir. Ankara Radyosu bu töreni hoparlörlerle meydana dakikası, dakika-

sına vermiştir (179).

Millet Mecilisi'ndeki törenden sonra Atatürk bir otomobil içinde yanında Erkan-ı Harbiye Başkanı Fevzi Paşa, arkasındaki otomobilde İsmet Paşa ve Varasilof ve I.Ordu Müfettişi Ali Sait Paşa olduğu halde (180), saat 10'da tören meydanına gelmiştir. Önce geçişe katılacak birlikleri ve kuruluşları otomobili ile teftiş ve kontrol eden Atatürk, tribünde kendisine ayrılan yere oturmuştur.

Bundan sonra, Cumhuriyet Bandosu tarafından İstiklal Marşı çalınmış, bu marştan sonra Cumhurbaşkanı Atatürk, meydana toplanan halka ve radyo aracılığıyla bütün ulusa, tarihi "Onuncu Yıl Nutku"nu okumaya başlamıştır. Halk tarafından büyük bir saygı ve sessizlikle dinlenen nutuk (söylev) "Ne Mutlu Türküm Diyene" sözleriyle bittiğinde, Cumhuriyet meydanı alkış sesleriyle dakikalarca inlemiştir. Bu söylevden sonra asker, jandarma kıtaları, izciler, öğrenciler, sporcular ve halk Onuncu Yıl Marşını bando ile beraber okumak üzere hazırlanmışlardır. O sırada Cumhuriyetin Onuncu Yıl Marşının güftesi dağıtılmış, üstünde Türk bayrağı taşıyan bu kağıtlar binlerce insanın elinde açılmış olduğu halde bandonun çalmasını heyecanla beklerken, bando sesinin duyulması üzerine, meydanadaki bütün halk, ordu birimleri, öğrenciler ve geçit törenine katılmak için gelen köylüler bir ağızdan Cumhuriyetin Onuncu Yıl Marşını

(179) Cumhuriyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 3407, s.1; Milliyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 2774, s.1.

(180) Milliyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 2774, s.6.

söylemişlerdir (181).

Onuncu Yıl Marşından sonra 8 inci Fırka bandosu, Atatürk'ün önünde dururken, öbür bölükler takım kolu nizamında on altışar olarak sert bir baş dönümüyle Atatürk'ü selamlamışlardır. Cumhuriyet alay bayrakları ilk defa bu geçit töreninde geçmiştir. Alay bayrağı ipek bir atlastan olup, bir köşesinde Türkiye Cumhuriyeti rumuzları ve alayın numarası ve kırmızı zemin üzerine ay yıldız yer almıştır. Bir kenarından tuğ sarkan Alay Sancağı geçerken, halk başı açık ayağa kalkmış ve Türklüğün sembolü olan sancağı büyük bir saygı ile selamlamıştır. Asker, o kadar düzenli geçmiştir ki, askerin bu düzenliliği milletin bağımsızlık ve egemenliğinin devam ve kuvvetine bir örnek olarak nitelendirilmiştir (182).

Bölükler, akan bir sel gibi sırasıyla geçmeye başlamışlar, Sekizinci Fırkanın piyade bölüklerinden sonra, Muhafız Bölüğü geçmiş, arkasından topçular bir hücum yürüyüşü yapmışlardır. Koşar bir vaziyette topları çeken iri katanalar, dağdan yuvarlanan çelik bir çığ gibi gürültü çıkararak Atatürk'ün önünden geçmişlerdir (183).

Sekizinci Fırkadan sonra Yirmiiüçüncü Fırka aynı düzenle ilerlemiştir. Bunlardan sonra kolordunun Suvari Alayları da koşar adım Atatürk'ü selamlayarak geçerken halk da bu gösteriyi, heyecanla alkışlamıştır. Bunu Sahra toplarının geçişi iz-

(181) Milliyet, 30 teşrinievvel 1933, Sayı 2774, s.5; Cumhuriyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 3407, s.9.

(182) Enver Behnan, a.g.e., s.17.

(183) Enver Behnan, a.g.e., s.17.

lemiştir (184).

Topçulardan sonra, Türk Hava Kuvvetlerinde 300 uçaktan oluşan bir hava filosuyla, ulaştığı gücü ve yüksek düzeyi gözler önüne serecek şekilde tören meydanının üstünden geçerek törene anlam vermiştir. Ayrıca konuk Rus havacıları da 3 uçakla bu gösteriye katılmışlardır (185).

Uçaklardan sonra, savaş arabaları, alacalı görünümleriyle törendeki yerlerini almışlar ve savaş arabaları içinde haber güvercinleri, haberleşme araçları olduğu halde ağır ağır ilerlemişlerdir. Daha sonra nakliye bölükleri geçmeye başlamışlardır. En fazla heyecan uyandıran ise harp dürbünleriyle birer çelik kaplumbağayı andıran tanklar olmuştur (186).

Ordu birliklerinden sonra, önde Türkiye izcilerinin oynamak bayrakları olduğu halde, izciler Atatürk'ü selamlayarak geçmişlerdir. Bu izci topluluğunda 300'ü kız olmak üzere 4500 izci yer almıştır. İzcilerin arkasından, Ankara Hukuk Mektebi ile İstanbul Üniversitesi ve Yüksek Okul temsilcileri, Gazi Enstitüsü, Kız Lisesi, Ebe Okulu, İsmet Paşa Kız Enstitüsü, Darüşşafaka ve Musiki Muallim mektebi öğrencileri, öğretmenleri başlarında olduğu halde bir düzen içinde ilerlemişlerdir (187).

Daha sonra, bütün Türkiye sporcuları; güreşçiler, boksörler, kızakçılar, atletler, hokeyciler ve futbolcular spor

(184) Enver Behnan, a.g.e., s.18

(185) Rıfat Uçarol, Türk Havacılarından Enver Akoğlu (1898-1962), İstanbul 1990, s.54-55

(186) Enver Behnan, a.g.e., s.18.

(187) Cumhuriyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 3407, s.8; Enver Behnan, a.g.e., s.18.

kıyafetleriyle, gruplar halinde geçmişlerdir. Öte yandan, Halk Fırkası üyeleri, ellerinde üçgen şeklinde ve üzerinde altı ok resmi bulunan bayraklarıyla görünmüşler ve Atatürk'ü selamladıktan sonra kendilerine ayrılan yere gelip durmuşlardır (188).

Cumhuriyet Halk Fırkası üyelerini, Ankara Vilayet İdare Heyeti, Ankara Barosu üyeleri, Daturta, Eczacılar ve diğer esnaf kuruluşları izlemiştir (189).

Bundan sonra geçişi, Ankara'nın civar köylerinden gelen 6000 köylü sürdürmüştür. Bunların 1000 tanesi atlı olup, şu köylerden konuk olarak gelmişlerdir : Haymana'dan 200 yaya, 50 atlı; Yozgat bucağından 200 yaya, 50 atlı; Gölbaşı'ndan 300 yaya; Etimesut'tan 300 yaya, 100 atlı; Bittek'ten 300 yaya, 50 atlı; Buğlum'dan 300 yaya; Çubuk'tan 300 yaya, 100 atlı; Keskin'den 100 yaya, 100 atlı; Ayas'tan 200 yaya, 100 atlı; Zir bucağından 300 yaya, 100 atlı; Ankara'nın Merkez bucağı civarköylerinden 2400 yaya ve 100 atlı. İçlerinden 300 tanesi milli kıyafet giymiş köylü grubu, önlerinde, zeybek oyunları oynayan Ankara seymeleri olduğu halde ilerlemişlerdir. Arkalarından da atlı köylüler, 16 kişilik sıralar halinde, süvari bölüğü gibi, atları başbaşa düzenli bir şekilde geçmeye başlamışlardır. Halk, bunları büyük coşku içinde seyrederken, geçişe katılan her köye, adıyla birlikte "yaşa" diye bağırarak tezahüratta bulunmuştur. Köylüler de bu ilgi ve sevgiye karşı-

(188) Enver Behnan, a.g.e., s.19.

(189) Cumhuriyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 3407, s.8.

lık olarak "Siz de yaşayınız" cevabını vererek ilerlemiş ve tam Atatürk'ün önünden geçerken "yaşasın Gazi babamız" diye bağırmışlardır. Köylülerin bu geçişi Cumhuriyet meydanındaki törenin sonu olmuş ve halk saat 13.35'ten itibaren şehre doğru dağılmaya başlamıştır (190). Halkın tören meydanını boşaltmasını bekleyen Cumhurbaşkanı Atatürk, saat 14.30'da yerinden ayrılarak, halkın sevgi gösterileri arasında Çankaya'ya dönmüştür (191).

Geçit törenlerinin sona ermesi üzerine başlayan şenlikler, çeşitli meydanlarında ve sokaklarında halk oyunları, bando eşliğinde marşların söylenmesi, Radyo yayınları, konferanslar, şiirlerin okunması, şeklinde akşama kadar sürmüştür (192).

Ankara'da, Bayramı gündüz yapılan tören ve şenliklerle bu şekilde coşkulu geçerken, gece başladığında ise, renk ve heyecanından birşey kaybetmediği gözlenmiştir. Özellikle saat 17'den itibaren bütün elektirikler yandığında, Ankara'nın gecesi gündüzünden farksız hale gelmiştir. Çünkü, şehrin her köşesinde aydınlatma başlamış, her evde kesinlikle bir veya iki ampul asılmış, elektriği olmayanlar fenerlerle evlerinin cephesini süslemişlerdir. Diğer yandan, Hakimiyet-i Milliye meydanında yer alan askerlerin yanında havagazıyla çalışan, büyük çelik bir çanak içinde, üç metre yüksekliğinde alevler yükselmeye, bunun tam ortasında ise gene havagazı düzeniyle çalışan

(190) Enver Behnan, a.g.e., s.19-20

(191) Milliyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 2774, s.6.

(192) Enver Behnan, a.g.e., s.20.

(194) Aksam, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 5409, s.2.

(195) Enver Behnan, a.g.e., s.20.

çelikten bir çelenk ışık seçmiştir (193).

Ayrıca Cumhuriyet Halk Fırkası merkezinden, Vilayet konağından, Ankara Palastan, Maarif Vekaletinden, resmi ve özel binalardan atılan havai fişekler, sürekli Gökyüzünün rengini değiştirirken, etrafa mavi, yeşil, kırmızı yıldızlar uçuşmaya başlamışlardır (194).

Öte yandan, Ankara Kalesi, baştan başa aydınlatılmış, büyük bir Türk bayrağı ve onun altında on metre büyüklüğünde bir "10" rakamı ışıklandırılmıştır.

Bütün bunları yakından görebilmek için çoluk çocuk bütün Ankara'lı sokaklara dökülmüştür.

Saat tam 20.30'a geldiğinde, Kaledibi'nde Duatepe'de, Timurlenk tepesinde bulunan bataryalardan top atılmaya başlanmış, on sene önce Cumhuriyetin ilan edildiği saatte atılan bu topların ilk sesi işitildiğinde, İnkılap uğruna varlıklarını ve hayatlarını veren İstiklal ve İnkılap şehitleri için bir dakika saygı duruşunda bulunulmuştur. Bir dakika süren sessizlikten sonra, istasyon arkasındaki fabrikalar, şehirdeki bütün otomobiller düdüklerini on dakika çalarak, bu törene katılmışlardır (195).

Top sesleri sürerken, elleri meşaleli bir fener alayı, halk arasından yürüyüşe geçmiş, bunu askeri bando alayı, izciler, Ankara'nın yakın ve uzak köylerinden gelen köylüler izle-

(193) Enver Behnan, a.g.e., s.20.

(194) Akşam, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 5409, s.2.

(195) Enver Behnan, a.g.e., s.20.

miştir (196). Bunlar arasında Fener Alayı, Hakimiyeti Milliye meydanından Büyük Millet Meclisi binası önüne, oradan da Apartmanı ve Hariciye Vekaleti önündeki Caddeyi takip ederek Halkevi önüne gelmiştir. Bu arada, baştanbaşa elektriklerle aydınlatılmış olan Halkevinden de havai fişekler atılmaya başlanmıştır. Sonra aynı alay, bando ve davul-zurna eşliğinde Samanpazarı'na, oradan da Çocuksaray caddesini izleyerek Hakimiyet-i Milliye meydanına dönmüş ve buradan öbür meydanlara dağılmıştır (197).

b. İkinci Gün Yapılan Tören ve Şenlikler

Ankara'da, bayramın ikinci günü de oldukça hareketli geçmiştir. Sabah saat 10'dan itibaren bütün izciler ve sporcular Halkevi önünde toplanmış ve sonra, Samanpazarı ve Çocuksaray Caddelerini izleyerek Hakimiyet-i Milliye meydanına gelmişlerdir. Buradan Cebeci'deki Sakarya Şehitliğinde yapılacak olan törene gitmek üzere harekete geçilmiştir. Şehitlikteki Tören'de, Vilayet Ordu, C.H.Fırkası, Belediye, Halkevi ve izciler adına çelenkler koyulmuş ve söylevler verilmiştir (198).

Öte yandan, gündüz saat 9'dan 17'ye kadar devam etmek üzere Halk kürsüleri açılmıştır. Bu kürsülerden bir tanesi, Hakimiyet-i Milliye meydanında bulunan Gölle Taşıyan Kadın

(196) Akşam, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 5409, s.2.

(197) Enver Behnan, a.g.e., s.22

(198) Enver Behnan, a.g.e., s.23; Akşam, 30 Teşrinievvel 1933,

Sayı 5409, s.3.

heykelinin önünde, diğerleri Samanpazarı parkının içinde ve Hamamönünde kurulmuştur. Bir gün önce kendi adını yazdıran her vatandaşa açık bulunan bu kürsülerde verilen söylevleri, özellikle köylüler dikkatle dinlemiş, hatta bazı köylüler de çıkıp İnkılabın büyüklüğü hakkındaki düşüncelerini dile getirmişlerdir (199).

İkinci gün, tören ve şenlikler bu şekilde sürerken, Maarif Vekaleti tarafından Kız Enstitüsünde bir Maarif Sergisi açılmıştır. Bu serginin girişindeki dekoratif ve sembolik şemalar ile grafikler çok güzel olup, zevkli bir şekilde düzenlenmiştir. Ayrıca Ticaret Odasında açılan sergide Cumhuriyetin ilk on yılında gerçekleştirilen Zirai ve Sanayi alanlarındaki gelişmeler gösterilmiştir. Bu sergilerden başka, Halkevi Salonunda, Türk ressamaları tarafından bir İnkılap Resim Sergisi açılmış olup, ressamlarımızın Kurtuluş Savaşı ve Türk İnkılabını işledikleri tabloları sergilenmiştir.

Bütün bu tören ve şenliklerin yanı sıra, saat 15'den itibaren Halkevinde müsamereler verilirken, köylüler ile gençler İstasyon ve Cebeci meydanlarında davul-zurna eşliğinde cirit oynamışlardır (200).

Bayramın ikinci gününde bu şekilde coşkulu ve heyecanlı geçen Ankara'da akşamın ilk saatlerinden itibaren halk yine sokaklara dökülmüş ve sabaha kadar Samanpazarı, Hamamönü, Hükümet ve İtfaiye meydanlarında çalınan bando'ları dinlemiş,

(199) Enver Behnan, a.g.e., s.23; Akşam, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 5409, s.3.

(200) Enver Behnan, a.g.e., s.24.

davul-zurna eşliğinde, ellerinde bıçaklar, zeybek, misket ve köroğlu oynayarak eğlenmişlerdir (201).

Eğlence yerleri sabaha kadar açık tutulan Ankara'da şenlikler bu şekilde devam ederken, Cumhurbaşkanı Atatürk otomobiliyle şehri dolaşmaya çıkmış ve geçtiği her yerde büyük sevgi gösterileriyle karşılaşmıştır (202).

Görüldüğü gibi, ikinci gün de, Ankara'da halkın gösterdiği büyük ilgi ve heyecanla coşkulu bir bayram günü yaşanmıştır.

c. Üçüncü Gün Yapılan Tören ve Şenlikler

Ankara'da bayramın üçüncü günü, Toprak Alma Törenine ayrılmıştır. Daha önce belirtildiği gibi, Atatürk'e, Türk ulusunun minnet borcunun ve Atatürkçülük yolunda bütün Türkiye'nin birlik ve beraberliğinin bir göstergesi olmak üzere, yurdun her yanındaki Cumhuriyet meydanlarında yapılan törenlerle Ankara'ya gönderilecek olan topraklardan bir anıt yaptırılması düşünülmüştü. Bu nedenle, Ankara'da toprak alma törenine büyük önem verilmiş, ve bu iş için bir Temsil Alayı düzenlenmiştir. 31 Ekim günü saat 10'da başlayacak olan tören için hazırlanan bu Temsil Alayının sembolize ettiği değerler ve geçiş düzeni şu şekilde olmuştur:

(201) Enver Behnan, a.g.e., s.25.

(202) Akşam, 31 Teşrinievvel 1333, Sayı 5410, s.1.

- 1) Cumhuriyet Sembolü: Orta okul öğrencileri tarafından taşınan üç levha üzerinde gösterilmiştir. bu levhalardan sağ tarafta, bir yaşında bir çocuk ve 1933 yazısı, sol tarafta on yaşında bir öğrenci ve 1933 yazısı, ortada ise bir güneş ve ışınları arasında büyük bir "10" rakamı yer almıştır.
- 2) Kurtuluş Savaşı Sembolü: 100 tane atlı ve milli kıyafetler giymiş zeybekler ile arkalarında on tane kağı arabası, öküzler ve cephane taşıyan mandalar olduğu halde ilerlerken, önlerinde davul-zurna eşliğinde milli mücadele yıllarında halkın söylediği "Ankara'nın taşına bas" türküsü çalınmıştır.
- 3) Milli Ordu Sembolü: Yunan Kuvvetlerini Anadolu'dan temizleyen Türk ordusunu temsil eden bir bölük mızraklı süvari ve bir bölük piyade katılmıştır. Önde ise, Atatürk'ü Kocatepe'de gösteren iki metre büyüklüğünde bir yağlı boya tablo, iki asker tarafından taşınmıştır.
- 4) Gazi sembolü: Atatürk'ün dört metre büyüklüğünde ve bir koltuğa oturmuş vaziyette gösteren heykeli, etrafı Türk bayraklarıyla donatılmış olarak bir kamyon üzerinde geçirilmiştir.
- 5) Meçhul Asker Sembolü: Askerî bir kamyon üzerinde üç metre yüksekliğinde üç kademeden yapılmış kaideler ve kaidelerin dört tarafında 10 rakamı, ayyıldız ve altı tunç başlı ok yer almıştır. Ayrıca Kamyonun her köşesinden Fırka bayrakları ve Türk bayraklarından bir çelenk yapılmıştır.

- 6) Milli Sanayi Sembolü: Bir Kamyon üzerinde üç metre büyüklüğünde ve elinde makina dişlisi tutan alçıdan bir işçi heykeli yer alırken arkasından bir fabrika ve büyük bir baca görüntüsü yükselmiştir.
- 7) Ay-Yıldız Sembolü: İki genç Atatürk'ün bir ay içinde ve başında yıldız bulunan üç metre yüksekliğindeki bir tablosunu taşımışlardır.
- 8) Harf İnkılabı Sembolü: Orta okul öğrencileri evlerinde 29 tane yeni harfi gösterir bir tablo taşıırken "Yeni Harf" Şarkısını söylemişlerdir.
- 9) Kanun Sembolü: Adliyenin mübaşir ve müstahdemleri ikişer kişilik sıralar halinde, ellerinde bir hakim tablosu taşımışlardır. Bu tabloda yeni elbiseleriyle bir hakim gösterilirken, arkasında adaleti temsil eden bir terazi yer almıştır.
- 10) Demiryolları sembolü: Devlet Demiryolları memurları resmi elbiseleriyle dörder kişilik sıralar halinde dizilirken, önlerinde bir şimendifer resmi ve "sekiz senede 4000 kilometre demiryolu" yazısı yer almıştır.
- 11) Lozan Andlaşması Sembolü: Milli mücadele sonunda imzalanan Lozan Andlaşmasıyla kazandığımız sınırlar, yağlı boya bir haritayla gösterilmiştir.
- 12) Cumhuriyet Halk Fırkası Sembolü: Fırkanın sembolü olan altı ok halk tarafından taşınmıştır (203).

Yukarıda belirtildiği şekilde sıralanan Temsil Alayı, arkasında 2000 işçi olduğu halde saat 11'de Halkevi önünden kalkmış, önce Samanpazarına, sonra Çocuksaray caddesinden Hakimiyet-i Milliye meydanlarına doğru hareket etmiştir. Temsil Alayının geçtiği yollar, Ankara'lılar tarafından doldurulmuş ve alay büyük ilgiyle izlenmiştir.

Türkiye'de ilk defa yapılan bu tür temsili alay, İnkılabın bütün gelişmelerini halkın gözü önünde canlı olarak yaşıtmıştır. Alayın Cumhuriyet Meydanına ulaşmasından sonra saat 12'de toprak alma töreni başlamış, önce Diyanet İşleri Reisi Rıfat Efendi, sonra Ankara Valisi Nevzat Bey Halkevi Reisi Nafi Atuf Bey ve oğlu şehit düşmüş bir anne, bir malûl gazi, en yüksek bir okulun kız ve erkek sınıf birincileri birer avuç toprak almıştır. Bir Türk bayrağının içine konulan bu toprak ağzı bir sırma ile bağlanarak Türk ve Fırka bayraklarıyla süsülü olan bir kamyonun üstüne yerleştirilmiştir. Toprak alma töreni bittikten sonra İstiklal Marşı ve Cumhuriyetin Onuncu Yıl Marşı hep birlikte söylenmiş ve halkın ortasında bulunan kürsüden söylevler verilmiştir. Tören bittikten sonra Temsil alayı gene aynı düzenle Halkevi önüne dönmüştür (204).

Öğleden sonra da çeşitli yerlerde müsamereler ve konferanslar verilmiştir.

Bayramın son gecesi Ankara'da büyük bir fener alayı düzenlenmiştir. Ayrıca Ankara kalesi olağanüstü ışıklandırılmıştır. Şehirde beyaz alevlerden çeşitli şekiller yapılmış, özellikle C.H.Fırkasının bahçesinde havai fişekler ve bombalar

atılmış, alev fişekleri fırlıdak şeklinde dönerek alev ve ışık saçarken, saat maytapları yakılmıştır. Ayrıca Ankara'nın bir çok meydanlarında da köylüler davul, zurna çalarak eğlenmişlerdir. Cumhuriyet meydanında 200 köylü cirit oynamıştır (205).

Ankara, Başkent olarak, Onuncu Yılı, anlam ve önemine uygun bir şekilde renkli, heyecanlı ve coşkulu kutlamıştır.

3. İstanbul'da Geçit Töreni ve Şenlikleri

a. Birinci Gün Yapılan Tören ve Şenlikler

Cumhuriyetimizin Onuncu Yıl Dönümünü anlamına uygun şekilde coşku ile kutlamak için İstanbul'un bütün sokakları, caddeleri, evleri, apartmanları, dükkanları mağazaları her yer, Türk bayraklarıyla donatılmış, gökyüzü dalgalanan milyonlarca bayrakla görülmez hale gelmiştir. İstanbul'da dalgalanan Türk bayrağı 15 milyonu, gece yanan ampullerin sayısı yüz milyonu bulmuştur (206). Ayrıca Zafer Takları ve her tarafta dalgalanan bayraklarla şehrin görünümünü büsbütün değiştirmiş, şehrin büyük caddeleri hatta sokak araları bile zafer taklarıyla dolmuştur. Bütün bu taklar kırmızılı, beyazlı kumaşlar ve yeşilliklerle çok güzel süslenmiştir (207). Kısaca her taraf birbirine yarışır tarzda donanmış, en ücra mahallelerde, en mütevazı evler bile bayraklar, yeşillikler ve fenerlerle süslenmiştir (208).

Özellikle Beyazıt Meydanı, İstanbul İli Kutlama Komitesi tarafından "Cumhuriyet Meydanı" olarak seçilmiş olduğundan, 29 Ekim 1933 Pazar günü başlayacak olan geçit töreni için hazır-

(205) Akşam, 1 Teşrinievvel 1933, Sayı 5411, s.2.

(206) Milliyet, 30 teşrinievvel 1933, Sayı 2774, s.1.

(207) Akşam, 29 Teşrinievvel 1933, Sayı 5406, s.1.

(208) Akşam, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 5407, s.2.

lanmıştır. Bayramın birinci günü Beyazıt Meydanı bayraklarla donatılan ağaçlar ve bunların arasında asılmış olan kırmızı bezden zemin üzerinde beyaz renkte vecizelerin yazıldığı afişler meydanı kuşatmıştır (209). Ayrıca Meydandaki Beyazıt Camii ve Üniversite avlusunu çeviren duvarlar, eski dönemlerle İnkılap sonrası Türkiye arasındaki başlıca farkları anlatan yazılı ve resimli afişlerle örtülmüştür. Bunlardan bazıları şunlardır :

- Hakimiyet Milletindir.
- Durmayalım Düşeriz.
- Türk Ordusu Milletın Özüdür.
- Yeni Türkiye Devleti Milletın ve Hükümetin Birbirini Tamamlayan Bütünlüğüdür.
- Kendine Güven, Millete İnan."

Ayrıca duvarlara asılı bu afişlerde on yılda çeşitli alanlarda yapılan İnkılapların resimli, rakamlı açıklamaları dikkat çekmiştir. Bunun yanı sıra ulaşım araçlarında da; otobüsler, tramvaylar ve otomobillerin üzerlerinden atılan kağıtlarda da bu tür özlü süsler yer almıştır (210).

İstanbul 'da halkın bu bayrama olan ilgisi o kadar fazla ve geçit törenine katılmak için çeşitli kuruluşlar tarafından gösterilen çaba o derece büyük olmuştur ki, Cumhuriyet

(209) Cumhuriyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 3407, s.7; Akşam,

30 Teşrinievvel 1933, Sayı 5407, s.2.

(210) Milliyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 2774, s.1.

meydanı, sabahın erken saatlerinde dolmuş, geçit törenine katılacak binlerce kişilik kabileler Üniversite meydanından Süleymaniye meydanına ve çevredeki diğer meydanlara taşmıştır(211).

Günün ilk saatlerinden itibaren Caddeler kalabalıklaşmış, sokaklardan adeta bir insan seli akmaya başlamıştır. Hele Beyazıt'tan Taksim'e kadar olan Divanyolu, Ayasofya, Alemdar, Sirkeci caddeleri Köprü, Galata, Şişhane Karakolu, Tepebaşı, Beyoğlu İstiklal Caddeleri o derece dolmuştur ki buralara adım atmak mümkün olamamıştır (212). Özellikle geçit güzergahındaki binaların pencerelerinde, damlarında haftalarca önce kiralanarak tutulan yerler, sabahın altısından itibaren sahipleri tarafından hıncahınç doldurulmuştur. Öte yandan, bütün yollar bayrak, afişler ve armalarla süslenirken takların ve kulelerin görkemli duruşları dikkatleri çekmiştir (213).

Cumhuriyet Bayramı nedeniyle düzenlenen büyük geçit törenine, 29 Ekim günü askeri öğrenci, polis ve itfaiye kıtaları, Türk ve yabancı olmak üzere 90 okulun öğrencileri, 100 kadar Esnaf Derneği, çeşitli spor kulüpleri, bir bölük asker ve diğer kuruluşlar olmak üzere 30.000 kişi katılmıştır (214).

Cumhuriyet meydanındaki tören saat 10'da Vali ve Belediye Başkanı Muhittin Bey, Üçüncü Kolordu Kumandanı Şükrü Nai-

(211) Akşam, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 5407, s.2.

(212) Akşam, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 5407, s.2.

(213) Milliyet, 30 Teşrinievvel, 1933, Sayı 2774, s.1.

(214) Cumhuriyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 3407, s.7; Milliyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 2774, s.5.

li Paşa, Üniversite bahçesinde, geçide katılacak olan birlikleri ve okulları, sonra da Süleymaniye'de toplanmış bulunan Esnaf Derneklerini denetlemesiyle başlamıştır (215).

Saat 10.30'da denetlemenin bittiği sırada Üniversite önünde kurulan radyo tesisatı bütün meydanı Cumhurbaşkanı Atatürk'ün Ankara'da verdiği söylevle çınlatmıştır. Atatürk'ün "Onuncu Yıl Nutku"nu 15 dakika büyük bir dikkat ve ilgi ile dinleyen halk, bittiğinde **Yaşa! Varol!** sesleri ve büyük bir alkış tufanı ile heyecanını belirtmiştir (216).

Böylece, Cumhuriyet Meydanında başlayan tören için, bütün askeri öğrenciler ve diğer öğrenciler ve şehir bandosu kürsünün karşısında yerlerini almış ve Kolordu Erkanı Harbiyesi tarafından verilen işaret üzerine bütün mızıkalar hep birden İstiklal Marşını çalmaya başlamışlardır. On bando mızıkanın hep birden çaldıkları İstiklal Marşı bittikten sonra Üniversitenin iç kapısı önünde yer almış olan 3000 Üniversite öğrencisi hep bir ağızdan İstiklal Marşını söylemiştir (217).

Saat 11.15'de Vali ve Belediye Başkanı Muhittin Bey kürsüye çıkarak verdiği söylevinde bu bayramın önemini özetle şöyle dile getirmiştir:

(215) Milliyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 3407, s.7; Cumhuriyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 3407, s.7; Akşam, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 5407, s.2.

(216) Milliyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 3407, s.7.

(217) Cumhuriyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 3407, s.7.

riyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 3407, s.7.

(219) Milliyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 2774, s.5.

"On yıldan beri kutladığımız Cumhuriyet Bayramlarını sırasıyla bizi on yıl mesut ettiği için, Cumhuriyet dönemi artık bu kadar gürbüzlük çağına girdiğini gördüğümüz için, ve bizim sonraki nesillerin hep bu güzel günleri göreceklere sonsuz imanla kanaat getirdiğimiz için bu bayramımız geçmiş eşlerinden büyüktür, on kere büyük, yüz kere büyük, hem geçmiş, hem gelecek kati ölümden kurtardığı için mazi, bütün refah ve saadeti doğuracağı için âti bugüne gıpta içinde... İşte aziz vatandaşlarım bugünü size üç zamanın bayramı diye kutluyorum" (218).

Valinin yukarıdaki konuşmasının arkasından meydanda bulunan 150 bin kişi hep bir ağızdan "Onuncu Yıl Marşı"nı söylemiştir.

Bundan sonra, Cumhuriyet Meydanında başlayacak olan geçit törenini izlemek üzere, Vali ve Belediye Başkanı Muhittin Bey, Kolordu Kumandanı Şükrü Naili Paşa, İstanbul'daki yabancı Konsolosları, Harp Akademisi Kumandanı Fuat, İzmit Müstahkem Mevki Kumandanı Hüsnü, Fırka Kumandanı Galip, Harbiye Mektebi Kumandanı Miralay Şükrü ve Deniz Harp Akademisi Müdürü Miralay Fahri Beylerle, Vilayet, Adliye, Belediye erkanı, Şehir Meclisi üyeleri Mali Kuruluşlar ve Banka müdürleri, Gazeteciler ve daha birçok kişi tribünlerdeki yerlerini alarak hazır bulunmuşlardır (219).

Bando sesiyle başlayan tören şu sırayı izlemiştir :

(218) Milliyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 2774, s.1-7; Cumhuriyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 3407, s.7.

(219) Milliyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 2774, s.5.

- Bu okullardan - Harbiye Öğrencileri
- Askeri Tıbbiye Öğrencileri
 - Deniz Lisesi Öğrencileri
 - Gaziler
 - Parti İl İdare Heyeti
 - Şehir Bandosu
 - Polis Müfrezesi
 - İtfaiye
 - Milli Türk Talebe Birliği: Kız ve erkek öğrencilerden oluşan 3 bin kişilik grubun önünde bir kız öğrenci bayrak taşımıştır.
 - Üniversite öğrencileri adına Maarif Cemiyetinin idaresindeki Talebe Yurdu öğrencileri
 - Hastabakıcılık Okulu
 - Liseler
 - Orta Okullar

(Bu sırada geçit töreni devam ederken Tribünlerdeki davetlilere limonata ve bisküvi ikram edilmiştir.)

- Spor kulüpleri: Spor kıyafetleriyle geçmişlerdir.
- İstanbul'daki Yabancı ve Azınlık Okulları: Bu seneki geçit töreninin bir özelliği de İstanbul'daki bütün yabancı ve azınlık okullarının da katılması idi. Böylece geçit törenine İngiliz Kız Lisesi, Zapyon Rum Lisesi, Fener rum Lisesi, Ketro Nogayan Lisesi, Zografyon Lisesi, Eseyan Kız Lisesi, Musevi ve Alman Liseleri, Ticaret Mektebi, Üsküdar ve Amerikan Koleji öğrencileri katılmışlardır.

Bu okullardan sonra Dernekler geçmeye başlamışlardır.

- Himayeitfal Cemiyeti: Bir otomobil üzerinde "Himayeitfal" yazılı bir süt şişesi ve yanında bir beşik içinde bir süt çocuğu sembolize edilmiştir (220).
- Sanayi Birliği: Sanayi birliği levhasında son on senede kurulan fabrikaların sayısı yazılı idi, "1923'de 140 fabrikamız varken bu sayı 2317 olmuştur (221).

Bundan sonra bazı kurumların reklam otomobilleri geçmeye başlamıştır.

- Lion Çukolata Fabrikası otomobili tam trübünün önünden geçerken, fabrikanın teneke- den yapılmış bacası telgraf direğine çarp- mış, telleri koparmış ve baca kırılmıştır. Bu otomobilden halka küçük kağıtlara sarı- lı çikolatalar atılmıştır.

Bundan sonra da esnaf derneklerinin geçişi şu şekilde sürmüştür: Geçide katılan, yerli sanayie ait bu tür otomobillerin sayısı 30 kadar vardır. Sonra, bu otomobilleri Esnaf Dernekleri takip etmiştir. Bunlar sırasıyla,

- Çiçekciler ve Bahçıvanlar Cemiyeti: Otomo- bili bir dakika tribünlerin önünde durmuş. Vali Beye ve Kumandan paşalara buket hedi- ye edilmiştir.

(220) Akşam, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 5409, s.2; Milliyet 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 2774, s.5; Cumhuriyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 3409, s.7.

(221) Cumhuriyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 3407, s.7; Milli- yet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 2774, s.5.

- Arabacılar Cemiyeti
- Şöförler Cemiyeti
- Ayakkabıcılar esnafı
- Balıkçılar Cemiyeti: Bir kamyon büyük kamyonun üzerini büyük bir balık ağıyla örtmüş olarak geçmiştir.
- Celep Esnafı: Bunlarda bir kamyon içinde koyun, öküz, manda sergilemişlerdir.
- Körler, Sağırlar, Dilsizler Cemiyeti
- Türk Sepilciler, Dokumacı, Yazmacı, Örücü-ler Cemiyeti
- Kabzımallar: Birçok meyveleri tecessüm ettiren şekiller yapmışlardır.
- Ekmek Yapıcıları

Esnaf Dernekleri, Cumhuriyet Bayramı nedeniyle, İstanbul'a gelen köylüler izlemiştir. Bu köylüler geçiş törenine, cephane taşıyan bir öküz arabası, bir kağnı ve omuzunda silah taşıyan bir köylü kadını ile katılmış ve büyük bir ilgiyle izlenip, uzun uzun alkışlanmışlardır (222).

Bundan sonra da esnaf derneklerinin geçişi şu şekilde sürmüştür :

- Lokantacılar Cemiyeti
- Hamallar Cemiyeti
- İnşaat Ustaları Cemiyeti
- Kaldırımcılar Cemiyeti
- Kahveciler Cemiyeti
- Kasaplar Cemiyeti: Otomobilde bayram nedeniyle kurban edilecek iki koç dikkati çekmiştir.
- Kayıkçılar, Sandalcılar Cemiyeti: Kayıkçılar güzel memleket oyunları oynayarak geçmişlerdir.
- Narangozlar Cemiyeti

(222) Akşam, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 5409, s.2; Cumhuriyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 3407, s.7.

- Manavcılar Cemiyeti: Geçerken bir manav timsali üzerine Tribünlerden geçerken bayrak açmışlardır (223).
- Türk Mürettepler Cemiyeti
- Saraçlar Cemiyeti
- Sıvacılar Cemiyeti
- Sürücüler Cemiyeti
- Sütçüler Cemiyeti
- Tahmil ve Tahliye Deniz Ameleleri Cemiyeti: Ameleler geçerken Cumhuriyet Marşını söylemiştir.
- Yorgancılar Cemiyeti : Yorgancılar esnafının Atatürk'ün yorgana zarif bir şekilde işledikleri resmi beğeni toplamıştır(224).

Bütün bu Esnaf Cemiyetlerini onbinlerce halk izlemiştir. Böylece iki buçuk saat süren geçit töreni saat 13.30'da bitmiş bundan sonra halk Galata Köprüsü, Şişhane yokuşu ve İstiklal Caddesi yolunu izleyerek öğleden sonra Taksim'de yapılacak törene katılmak üzere harekete geçmişlerdir (225).

Cumhuriyet meydanındaki geçit töreninin sona ermesinden sonra, sıra Taksim'de yapılacak törene gelmiştir. bunun için daha önceden Taksim meydanı 29 Ekim öğleden sonra yapılacak tören için hazırlanmış, meydanın etrafındaki binalar ve Beyoğlu'nun bütün caddeleri bayraklarla donatılmıştır. Ayrıca Taksim Meydanında 9 tane büyük tak kurulmuştur. Bu taklar defne dallarıyla, bayraklarla, İnkılap liderlerinin resimleriyle, renkli

(223) Milliyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 2774, s.5.

(224) Akşam, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 5409, s.2.

(225) Milliyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 2774, s.5.

ampullerle süslenmiş ve büyük harflerle Türk İnkılabının ve-
cizeleri yazılmıştır (226).

Ayrıca, Taksim Meydanında "Halk Kürsüsü" kurulmuş, bayra-
mın devam ettiği üç gün içinde 52 konuşmacı İnkılabın, Cumhu-
riyetin ve bağımsızlığın önemini Atatürk İlkelerinin anlamını
belirtmek üzere söz almıştır (227).

Halk yedisinden yetmişine kadar sokakları caddeleri dol-
durmuş, Cumhuriyet Meydanından gelecek tören alayını beklerken,
duvarlarda okunan vecizeler, halkı bu kutlu güne bir kat daha
bağlamış, İstanbul'luların bu büyük bayrama karşı besledikleri
sevgi ve saygının bir kat daha artmasına neden olmuştur (228).

Taksim Meydanına yerleştirilen hoparlörler aracılığıyla
beklemekte olan halka, İstiklal ve Cumhuriyet Marşı dinletilir-
ken, onların da içten gelen bir istekle katıldıkları görülmüş-
tür. Bir kısım halk da büyük hoparlörlü radyoların başında
toplanmış, buradan verilen söylevleri heyecanla dinlemişler-
dir (229).

Yollardaki izdiham, tarif edilemeyecek dereceye varmış-
tır. Alay ancak ağır ağır yoluna devam ederek sonunda Taksim
Abidesinin önüne varabilmiş ve burada geniş bir daire çizerek
beklemeye başlamıştır. Öte yandan, askerler, Taksim Meydanını

(226) Cumhuriyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 3407, s.8; Milli-
yet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 2774, s.5.

(227) Milliyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 2774, s.5.

(228) Milliyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 2774, s.5.

(229) Milliyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 2774, s.5; Akşam,
30 Teşrinievvel 1933, Sayı 5409, s.2.

ve civarındaki gazinoları tıklım tıklım dolduran halk tarafından şiddetle alkışlanmıştır (230).

Saat ikiye doğru Vali Muhittin Bey ve Kolordu Kumandanı Şükrü Naili Paşa binbir güçlkle kendilerine yol açarak abidenin önüne gelmişlerdir. Bayrak çekildikten sonra İstiklal Marşı çalınmış, İstiklal Marşından sonra Vali Bey'in işareti üzerine, bütün mızıkalar, hep birden Cumhuriyetin "Onuncu Yıl Marşını" çalarken, halk da bir ağızdan bu marşı tekrarlamıştır. Onuncu Yıl Marşını "İstanbul Marşı" takip etmiş ve bu meydana geleni tarafından söylenmiştir. En sonunda Çelenkler ortaya getirilmiş, ilk önce fırka ve belediye adına hazırlanan çelenkler, törenle anıta bırakılmıştır. sonra Gençler Birliğinden Muammer ve Hüsnü Beyler kürsü önünde birer söylev vermişlerdir. Erkek Muallim Mektebi Müdürü Saffet Bey de tarih, coğrafya, yurt bilgisi açısından İnkılap ve Cumhuriyeti açıklayan bir konferans verilmiştir (231).

Gece olunca İstanbul'un her yanındaki milyonlarca ampul şehri nura çevirirken bütün büyük caddeler gündüz gibi olmuştur. Diğer bir taraftan, içinde Yavuz ve bir Rus filosunun da bulunduğu 30 gemi ada şeklinde boğazı süslemiş ve saat 20'den sonra Boğaza doğru hareket etmiştir (232).

Akşam olunca sokaklardaki kalabalık azalmamış, bir kat daha artmıştır. Herkes bu büyük bayramın ilk akşamını neşe

(230) Milliyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 2774, s.5.

(231) Milliyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 2774, s.5.

(232) Akşam, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 5409, s.2; Milliyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 2774, s.6.

içinde geçirmek için sokaklara dökülmüştür. Ençok kalabalık Taksim'de olmuştur. burası gerçekten çok sanatkarane tarzda süslenmiş ve ışıklandırılmıştır. Özellikle Taksim Anıtı ondan fazla projektörün ışığı altında aydınlatılırken, Anıtın etrafı çiçekler şeklinde ışıklandırılmıştır. Ayrıca Belediye Sular İdaresi de Havuzu düzenlemiştir. Bu havuzdaki fıskiyeleler adeta sudan bir kubbe meydana getirilmiş, bu kubbenin ortasından havaya doğru bir su sütunu yükselmiştir. Sonra bu sular havuza dökülürken renkli projektörlerin ışığı altında çeşitli renklere bürünmüştür (233).

Ayrıca C.H.Fırkasının Şişli Nahiyesi, Bomonti'de, Hamam İstasyonun, Nişantaşı'nda, Kurtuluş'ta, Tepe üstünde birer tak kurmuştur. Şişli Nahiyesi Merkezi önünde de altı büyük sütun inşa edilmiştir. Bu sütunların köşelerindeki buzlu camlar, üzerinde vecizeler yazılmış ve gece ışıklandırılmıştır (234).

Öte yandan, Beyazıt Meydanı da gece oldukça kalabalık olmuş, buradaki havuzun fıskiyelelerinden de renkli projektörlerin ışıklarıyla havaya doğru çeşitli renkli sütunlar yükselmiştir. Ayrıca, meydana hakim olan Üniversite de çok güzel ışıklandırılmıştır (235).

Saat 20'ye doğru İstanbul'un her yanından toplanan halk fener alayı ile birlikte harekete geçmiştir. Bu arada yurdun her yanında olduğu gibi 101 pare top atılarak bu büyük bayram

(233) Akşam, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 3409, s.2.

(234) Milliyet, 30Teşrinievvel 1933, Sayı 2774, s.6.

(235) Akşam, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 5409, s.3.

selamlanmıştır. İlk top atılırken şehitler onuruna 1 dakika saygı duruşunda bulunulmuştur (236).

Sonra Fener Alayı için Taksim'den hareket eden bir kafiye, aralarında asker, her sınıf halk ve öğrenciler olduğu halde marşlar söyleyerek ellerinde meşaleler Ayaspaşa'ya doğru ilerlemişler, buradan Dolmabahçe, ve Karaköy köprüsünden geçerek, İstanbul tarafına Beyazıt'a gelmişlerdir. Ayrıca bunların başında Harbiye Mektebi ve Bandoları yer almıştır (237).

Beyazıt'tan kalkan diğer bir kafiye de Belediyenin önünden geçerek Cağaloğlu, Ankara caddesini takip ederek Köprü üzerinden Taksim'e gitmişlerdir. Taksim'de ayrıca ellerinde elektrikler olan bir kafiye de Dolmabahçe'ye inmiştir. Bu kafiye'nin başlarında Şehiryatı Mektebi öğrencileri ellerinde hareket eden bir motordan elektrik alan, direkli ampuller tutmuşlardır (238).

Ayrıca Beyazıt, Taksim, Şemsipaşa, Belediye önü ve Kız Kulesi'nden havai fişekler atılmış, bayram candan bir coşku ile kutlanmıştır. Kadıköy yakasında da yer yer büyük fener alayları yapılmıştır. Eyüp'ten kalkan bir fener alayı da Balat'tan, Fener'e oradan da Sultan Selim yoluyla Karagümrük'e, oradan Edirnekapi yoluyla tekrar Eyüp'e dönmüştür (239).

(236) Akşam, 30 teşrinievvel 1933, Sayı 5409, s.3; Cumhuriyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 3409, s.7.

(237) Milliyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 2774, s.6.

(238) Cumhuriyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 3407, s.8; Milliyet, 30 Teşrinievvel, Sayı 2774, s.6.

(239) Milliyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 2774, s.6.

Bu arada Dolmabahçe Millet Sarayı'nda Vali Bey tarafından gece bir balo verilmiştir. Baloda konsoloslar, Vilayet erkani, yüksek rütbeli subaylar, İstanbul'un tanınmış bütün yerli ve yabancı simaları olmak üzere 1000 kişiden fazla davetli bulunmuştur (240).

Görüldüğü gibi İstanbul'da, uzun ve titiz bir çalışmadan sonra, başlayan tören ve şenlikler olağanüstü güzel geçerken, halk da içten gelen duygu ve heyecanla buna katılmıştır.

b. İkinci Gün Yapılan Tören ve Şenlikler

Bayramın ikinci günü de büyük bir coşku ve sevinç içinde geçmiştir. Havanın çok güzel ve ılık olması, bu neşeyi bir kat daha artırmıştır. Halk erkenden sokaklara dökülmüş, özellikle şehrin iki merkezini oluşturan Taksim ve Beyazıt Meydanları çok kalabalık olmuştur.

Bu Meydanların etrafındaki boş arsalarda salıncaklar kurulmuş ve birçok eğlence yerleri yapılmıştır (241).

İkinci gün İstanbul'da yapılan törenlerin en parlak ve en canlısı, Cumhuriyet Meydanı adını alan Beyazıt Meydanında, kalabalık bir halk kitlesi tarafından gerçekleştirilen "Toprak Alma" töreni olmuştur. Belediye Başkanı Vekili HamitBeyin başkanlık ettiği bu törene Şehir Yatı Öğrencileri, izciler, bütün

(240) Akşam, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 5409, s.3; Milliyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 2774, s.6; Cumhuriyet, 30 Teşrinievvel 1933, sayı 3407, s.8.

(241) Akşam, 31 Teşrinievvel 1933, Sayı 5410, s.1.

dernek ve kuruluş temsilcileri ve Şehir bandosu katılmıştır. Saat 11'de tören Şehir Bandosu'nun İstiklal Marşını çalmasıyla başlamıştır. Sonra Şehir Bandosu eşliğinde hep bir ağızdan "Cumhuriyet Marşı" söylenmiştir. Arkasından Belediye Reisi Muavini ve Kutlama komitesi Başkanı Hamit Bey Kürsüye çıkarak ilk söylevi vermiştir. Bunu İstanbul Halk Fırkası Başkanı Cevdet Kerim Bey'in söylevi takip etmiştir (242).

Bundan sonra, ulusal birlik ve beraberliğin sembolü olan, "Toprak Alma" töreni başlamıştır. Meydanın ortasındaki havuzun kenarındaki çiçek bahçesine girilmiş ve toprağı kazmak için nikelden yapılmış özel bir kürek ve kazma ile toprak kazıldıktan sonra, Belediye Başkan Muavini Hamit, Fırka Reisi Kerim, Halkevleri Reisi Hamit Beyler ve Daimi Encümen azası Nakiye Hanım ve bir Harp malulu, Üniversitenin son sınıfından en yaşlı bir öğrenci ve bir şehit çocuğu tarafından, bir avuç toprak alınarak özel bir kutuya konmuştur. Bu kutu, toprakla doldurulduktan sonra beyaz bir kurdele ile bağlanarak, Kutlama Komitesinin mühürü ile mühürlenmiş, üzerine toprağı alanlar tarafından imzalanmıştır. Sonra kutu, hazırlanan bir tutanakla beraber akşam Ankara'ya gönderilmiştir. Törenden sonra Kutlama Heyeti adına Atatürk'e bir telgraf çekilmiştir. Ayrıca Toprak alınırken kullanılan kazma, kürek, mühür, mum ve tutanak yazılırken kullanılan kalem İnkılap Müzesine konulmak üzere saklanmıştır (243).

(242) Milliyet, 31 Teşrinievvel 1933, Sayı 2775, s.1; Cumhuriyet, 31 Teşrinievvel 1933, s.7; Akşam, 31 Teşrinievvel 1933, Sayı 5409, s.2.

(243) Milliyet, 31 Teşrinievvel 1933, Sayı 2775, s.1; Cumhuriyet, 31 Teşrinievvel 1933, Sayı 3408, s.7.

Öğleden sonra ise, saat 15.00'de Beyoğlu Hastanesi'nde yeni pavyonun ve Beyoğlu Halkevi Şubesinin açılma töreni yapılmıştır. Bunu Galata'daki Çocukları Kurtarma Yurdu'nun açılma töreni izlemiştir (244).

İkinci günün gecesi de, İstanbul'un bir Liman kenti ve boğaz gibi bir su yoluna sahip olmasından yararlanılarak denizde gösteri ve eğlenceler düzenlenmiştir.

O gece saat 20'de denizde çok güzel bir fener alayı yapılmıştır. Bu alaya, Akay İşletmesi'yle Şirket-i Hayriye ve Haliç Vapurlarından ikişer vapur ve birçok resmi ve özel motorla, binlerce halk ve Denizyolları İşletmesi'nin İstanbul'da bulunan büyük vapurları katılmıştır. Denizdeki fener alayı geç saatlere kadar sürmüş, havai fişekler atılmış, projektörlerle ışık oyunları düzenlenmiştir. Liman idaresine ait üç klavuz tarafından idare edilen gemiler Rumeli sahilini takip ederek Karadenize kadar gittikten sonra geri dönmüşlerdir. Boğazın iki tarafındaki sahillerde toplanan binlerce halk gemiler ve motorlar geçerken coşkun tezahuratta bulunmuşlardır (245).

Bütün Yurt'ta Onuncu Yıl Törenleri sürerken, gece boğazda gerçekleştirilen bu gösteriler, İstanbul'da yapılan törenlere ayrı bir özellik kazandırmıştır.

(244) Akşam, 31 Teşrinievvel 1933, Sayı 5410, s.2.

(245) Cumhuriyet, 31 Teşrinievvel 1933, Sayı 3408, s.7.

(246) Cumhuriyet, 31 Teşrinievvel 1933, Sayı 3408, s.7.

c. Üçüncü Gün Yapılan Tören ve Şenlikler

Bayramın üçüncü ve son gününde de törenler ve çeşitli etkinlikler sürmüştür. Bunların içinde bu bayrama özgü olarak düzenlenen Halk Kürsüleri açılmıştır. Nitekim Şehrin en kalabalık beş meydanında kurulan bu kürsülerden çeşitli konuşmacılar Cumhuriyet ve İnkılaplar konularında söylev vermişlerdir. Halk Kürsülerine ilgi beklenilenin üzerinde olmuş ve pek çok kişi söz almak istemiştir. Nitekim Cumhuriyet Halk Fırkası İstanbul Vilayet İdare Heyeti bu konudan şöyle söz etmiştir :

"Kazamız dahilinde, Taksim'de Cumhuriyet Meydanında bir tane Halk Kürsüsü kurulmuştur. Bayramın devam ettiği üç gün zarfında elli iki heyecanlı Vatan çocuğu, İnkılabın, Cumhuriyetin ve İstiklalin kıymetini üstünlüğünü, ehemmiyetini ve fırkamız umdelerinin, manalarını, misaller ile anlatmak üzere kürsüye çıkmış ve söz söylemiştir. Mecmua eden bu sözler bize pekala gösteriyor ki birçok kimseler kürsüde bir defa söz almakla iktifa etmemişler, heyecanlarını yatıştırmak için müteaddit kerreler kürsüye çıkmışlardır. Halkın durmadan dinlenmeden bu hatipleri dinlemesi ve hatiplerin de durmadan dinlenmeden coşması umumî heyecanın birer misalidir" (246).

Yukarıda verilen bilgidен de anlaşılacağı gibi bu kürsülere gerek konuşmacı, gerekse dinleyici olarak gösterilen ilgi,

(246) Cumhuriyet Halk Fırkası, İstanbul Vilayet İdare Heyetlerinden Alınan Bilgilerin Fotokopileri.

Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümüne karşı halkın duygu ve heyecanının bir göstergesi olmuştur.

Ayrıca üçüncü gün şehitlik ziyaret edilmiştir. Bunun yanı sıra, Halkevleri ve askerî Fırkanın bandoları milli marşları çalarken, binlerce halk bunlara katılmıştır. Bütün bu tören ve şenlikler sürerken, İstanbul'un çeşitli yerlerinde oynanan Halk Oyunları da güne renk katmıştır (247).

Bunlardan başka, üçüncü gün aşağıdaki kuruluşların ve yerlerin açılma törenleri yapılmıştır :

- 1) Yağ ve Sabun fabrikasının açılış töreni.
- 2) Zührevi Hastalıklar Hastanesindeki Fenni Pavyonun açılış töreni,
- 3) Mezbahane'de yeni yapılan Satış Pavyonunun ve memur dairesinin açılış töreni.
- 4) Keresteciler Yangın Yerinde yapılacak halin temel atma töreni: Bu tören sırasında halin önündeki rıhtımın ilk kazığı vurulmuş ve kazıklar halat çekmek suretiyle yere mihlanmıştır.
- 5) Ayasofya'da TalatPaşa Konağında açılan Hıfzıssıhha Laboratuvarının açılış töreni.
- 6) Üniversitenin arkasındaki Öğrenci Yurdunun açılış töreni: 100 öğrencinin barınması için eski itfaiye kışlası olan bu bina mütareke yıllarında harap duruma gelmişken, Fırka tarafından onarılmıştır.
- 7) Belediyenin Beyazıt'ta kurduğu İnkılap Müzesinin açılış töreni.
- 8) Sur dışında yapılacak olan asfalt yolun inşasına başlanması töreni (248).

(247) Cumhuriyet, 1 Teşrinisani 1933, Sayı 3409, s.5.

(248) Akşam, 1 Teşrinisani 1933, Sayı 5411, s.1-2.

Cumhuriyet Bayramının üçüncü günü, Halk Kürsülerinde verilen söylevler, Şehitlik ziyareti ve açılma törenleri şeklinde sürerken, saat 16.00'da Yavuz Zırhlısında Harp Filosu Kumandanı Miralay Şükrü Bey ve eşi tarafından Onuncu Yıl onuruna bir çay ziyafeti ve Muallimler Birliği de bir balo düzenlemiştir (249).

Gece ise, İstanbul'un çeşitli yerlerinde fener alayları gösteri yapmışlardır. Ayrıca Bandolar milli marşlar çalmış özellikle Cumhuriyet ve Taksim meydanları kalabalık olmuştur (250).

Böylece Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümünde İstanbul, çok renkli ve coşkulu üç bayram günü geçirmiş olanın mutluluğunu yaşarken, genç Cumhuriyete olan güvenini göstermiştir.

D. BASINDA ONUNCU YIL

1. Türk Basınında Onuncu Yıl

a. Dergilerde Onuncu Yıl

Türkiye'de çıkan dergiler Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümüne yer ayırmışlar ve yazarların Cumhuriyet ve İnkılaplar ko-

(249) Cumhuriyet, 1 Teşrinisani 1933, Sayı 3409, s.5; Akşam, Teşrinisani 1933, Sayı 5411, s.2.

(250) Akşam, 1 Teşrinisani 1933, Sayı 5411, s.1-2; Cumhuriyet, 1 Teşrinisani 1933, Sayı 3409, s.1.

nularındaki yazılarını yayınlamışlardır. Bu dergilerden bazı-
larının isimleri, sayıları ve yazarların Onuncu Yıl'la ilgili
basılan yazılarının başlıkları şöyle olmuştur :

1) Azerbaycan Yurt Bilgisi Mecmuası (İstanbul): 23 Tem-
muz-İkinci Teşrin 1933'de çıkan 21 ve 22 inci sayılarında Tür-
kiye Cumhuriyetinin Onuncu Yılı hakkındaki duygulara yer ver-
miştir.

2) Demiryolu Mecmuası (İstanbul): 104 ve 105 inci sayı
Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü nedeniyle Cumhuriyet döneminde-
ki demiryolu çalışmalarını toplu ve esaslı olarak gösteren bir
olağanüstü sayı çıkarmıştır.

3) İdare (Dahiliye Vekaleti) Aylık Mecmuası: 67 inci sa-
yı Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümü nedeniyle olağanüstü nüsha
olarak yayınlanmıştır. Bu sayıda Dahiliye Vekilliğinin çeşitli
şubelerinde on yıl içinde yapılmış işlere ait raporlar yer al-
maktadır.

4) Mülkiye Mecmuası: 29 Ekimde çıkan 31 inci sayısında
Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü nedeniyle çeşitli ülke sorunla-
rı incelenmiştir. Babanzade Hüseyin Şükrü Bey'in Cumhuriyette
"Mülkiye", Ahmet Şükrü Bey'in Dünya Siyasetinde Eski ve Yeni
Türkiye, Menemenzade Etem Bey'in "Cumhuriyette Otorite", Sıd-
dık Sami Bey'in "Cumhuriyet ve Hususi Hukukumuz", İbrahim Fa-
zıl Bey'in "İki Devrin Maliyeti, Rıza Halis Bey'in Cumhuriyet-
te Bankacılık" adlı makaleleri basılmıştır.

5) Fikir Hareketleri: 29 Teşrinievvel 1933'de çıkan 1 in-
ci sayısında Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümüyle ilgili Hüseyin

Cahit "Türk Cumhuriyetinin Onuncu Yıldönümü", Eski İtalyan Başbakanı Francesco Nitti'nin "Türk İnkılabı" konulu yazıları yer almıştır.

6) Varlık Mecmuası: 8 inci sayısında Cumhuriyetimizin Onuncu Yıl Dönümüyle ilgili çeşitli konulara yer verilmiştir. Bunlar arasında Necip Ali'nin "Türkiye'de Cumhuriyet", Nusret Kemal'in "Cumhuriyetin On Yılı ve İlerisi", Yaşar Nabi'nin "Bu OnYıl", Abdülhak Şinasi'nin "İnkılap ve Milliyetçilik", Kazım Nami'nin "Bu Da Benim Duyuşum", Behiç Enver'in "29 Birinci Teşrin 1933", Mustafa Şekip Bey'in "Memlekette 10 Senelik Felsefe", Etem İzzet Bey'in "On Yılın Romanı", Muzaffer Reşit Bey'in "On Yılda Güzel Sanatlarımız", Rehberi'den "On Yılda Maarifimiz", Kadri Kemal Bey'in "Cumhuriyetin Zaferi", Suphi Nuri Bey'in "Cumhuriyetin İkinci On Yılı", Fazıl Ahmet Bey'in "Kendimden Kaçıyorum", Feridun Fazıl Bey'in "İnkılap Edebiyatı ve Yaşar Nabi" başlıklı makaleleri yer alırken yılın önemine uygun şiirlere de yer verilmiştir.

Görüldüğü gibi, yazarlarımız yazılarıyla, Cumhuriyetin getirdikleri yeniliklerden duydukları memnunluğu, Cumhuriyetin kurucusu Atatürk'e duyulan minnetkarlığı ve Cumhuriyetin geleceğine olan inançlarını işlerken, Cumhuriyete verdikleri büyük desteği göstermişlerdir.

b. Gazetelerde Onuncu Yıl

Günlük gazeteler Onuncu Yıl'da hazırlık çalışmalarını

izleyerek okuyucuya günü gününe vermişler ve özellikle Cumhuriyet Bayramının ilk günü sayfa sayılarında artış yapmışlardır.

Örneğin:

Akşam Gazetesi	: 32 sayfa
Cumhuriyet Gazetesi	: 64 sayfa
Hakimiyeti Milliye Gaz.	: 88 sayfa
Milliyet Gazetesi	: 52 sayfa

Londra-Daily Telegraph Gazetesi, Türkiye Cumhuriyetinin Onuncu Gazeteler, ilk günkü sayılarında Atatürk'ün "Onuncu Yıl Nutku" ve geçit törenlerini yansıtırken, bayramın önemi, on yılda Cumhuriyetin getirdikleri ve İnkılaplar konusunda geniş bilgi vermişlerdir. İkinci ve üçüncü günkü sayılarında ise, diğer günlerde yapılan törenler ve gece şenliklerine yer ayırmışlardır.

2. Yabancı Basında Onuncu Yıl

Özellikle Avrupa basını Türkiye Cumhuriyetinin Onuncu Yıl Dönümüne ilgi göstermişler ve Türkiye hakkında bilgi verirken, Avrupa'nın doğusunda gelişen bu yeni ülkeye kamuoylarının dikkatini çekmişlerdir.

Almanya-Almanya'nın Leipzig kentinde çıkan İllustrirte Zeitung dergisi Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü için "Yeni Türkiye 1923-1933" başlıklı bir olağanüstü nüsha yayınlamış, Türk İnkılabının Türkiye'deki gelişmelere ve on senede yapılan işler hakkındaki yazılar ve resimler yer almıştır. Türkiye hak-

kında 17 sayfa ayıran İllustrirte Zeitung Dergisi'nin bu nüshasının başında Taksim Anıtı ve ikinci sayfasında Atatürk'ün bir portresi yer almıştır. Bunu izleyen öbür sayfalarda Türkiye hakkında görüntülerin yanında Alman Cumhurbaşkanı Mareşal Hindenburg'un Türkiye Cumhuriyetinin Onuncu Yılı ile ilgili bir yazısı, Von R. Preusser'ın ve İsmet Paşa'nın "Uygar Türk Devlet" adlı yazıları yer almıştır (251).

Londra-Daily Telgraf Gazetesi, Türkiye Cumhuriyetinin Onuncu Yıl Dönümü nedeniyle Türkiye'ye özel bir yer ayırmıştır. "Türkiye'nin yeniden doğması" başlığını taşıyan makalesinde; yalnız on sene gibi kısa bir süre içinde bu kadar harikulade bir gelişme, Mustafa Kemal'in en büyük fetihlerinden ve en büyük devlet adamlarından biri olduğunu göstermektedir. Cumhuriyetin idare merkezi ve Türk milleti onun eseridir. Devlet Benim sözü 14'üncü Lui'den ve Mussolini'den çok onun hakkında doğrudur. Türkiye'de meydana gelen gelişmeler aynı zamanda Türk Milletini hiç de hasta, ölüm halinde olmadığını, daima eski erkekliğini, eski ateşini saklamakta olduğunu ve nesillerce çürümüş bir hükümet sistemine kurban olmaya layık olmadığını ispat etmiştir. Hararetli ve şiddetli bir milliyetperverliğe istinat eden yeni Türkiye, güçlü fakat barışçıdır. Bütün dünya için bir örnek olan Türk-Yunan dostluk ilişkilerinin başlaması Gazinin enbüyük başarılarından. Bugün Türkiye Yakınşark'ın barış kalesidir. Çünkü kuvvetlidir. Kendine güveni vardır ve çünkü Mustafa Kemal barışın ileriye çok iyi gören

(251) İllustrirte Zeitung, 26 Ekim 1933, Sayı 4624, Sayfa(461-477).

dostudur". Ayrıca haftalık İngiliz Gazetesi Neor East de 26 Ekim tarihli son nüshasının ilk kısmını Türkiye Cumhuriyetinin 10 uncu Yıl Dönümüne ayırmıştır. Bu gazetede, "Gazi Mustafa Kemal kadar, kısa bir zaman içinde memleketin şeklini tamamiyle değiştirmek pek az kişiye nasip olmuştur..." şeklinde Türkiye hakkında bilgiler yer almıştır (252).

Belgrad - Bütün gazeteler Türkiye Cumhuriyetinin Onuncu Yıl Dönümüne uzun makaleler ayırmışlardır. Bu makalelerde Gazi Türkiyesinde görülen gelişmelerden söz edilmiştir (253).

Moskova - Sovyet Ulum Akademisi, Türkiye'de Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü nedeniyle Türkiye Maarif Vekilliğine bir tebrik Telgrafı göndermiştir. Bu telgrafta: "İnkılapçı Türkiye, Türk milletini beynelmilelemperyalizm tarafından istismarından kurtarmıştır" sözleri yer almıştır (254).

Paris - Lö Jurnal Gazetesi Türkiye'ye ayırdığı bir makalede "Gazi Mustafa Kemal'in ve İsmet Paşanın eserleri büyüktür. Hazırladıkları yeni nesil büyük şeyler yapacaktır. Bu iki şefin idaresinde, Türkiye geniş topraklarını tekrar ele geçirmiş, milli istiklalini siyasi şerefini temin ve iktisadi şimendifer temelini atmıştır" sözleriyle Türkiye'de görülen gelişmelere dikkat çekmiştir (255).

(252) Cumhuriyet Gazetesi, 1 Teşrinisani 1933, Sayı 3409, s.5.

(253) Son Posta Gazetesi, 2 İkinci Teşrin 1933, s.3.

(254) Cumhuriyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 3407, s.9.

(255) Cumhuriyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 3407, s.9.

(256) Cumhuriyet, 30 Teşrinievvel 1933, s.3.

Varşova - A B gazetesinde bir milletvekili "Gazi ve Mussolini" başlıklı bir makale yayınlamıştır. Makalede: "Gazi ve Mussolini, gerçekleştirdikleri istikrar başarısı ile ve büyük eserlerle onur duyabilecek yegâne iki şeftir. Bu bakımdan, bu iki şefi birbirine yaklaştırmakta ise de eserlerinde esaslı ayrılık vardır. Gazi, 19 uncu ve 20 inci asır Avrupasına yaklaşmak istiyor. Oysa Mussolini, bundan ayrılmaya çalışıyor" görüşleri yer almıştır (256). Bunun yanı sıra Türk Cumhuriyetinin Onuncu Yıl Dönümünün arifesinde Türkçe olarak "Yaşasın Türkiye Cumhuriyeti" başlığı altında bir makale yayınlayan "Kurjer Poranny" gazetesi Türkiyenin I.Dünya Savaşının ertesi gününden beri yaptığı çalışmalara ve gelişmelere yer vermiştir (257).

Atina - Yunanistan'daki bütün gazeteler Türkiye'de Cumhuriyetin on senesindeki gelişmeler hakkında makaleler yayınlamışlardır (258).

Türkiye hakkında Yabancı Gazetelerde çıkan bu yazılar, Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümünde, Batı Dünyasının Türkiye'deki gelişmelere ne derece olumlu baktığını göstermiştir.

(256) Son Posta, 2 İkinci Teşrin 1933, s.3.

(257) Cumhuriyet, 30 Teşrinievvel 1933, s.3.

(258) Cumhuriyet, 30 Teşrinievvel 1933, s.3.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ATATÜRK'ÜN ONUNCU YIL NUTKU VE ÖNEMİ

Bunda da muvaffak olacağımıza şüphem yoktur. Çünkü, Türk milletinin karakteri yüksektir. Türk milleti çalışkandır. Türk milleti : A. ATATÜRK'ÜN ONUNCU YIL NUTKU birlik ve beraberlikle güçlükleri yenmesini bilmıştır. Ve çünkü Türk milleti yürümekte olduğu terakki ve medeniyet yolunda, elinde ve kafasında

"Türk milleti! Kurtuluş savaşına başladığımızın on beşinci yılındayız. Bugün Cumhuriyetimizin onuncu yılını doldurduğu en büyük bayramdır. Bu da, güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir. Bunun taındır ki, milletimizin yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığını, fitri zekasını, ilme beğliliğini, güzel sanatlara sevgisini milli birlik duygusunu mütemadiyen ve her türlü vasıta ve tedbirlerle besliyerek inkısal ettirmek milli

Kutlu olsun.

Bu anda büyük Türk Milletinin bir ferdi olarak bu kutlu güne kavuşmanın en derin sevinci ve heyecanı içindeyim.

Yurtaşlarım,

Az zamanda çok ve büyük işler yaptık; bu işlerin en büyüğü, temeli, Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan Türkiye Cumhuriyetidir.

Buradaki muvaffakiyeti Türk milletinin ve onun değerli ordusunun bir ve beraber olarak azimkârane yürümesine borçluyuz. Fakat yaptıklarımızı asla kâfi göremeyiz. Çünkü daha çok ve daha büyük işler yapmak mecburiyetinde ve azmindeyiz. Yurdumuzu dünyanın en mamur ve en medeni memleketleri seviyesine çıkaracağız. Milletimizi en geniş refah vasıta ve kaynaklarına sahip kılacağız. Milli kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız. Bunun için bizce zaman ölçüsü geçmiş asırların gevşetici zihniyetine göre değil, asrımızın sürat ve hareket

mefhumuna göre düşünölmelidir. Geçen zamana nispetle daha çok çalışacağız. Daha az zamanda, daha büyük işler başaracağız. Bunda da muvaffak olacağımıza şüphem yoktur. Çünkü, Türk milletinin karakteri yüksektir. Türk milleti çalışkandır. Türk milleti zekidir. Çünkü Türk milleti milli birlik ve beraberlikle güçlükleri yenmesini bilmiştir. Ve çünkü Türk milleti yürümekte olduğu terakki ve medeniyet yolunda, elinde ve kafasında tuttuğu meşale, müspet ilimdir. Şunu da ehemmiyetle tebarüz ettirmeliyim ki, yüksek bir insan cemiyeti olan Türk milletinin tarihi bir vasfı da, güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir. Bunun içindir ki, milletimizin yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığını, fıtrî zekasını, ilme bağlılığını, güzel sanatlara sevgisini milli birlik duygusunu mütemadiyen ve her türlü vasıta ve tedbirlerle besliyerek inkişaf ettirmek milli ölkümüzdür.

Türk milletine çok yaraşan bu ölkü, onu bütün beşeriyette hakikî huzurun temini yolunda kendine düşen medenî vazifeyi yapmakta muvaffak kılıcaktır.

Büyük Türk milleti, onbeş yıldanberi giriştiğimiz işlerde muvaffakiyet vadeden çok sözlerimi işittin... Bahtiyarım ki, bu sözlerimin hiç birinde milletimin, hakkımdaki itimadını sarsacak bir isabetsizliğe uğramadım.

Bugün, aynı inan ve katiyetle söylüyorum ki, milli ölküye, tam bir bütünlükle yürümekte olan Türk milletinin büyük millet olduğunu bütün medenî âlem, az zamanda, bir kere daha tanıyacaktır.

Asla şüphem yoktur ki, Türklüğün unutulmuş büyük medenî vasfı ve büyük medenî kabiliyeti, bundan sonraki inkişafıyla, âtinin yüksek medeniyet üfkunda yeni bir güneş gibi doğacaktır.

Türk Milleti!

Ebediyete akıp giden her on senede, bu büyük millet bayramını, daha büyük şereflerle, saadetlerle huzur ve refah içinde kutlulamanı gönülden dilerim.

Ne mutlu Türküm diyene...."(1).

B. ONUNCU YIL NUTKU'NUN ANLAM VE ÖNEMİ

Onuncu yıl törenlerinin anılardan silinmeyen en önemli sembolü, Atatürk'ün 29 Ekim 1933'da Ankara'nın Cumhuriyet Meydanı'nda verdiği ve radyo aracılığıyla aynı anda yurdun her yanında yankılanan "Onuncu Yıl Nutku"dur.

Atatürk, Onuncu Yıl Nutku'nda, geçen on yıllık dönem için: "Az zamanda çok ve büyük işler yaptık; bu işlerin en büyüğü, temeli, Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan Türkiye

(1) Atatürk'ün 29 Ekim 1933 günü okuduğu 10.yıl nutkunun tıpkı-basımı için bkz. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt 1, No 2, (Mart 1985), s.507-509; Milliyet, 30 Teşrinievvel 1933, Sayı 3407, Sayfa 1; Herbert Melzig, Ebedi Şef Kemal Atatürk'ün Nutuk, Hitabe, Beyanat ve Hasbihallerinden Türk İnkılabının esasları ve safhaları, Ankara 1942, Sümer Matbaası, 315,316

Cumhuriyetidir" diyerek, Cumhuriyetin Türk İnkılabındaki yeri, önemi ve gücünü belirtmiştir.

O'nun asıl onuncu yıl Nutku'nda vermek istediği mesaj, Türk milletinin, Cumhuriyetten aldığı güçle, bundan sonra izleyeceği yol ve yolun sonundaki hedeftir. Bunu şöyle açıklamıştır:

"Yurdumuzu dünyanın en mamur ve medeni memleketleri seviyesine çıkaracağız. Milletimizi en geniş refah vasıtası ve kaynaklarına sahip kılacağız. Millî kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız".

Türk Kültürünü, çağdaş uygarlık seviyesinin üzerine çıkarmak hedefi; Atatürk'ün yeni Türk devletinin temellerini attığı andan beri içinde yaşattığı ve bunun için önderliğini yaptığı hedeftir. Ayrıca Atatürk "Milli Ülkü" adını verdiği bu hedef için Nutku'nda: "Bu gün, aynı inan ve katiyetle söylüyorum ki, milli ülkeye, tam bir bütünlükle yürümekte olan Türk milletinin büyük millet olduğunu bütün medeni alem, az zamanda, bir kerre daha tanıyacaktır" sözleriyle bu konuda Türk ulusuna olan inancını dile getirmiştir.

Onuncu Yıl Söylevinde, Atatürk'ün Türk ulusuna, vermek istediği mesajın bu şekilde anlaşıldığının, günün gazetelerinden birinde yayınlanan Ahmet Şükrü (Esmer)in şu sözlerinden anlıyoruz.

"Büyük Şefin sözlerinden anlıyoruz ki mesaimizin en önemli hedefi kültür sahası olacak-

tır... Daha yirmi sene evveline kadar bütün dünya ile beraber, hatta biz bile Türk milletinin yalnız askeri değeri olduğu zannını ortaya koymaktan geri durmadık. Milletın ruhuna nüfuz eden onda fedakarlık, kahramanlık, zahmete tahammul, çalışkanlık gibi evsaftan başka, zeki ve müspet ilme hürmet güzel sanatlara sevgi gibi tam manasıyla medeni bir millette yakışır en yüksek vasıfların varlığını keşfeden gene gazi olmuştur."(2).

Gerçekten Onuncu Yıl Söylevi incelendiğinde Atatürk'ün Türk ulusunda var olan ama şimdiye dek açığa vurulmamış olan değerlere yer verdiği dikkat çekmektedir. Şöyle ki:

"Şunu da ehemmiyetle tebarüz ettirmeliyim ki, yüksek bir insan cemiyeti olan Türk milletinin tarihi bir vasfı da, güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir. Bunun içindir ki, milletimizin yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığını, fitrî zekasını, ilme bağlılığını, güzel sanatlara sevgisini milli birlik duygusunu mütemadiyen ve her türlü vasıta ve tedbirlerle besliyerek inkişaf ettirmek milli ülkümüzdür."

Atatürk inkılaplarını devam ettirirken bir yandan da, Türk ulusuna gurur ve kendine güveni aşılamağ istemiş ve diğer söylevlerinde de buna dikkat edmiştir. Çünkü 1923 yılı başlarında

(2) Ahmet Şükrü, "Gazinin Nutku", Milliyet Gazetesi, 31 Teşrinievvel 1933, Sayı 2775, s.1.

ulus gerçekten yorgun, birbiri ardından gelen savaşlar la ülke harap olmuştur. Düşman işgali altında kalan Batı Anadolu yangın yeri gibidir. Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yaklaşık on iki milyon kişilik bir nüfus kalmıştı. Bu umutsuz ve geleceğinden endişeli ulusa yeni bir ruh ve heyecan vermek, onu tekrar haklı gururuna kavuşturmak gerekli olmuştur. İşte Atatürk vermiş olduğu söylevlerinde, yurt gezilerinde, ilke ve inkılaplarını tanıtırken bu gurur ve güveni aşılama özen göstermiştir. Atatürk'ün bu çabası konusunda İsmet İnönü'nün şu sözleri ilgi çekicidir:

"En büyük zaferleri kazandıktan sonra da Atatürk, ömrünü yalnız Türk milletinin haklarını, insaniyete ezeli hizmetlerini ve tarihe hakettiği meziyetlerini ispat etmekle geçirmiştir. Milletinin büyüklüğüne, kudretine, faziletine medeniyet istidadına ve mükellef olduğu insaniyet vazifelerine sarsılmaz itikadı vardı.

Ne Mutlu Türküm Diyene dediği zaman kendi engin ruhunun hiç sönmeyen aşkını farklı bir surette hülâsa etmiş idi." (1938) (3).

Gerçekten Atatürk Ankara'nın Cumhuriyet Meydanında vermiş olduğu "Onuncu Yıl Söylevi"nin sonunda: "Ne Mutlu Türküm Diyene" derken ilk on yılda Türk ulusuyla yücelmenin gururu ve sevinci-

(3) Kadri Kemal Kop, Milli Şef İnönü'nün Hitabe, Beyanat ve Mesajları, Ankara, 1941, Recep Ulusoy Basımevi, s.10.

ni taşıyan sesi bütün yurttta yankılanmıştır. Bu söze Atatürk'ün verdiği önem ve özen konusunda, Afetinan'ın bir anısından şöyle sözeder:

"Atatürk neşeli ve sıhhatli idi. Bana Selanik'i ve doğduğu evi uzun uzun anlattırdı. Mütehassıs oldu. O sıralarda Onuncu Yıl Nutku'nu yazmış okuyordu.

- Kısa olmasını istedim dedi.

'Ne Mutlu Türküm Diyene' ibaresi üzerinde bilhassa duruyordu"(4).

Görüldüğü gibi, Atatürk'ün her cümlesini büyük bir özenle seçtiği, Onuncu Yıl Nutku bir bütünlük içinde incelenecek olursa; Atatürk'ün Cumhuriyetin geçen ilk on yılındaki gelişmelerden duyduğu mutluluğun yanısıra gelecekte hedeflenen çağdaş Türkiye için Türk ulusuna olan güveni hissedilmektedir.

Yurt içinde Cumhuriyet rejimi güçlenirken, Yurt dışında da kendisi kabul ettirmenin sorumluluğu kendini hissettirmişti. Çok kısa bir zaman önce yurdunu işgal eden devletlere karşı güven dayayan Türkiye ile yeni rejimini yaşayıp yaşayamayacağı kuşkusunu koruyan Batılı devletler arasındaki ilişkiler ilk on yıl sonuna kadar bir türlü düzelenmemiştir. Atatürk'ün "Yurt'da Sulh, Cihanda Sulh" ilkesi çerçevesinde yürütmeye çalıştığı dış ilişkilerinin, temeli barışa dayalı olması bile

(4) A.Afetinan, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, Ankara, 1984, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s.170.

SONUÇ

Cumhuriyetin Onuncu Yılı'nın Türk İnkılap Tarihindeki yeri ve önemi araştırılırken, İlk On Yılın Cumhuriyet tarihi-miz bakımından çok önemli bir zaman dilimi olduğu görülmüştür. Çünkü bu dönemde, Cumhuriyetin varlığını sürekli kılabilmek amacıyla bir an önce çağdaşlaşmayı gerçekleştirmek için büyük çaba harcanmıştır. Çağdaşlaşma hedefini yakalamak için gösterilen bu çabalar aynı zamanda Cumhuriyetin kökleşmesini ve güçlenmesini sağlayacak hareketler olmuştur. Ayrıca bu dönemde, bir yandan çağdaşlaşma amacıyla İnkılaplar gerçekleştirilirken, öte yandan da rejim karşıtı kişi ve kişilerle yoğun bir mücadele gerekmiştir. Bu mücadelede biraz ihmal yeni rejimin sonu olabileceğinden, rejimin yaşaması için uyanık ve dikkatli bir çalışma gerekmiştir.

Yurt içinde Cumhuriyet rejimi güçlenirken, Yurt dışında da kendini kabul ettirmenin zorunluluğu kendini hissettirmiştir. Çok kısa bir zaman önce yurdunu işgal eden devletlere karşı güven duymayan Türkiye ile yeni rejimini yaşayıp yaşamayacağı kuşkusunu koruyan Batılı devletler arasındaki ilişkiler ilk on yıl sonuna kadar bir türlü düzelememiştir. Atatürk'ün "Yurt'da Sulh, Cihanda Sulh" ilkesi çerçevesinde yürütmeye çalıştığı dış ilişkilerinin, temeli barışa dayalı olması bile bu kuşkuları dağıtmamıştır. Ancak, yeni rejimin devamlılığı kanıtlanınca, Türkiye Cumhuriyeti ile iyi ilişkiler kurmanın yararına inanan batılı devletler, Türkiye'ye yanaşmaya başlamışlardır.

lardır. Kısaca Onuncu Yıl, yeni Türkiye Cumhuriyeti rejiminin içte ve dışta kendini benimsetmek, kanıtlamak, korumak ve güçlenmek için gösterdiği yoğun çabalarla geçen bir dönem olmuştur.

Türkiye'de Cumhuriyetin geleceği için çok önemli olan bu dönemin sonunda, yapılan kutlamaların benzersiz bir şekilde gerçekleşmesi, duyulan gururun ve onurun herkesce paylaşılması, ancak devletin bütün hazırlık çalışmalarını üzerine almasıyla mümkün olabileceği düşünülmüştür ve konu devlet düzeyinde ele alınmıştır.

Böylece Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü için başlayan çalışmalar, kısa sürede ve eldeki olanaklarla, çok güzel ve anlamlı bir kutlamanın gerçekleştirilmesi hedefini taşımıştır. Bu çalışmalar içinde çeşitli amaçlara yönelik etkinlikler arasında, özellikle Cumhuriyetin tanıtılması ve benimsetilmesi yolundaki çalışmalar önemli bir yer tutmuştur.

Bu amaçla, sergiler, konferanslar, müsamereler, halk kürsüleri ve afişlerden yararlanılarak halkın yeni Cumhuriyetin değerlerini iyi tanımaları ve İnkılapları benimsemeleri sağlanmıştır. Bu çabalar büyük şehirlerden en küçük köylere kadar gösterilmiştir.

Cumhuriyetin Onuncu Yıl Kutlamasının en güzel ve yerinde özelliklerinden biri de köylerde bayram havasının yaratılmasına çok önem verilmesi olmuştur. Özellikle köylüler için hazırlanan destanlar, temsiller, konferanslar ve levhalar Cumhuriyet ve getirdiklerinin tanıtılmasında büyük yarar sağlamış-

lardır.

Görüldüğü gibi Türk Ulusunun Cumhuriyeti ve getirdiklerini tanıyıp benimsemesi, Türkiye Cumhuriyetinin geleceği için çok önemli bir unsur olarak görülmüş ve Onuncu Yıl Etkinlikleri içinde yer verilmiştir. Bütün yurt düzeyinde yayılmış olan bu sistemli ve programlı bir çalışmanın ürünü olarak da Kutlama tören ve şenliklerin olağanüstü güzel ve anlamlı geçmesi sağlanmıştır.

Bayramın ilk günü, büyük bir heyecan yaşanmıştır; binalar bayraklarla donatılmış, yollar bayraklar, afişler ve taklarla süslenmiştir. Böylece, beyaz, kırmızı ve yeşil'in yarattığı renk cümbüşü içinde yüzen şehirlerde, sabahın ilk saatlerinden itibaren Cumhuriyet meydanları ve tören alayının geçeceği caddelerin her iki yanı insanlarla hıncahınç dolmuştur. Törenleri izleyen halk, büyük bir sevinç ve heyecan gösterisinde bulunmuş ve tören meydanlarını uzun süre boşaltmayarak hoparlörler aracılığıyla yayınlanan Radyo yayınlarını ilgiyle dinlemiştir. Gece de, ampullerin yanmasıyla ışık deryasına dönen şehirlerde, halk, sabaha kadar uyumamış, fener alaylarını, halk oyunlarını izlemişler ve bandoların çaldığı marşları dinlerken de zaman zaman söyleyerek onlara katılmışlardır.

Cumhuriyet bayramının öbür gün ve geceleri de coşkusundan ve anlamından hiçbir şey kaybetmeden sürmüştür.

Anlaşıldığı gibi, Türk halkı, Cumhuriyet Bayramında gerek katılımcı, gerekse izleyici olarak içten gelen bir sevinç ve coşku göstererek, Cumhuriyete olan inancını ve güvenini açı-

ga vurmuştur.

Bütün Türkiye'de, Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü etkinlikleriyle üç gün, gündüz ve gece süren bayram tören ve şenlikleri, uzun süre anılardan silinmeyecek ve gelecek bayramlar için örnek olabilecek özellikleri üzerinde toplamıştır.

Tarihî bir anıya tanıklık ettiğimiz
gün 10 uncu yıldayız.

Bu gün, Cumhuriyetimizin
10 uncu yıldan doludur.
Büyük Bayramdır:

Kutlu olsun!

Türk milletinin bir ferdi olarak
bu büyük güne kavuşmanın
dorum sevinç ve heyecanı içindeyiz.
Şart koşullarıyla

Az ganimetle çok ve büyük işler
yaptık. (Biri de bu marifetimiz)
Milletin bir ve beraber olarak

Türk kahramanlığına ^{ve} yüksek Türk & kültürü olan Türkiye Cumhuriyeti'dir

Türk milleti;

kurtuluş

İstiklal Savaşına başladığı'mızın 15'inci yılındayız.

Bu gün, Cumhuriyetimizin 10'uncu yılını doludur olduğuna en Büyük Bayramdır =

^{bu anlarda, büyük} Kutlu Olusun!

Türk milletinin bir ferdi olarak
bu ^{kutlu} büyük güne kavuşmanın
en derin Sevinç ve Heycanı içerisindeyim.

Yurt daşlarıym!

Az zamanda Çok ve büyük işler
yaptık. ^{bu işlerin başındaki en büyük yapı, temeli} Bu kadar ki muvaffakiyet
milletin bir ve beraber olarak

гит когнате

~~Die~~ für uns eine Schöpfung.

Fakat yoxlqlarımızla
kali, görməliyiz.

kefi görmemeliyiz.
 Orla memnun ve macarlar
 görmez. Çünkü, dolru çok

Ve o'clocking için işler yavaşlamak
ve azmındayız
meclisimizde tartışılmadığı.

Yurdumuzu şimşek an-
mının ve medeni manleke-
leri seviyesine çıkartacağız.

milletimizi en geniş refah
vasıtası ve kaynaklarına sahip
kılacağız. milli kültürümüzü, muasır
medeniyet seviyesinin üstüne
çıkartacağız.

milli kültürümüze, medenî
kılacağız medenîyet seviyesinin üstüne
 çıkaracağız
 Bunun için her zaman
 ölçüsün geçmiş asırların gevşetiği

Bunun için birer zaman
ölcüsün geçmiş asırların gerçeti.

zihniyetine göre değil, ~~asrı~~ -
 mizin sürat ve Hareket
 mefhumuna göre düşünmü-
 melidir. geçen zamana nis-
 petle daha az zamanda daha
 Çok Poli^{asrı}~~asrı~~ daha büyük
 işler ~~başarmış~~^{başlayış} ~~başarmış~~
 bunda memnunkan olacağımıza
 şüphem yoktur. ~~Çünkü~~

Çünkü; Türk milletinin karakteri
 yüksektir.

Çünkü; Türk milleti zekidir
 ve zekaya hürmet eder.

Ve Çünkü; Türk milletinin
 yürümeğe olduğu taraktı ve
 medeniyet yolunda, elinde ve
 kafasında

~~ictimatsizlig~~ Hakkimolaki

ictimadimi saracak bir isabet-
sizlige agramadim.

Bu gün aynı iman ve kat-
iyetle söylerim ki; milli
ülküye ~~saracak~~ Türk bir hütü-
mlükle yürümekte olan Türk
milleti, (aygün fanda bir tür
medeni alem) ^{aygün fanda} ^{kurucu, dâim} ^{olduğuna} ~~ispat edilebilir~~
~~ve~~ ^{Tamir edilebilir} ~~milli~~ ^{olayına}

7

8

Osula qüphem yortururı Türk-
lüğün umutlunuş lüğük
medeni vusfi ve kalıliyeti
bundan sorar intisofı ile
atının. Müksek medeniyet
istündün yeni bir qısm
gibi doğacaatır

~~Bu söylesitelerime Hakkıyat
olduğu gün senden ve lüğün
medeni lüğeriğetten dilagim
südur:~~

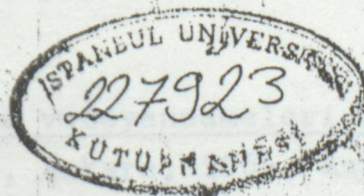
Beni Hatırlayınız

Türk milleti
Ebediyete atıfı qıden Her on
senele, bu lüğük Bayramı,
millet

$\frac{3}{2}$
 Halka büyük Şerefler, Sadakatlara
 Sadık, ve Huzur ve refah içinde
 kutlu bir yaşamı göndiren
 dilerim

Ne mutlu Türküm
 diyene

5277-76

BİBLİYOGRAFYA

I. KİTAPLAR

- Afetinan, A., Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, Ankara 1984.
- Afetinan, A., Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi, Ankara 1973, Başbakanlık Basımevi.
- Afetinan A.A., Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün Yazıları, Ankara 1988, Türk Tarihi Kurumu Basımevi.
- Afyon İli Kutlama Komitesi Başkanlığı, Büyük Cumhuriyet Bayramı Programı, Afyon (1933), Doğan Matbaası.
- Aka Gündüz, Mavi Yıldırım, Ankara 1933, Hakimiyet-i Milliye Matbaası.
- Aka Gündüz, Yarım Osman, Ankara 1933, Hakimiyet-i Milliye Matbaası.
- Atatürk, Mustafa Kemal, Nutuk, C.II, İstanbul 1933, Milli Eğitim Basımevi.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.I, İstanbul 1945, Maarif Matbaası.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.II, Ankara 1959, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Atatürkçülük (Birinci Kitap), İstanbul 1988, Milli Eğitim Basımevi.
- Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri (1917-1936), Der.Nihat Arsan, Ankara, 1964, Ankara Üniversitesi Basımevi.

Atay, Falih Rifkî, Çankaya, İstanbul 1984, Kral Matbaası.

Ateş, Toktamış, "Lozan'ın Düşündürdükleri", Bilmez ve Bilemem, İstanbul 1989, Yaylacık Matbaası.

Aydemir, Şevket Süreyya, İkinci Adam, C.I, İstanbul 1966, Yükselen Matbaası.

Bayur, Yusuf Hikmet, Türkiye Devletinin Dış Siyaseti, Ankara 1973, Türk Tarihi Kurumu Basımevi.

Belen, Fahri, Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara 1933, Başbakanlık Basımevi.

Burhan Cahit, Mudanya, Lozan, Ankara, İstanbul 1933.

Cunbur, Müjgan, Atatürk ve Milli Kültür, Ankara 1973, Başkanlık Basımevi.

Cumhuriyet Halk Fırkası, İstanbul Vilayet İdare Heyetinden Alınan Bilgilerin Fotokopisi.

Cumhuriyetin Onuncu Yılı İçin Şiirler, Destanlar, Ankara 1933, Hakimiyet-i Milliye Matbaası, 1933.

Cumhuriyetin, On Senede Noterliğe ve Noterlik Vasıtasıyla Halka Yaptığı İyilikler, İstanbul 1933, H.M. Setyun Matbaası.

Cumhuriyetin On Yılı, Amelî Hayat Ticaret Lisesi, İstanbul 1933.

Enver Behnan, Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Ankara'da Nasıl Kutlandı, Ankara 1934, Hakimiyet-i Milliye Matbaası.

Faruk Nafiz, Kahraman, İstanbul 1933, Türkiye Matbaası.

Gökalp, Ziya, Türkçülüğün Esasları, İstanbul 1972, Milli Eğitim Basımevi.

Halit, Fahri, On Yılın Destanı, Ankara 1933, Hakimiyet-i Milliye Matbaası.

- Hamdi, Caypınar, Sivil Havacılığın Doğuşu ve Bugünkü Durumu, Ankara 1979.
- Hamid, Sadi, İktisadi Türkiye, İstanbul 1934, Ahmet Sait Matbaası.
- İktisat Vekaleti, Türk Deniz Ticareti, İstanbul 1937, İstanbul Halk Basımevi.
- İnan, Arı, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları, Ankara 1982, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İstanbul İli Kutlama Komitesi, Onuncu Cumhuriyet Bayramı İstanbul'da Kutlama Programı, İstanbul 1933, Belediye Matbaası.
- İnhisarlar Umum Müdürlüğü, Cumhuriyet 10 Yaşında, İstanbul 1933, İnhisarlar Matbaası.
- Kansu, Mazhar Müfit, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, C.I, Ankara 1988, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kansu, Mazhar Müfit, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, C.II, Ankara 1988, Türk Tarihi Kurumu Basımevi.
- Kili, Suna, Atatürk Devrimi, Ankara (tarih yok), Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Kop, Kadri Kemal, Milli Şef İnönü'nün Hitabe, Beyanat ve Mesajları, Ankara 1941, Recep Ulusoy Basımevi.
- Kutay, Cemal, Milli Şef İsmet İnönü'nün Seçme Sözleri (1920-1939), Ankara (tarih yok), Ulusal Matbaa.
- Kutlama Yüksek Komisyonu, Onuncu Cumhuriyet Bayramında Köylülere Konferans, (yer ve tarih yok).

Kutlama Yüksek Komisyonu, Onuncu Yıl Rehberi, Ankara 1933, Hakimiyeti Milliye Matbaası.

Maarif Vekaleti, Türkiye Cumhuriyeti Maarifi 1923-1943, Ankara 1944, Maarif Matbaası.

Mediha, Muzaffer, İnkılap Ruhu, İstanbul 1933, Devlet Matbaası.

Melzig, Herbers, Ebedi Şef Kemal Atatürk'ün Nutuk, Hitabe, Beyanat ve Hasbihallerinden Türk İnkılabının Esasları ve Safhaları, Ankara 1942, Sümer Matbaası.

Milli Şef, Cumhurreis İsmet İnönü'nün Seçme Sözleri, Der. Cermal Kutay, Ankara (tarih yok), Ulusal Matbaa.

Milliyet Gazetesi, 50 Yıllık Yaşantımız, C.I, İstanbul 1975.

Nafia Vekaleti, On Senede Türkiye Nafiası 1923-1933, İstanbul 1933, Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi.

Nahit, Sırrı, Sönmeyen Ateş, Ankara 1933, Hakimiyeti Milliye Matbaası.

Ozankaya, Özer, Atatürk ve Laiklik; Ankara (tarih yok).

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 50 Yılda Türk Sanayii, Ankara 1973, Mars Matbaası.

Selen, Hamit Sadi, Ankara'nın Başkent Oluşu, Ankara 1964, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Sosyal, İsmail, Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları, C.I, Ankara 1983, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Ticaret Odası, Cumhuriyetin 10 Yılında Giresun Ticaret Odası, 1923-1933, Giresun 1933, Işık Matbaası.

Türk Ekonomisinin 50 Yılı, İktisadi ve Ticari İlimler Akademisinin Cumhuriyete 50.Yıl Armağanı, İstanbul (1973).

- Uçarol, Rifat, Tarihi Gelişim İçinde Hava Harp Okulu (1951-1987), İstanbul 1988.
- Uçarol, Rifat, Büyük Türk Havacılarından Enver Akoğlu (1908-1962), İstanbul 1990.
- Yaşar, Nabi, Beş Devir, Ankara 1933, Hakimiyeti Milliye Matbaası.
- Yaşar, Nabi, İnkılap Çocukları, Ankara 1933, Hakimiyeti Milliye Matbaası.
- Yaşar, Nabi, Köyün Namusu, Ankara 1933, Hakimiyeti Milliye Matbaası.

II. MAKALELER

- Ahmet, Şükrü, "Gazinin Nutku", Milliyet Gazetesi, Sayı 2775 (31 Teşrinievvel 1933).
- Darkot, Besim, "Ankara", İslam Ansiklopedisi, C.I.
- Giritli, İsmet, "Mondros'tan-Mudanya'ya Sevres'den-Luusanne'a", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.V. No.14 (Mart 1989).
- Giritli, İsmet, "Atatürkçü Çağdaşlaşmada Bilim ve Teknoloji", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.III, No.8 (Mart 1987).
- Heper, Metin, "Atatürk'ün Devlet Düşüncesi", Çağdaş Düşünce Işığında Atatürk, İstanbul 1933, Eczacıbaşı Vakfı Yayınları.
- Hüseyin, Cahit, "Türkiye Cumhuriyetinin Onuncu Yıldönümü", Fikir Hareketleri Dergisi, No.1 (29 Teşrinievvel 1933).

Kocatürk, Utkan, "Türk Toplumunda Çağdaşlaşmanın Gereği", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.I, No.2 (Mart 1985).

Suphi, Nuri, "Cumhuriyetin İkinci On Yılı", Varlık Mecmuası, No.8 (29 Teşrinievvel 1933).

Uçarol, Rifat, "Atatürk'ün Kurtuluş için verdiği ilk karar - Kararın Türk inkılap tarihinde Yeri ve Önemi", Hava Kuvvetleri Dergisi, Ankara Kasım 1988 (Özel Sayı) Sayı 304, s.21.

III. GAZETELER VE SÜRELİ YAYINLAR

Akşam Gazetesi (İstanbul)

Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi (Ankara)

Azerbaycan Yurt Bilgisi Mecmuası (İstanbul)

Cumhuriyet Gazetesi (İstanbul)

Demiryolları Mecmuası (İstanbul)

Fikir Hareketleri Mecmuası (İstanbul)

Hakimiyeti Milliye Gazetesi (Ankara)

İkdam Gazetesi (İstanbul)

İllestrirte Zeitung (Leipzig)

İdare Mecmuası (Ankara)

Kooperatif Mecmuası (İstanbul)

Mülkiye Mecmuası (Yer Belirtilmemiş)

Milliyet Gazetesi (İstanbul)

Ülkü Halkevleri Mecmuası (Ankara)

Son Posta Gazetesi (İstanbul)

Resmi Gazete (Ankara)

Varlık Dergisi (Ankara)

Y. T. O.

KÜTÜPHANE DOK. DAL. BAŞKANLIĞI

